

NR 3/2023

ISSN 1406-8826

Sotsiaaltöö

SOTSIAALTÖÖ JA SOTSIAALPOLIITIKA ERIALAAJAKIRI

Väärkohtlemise ennetamine
hoolekandeesutuses

Võlanõustamisteenuse praktika

Omavalitsuste sotsiaaltöötajate
kogemused

Kilde Euroopa Liidu
„uute liikmesriikide“ perepoliitikast

Lastekaitsetöötajad silmitsi
kliendi vägivallaga

Ajakiri Sotsiaaltöö aitab kaasa sotsiaalvaldkonna töötajate professionaalsele arengule ja silmaringi laiendamisele. Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaantavast ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltöoga.

Sotsiaaltöö paberajakiri ilmub neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris. Tiraaz 850 eksemplari. Ilmub 1997. aastast.

Loe artikleid veebis!

Artikleid saab lugeda ka Sotsiaaltöö veebilehel. Veebis on pidevalt uuenev sündmuste ja koolituste kalender.

Liitu uudiskirjaga!

Telli tasuta e-uudiskiri, mis sisaldab ajakirja ja valdkonna olulisemaid uudised, värskeid ülevaateid, veebiartikleid ja sündmusi.

Telli ajakiri!

Tellimuse saab vormistada ajakirja veebilehel.

Teeme koostööd!

Kaastöid ja koostööettepanekuid ootame toimetuse meiliaadressile ajakiri@tai.ee.

Uuri lisaks: www.tai.ee/sotsiaaltöö

Toimetuse kolleegium

Asgeir Falch-Eriksen, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Eike Käsi, Valter Parve, Riho Rahuoja, Hede Sinisaar, Reeli Sirotkina, Judit Strömpl, Karmen Toros, Katrin Tsuiman, Taimi Tulva, Meeli Tuubel, Tuuli-Brit Vaga.

Toimetus

Vastutav toimetaja Regina Lind

Toimetaja Kairiin Nuudi

Kaastoimetajad Helve Hennoste, Signe Väljataga

Kontakt: Tervise Arengu Instituut,

Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee

www.facebook.com/ajakiriSotsiaaltöö

Trükk: Joon OÜ

**Tervise
Arengu
Instituut**

SOTSIAALMINISTEERIUM

SISUKORD

Eessõna

Signe Riisalo 2

Persoon

Koolituse ja teenuste arendaja

Marju Medar: sotsiaaltööl ei ole piire

Kadri Kuulpak 3

Korraldus

**Sotsiaalministeerium otsib
koos partneritega võimalusi**

laste heaolu suurendamiseks

Helen Jõks 10

**Tööturumeetmete seadus muudab
selgemaks töötukassast abi saamise
võimalused**

Kristi Suur 15

Eetika

**Väärikas hoolekanne ennetab
ja väldib väärkohtlemist**

Katrin Tsuiman 19

Kohalik omavalitsus

**Koduteenuse osutamine ja Pärnu
linna teised head kogemused**

Regina Lind 25

**Kadrina sotsiaaltöös on
võetud suund ennetusele**

Siiri Sammel 32

**Haabersti sotsiaaltöötajad toetavad
abivajajaid ja püüavad vastu pidada**

Karmen Kaar, Angela Altmets,
Kerli Sööt, Tiina Juurik 37

Kogemus

**Saatjata alaealised välismaalased
on riigile uus proovikivi**

Merli Laur, Hannely Paloson,
Marika Laanemäe 43

Sotsiaalteenus

**Võlanõustajate liit ühendab
ala asjatundjaid**

Ülle Schmidt 48

Võlanõustamise kaks kliendilugu

Anna-Liisa Arukask,

Evelyn Eichhorst 51

Põhja-Pärnumaa

võlanõustamiskogemus

Anneli Kaljur 54

Analüüs

Valikud uue ja vana vahel –

kilde Euroopa Liidu

„uute liikmesriikide“

perepoliitikast (I)

Jüri Kõre 56

Uurimus

**Sisserändajatega töötamisel on
abiks kultuuriline kompetentsus**

Janne Savimaa 67

**Klientide vägivalda tundnud
lastekaitsetöötajate kogemused**

Kirsi Vimpari 75

Metoodika

**Kellele ja milleks on vaja
ennetuse teadusnõukogu?**

Riina Joamets, Karin Streimann 82

**Ilmus eestikeelne elulooraamat
asendushooldusel ja**

lapsendatud lastele

Judit Strömpl 88

Ajalugu

**Asta Kiitam: sotsiaaltöö
on kultuuri küsimus**

Taimi Tulva, Mare Torm,
Milla Mägi 91

EESSÕNA

Äsja lõppenud suvest saame kaasa võtta mitu sõnumit, mis meid ees ootaval pimedamal ja külmemal ajal ehk veidikenegi rõõmustavad.

Juulis jõustus viimaste aastakümnete üks olulisemaid muudatusi, hooldereform. Eesti inimesed on pidanud seda kaua ootama ja kuigi uus korraldus vajab veel paika sättimist, on suur samm Eesti elu võrdsemaks muutmisel edasi astunud. Arusaadavalt on see suurendanud sotsiaaltöötajate koormust, kuid need esimesed pingutused ei lähe tühja, vaid meie oma inimeste heaks. Hooldereformist võidavad kõik, eelkõige abivajajad, nende lähedased ja iga päev hooldustööd tegevad kolleegid. Suur tänu kõigile, kes on selle nimel vaeva näinud ja tarmukalt tegutsenud!

Rakendunud on uus ohvriabi seadus, millega paraneb abi kättesaadavus vägivalda, kuriteo või kriisjuhtumi ohvritele. See muudab selgemaks ka kuriteoohvrite hüvitiste taotlemise korra, kiirendades abi jõudmist traumeeritud inimeseni ning aidates kannatanul toetatult naasta harjumuspärasesse elurütmi.

Jätkame tööd ka vaimse tervise vallas. Nii on edaspidigi plaanis kohalikke omavalitsusi vaimse tervise teenuste korraldamisel toetada ning ühtlasi rahastada kliiniliste psühholoogide ja psühholoog-nõustajate kutseastat.

Endiselt on meie selja taga ka Euroopa Sotsiaalfond ja Euroopa Regionaalarengu Fond. Nende toel saab näiteks jätkata laste ja perede toetamist ning toiduabi pakumist. Sotsiaal- ja tervishoiuteenuste arengut Ida-Virumaal aitab edendada Õiglase Ülemineku Fond. Suur osa toetustest on suunatud spetsialistide koolitamisele, et innustada neid, kelle kaudu Eesti inimene hoolt tunda saab.

Kõige suuremad katsumused ootavad meid aga erihoolekandes. Riigi rahanduslik olukord sunnib meid tegema raskeid otsuseid. Psüühikahäiretega ja vaimupuudega inimestele teenuste osutamiseks on vaja lisaraha, mida aga ei ole seniseid hüvesid ümber hindamata võimalik riigieelarvest võtta. Luban järgmisel aastal valitsuses erihoolekande eest kindlalt seista ja olukorrale leevendust otsida.

Vaatamata sellele, et sotsiaalvaldkonnas on veel lahendust nõudvaid keerulisi küsimusi, oleme ka mitme olulise muutuse tunnustajad. Loodan südamest, et pühendumus, millega oma tööd aastast aastasse teete, aitab ja kannustab nii teid kui ka kõiki teisi meie inimesi. Oleme tähelepanelikud ja kriitilised, kuid seejuures heasoovlikud ning lootusrikkad. Koostöös liigume edasi! Seda teile sügise hakul soovingi, sest päikest on kevadeni vähem ja nõnda peame jõudu ammutama hoopis millestki muust.

Signe Riisalo
sotsiaalkaitseminister

Foto: Anna Volmer

Koolituse ja teenuste arendaja Marju Medar: „Sotsiaaltööl pole piire!”

Kadri Kuulpak
ajakirjanik

Sotsiaaltöö valdkonna elutööpreemia laureaat, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö dotsent Marju Medar armastab siduda mitut tegevust: õppetöö või põhitöö on alati käinud käsikäes erinevate projektidega. Teda sütitab eriliselt millegi loomine, arendamine ja parendamine. „Meil on puudu tarkusest, teadmistest ja koostööst, mitte rahast,” ütleb Medar.

Lõpetasite 1982. aastal eripedagoogika ja 1996. aastal sotsiaaltöö eriala. Mis teid toona sotsiaalvaldkonda tõmbas?

Pärast keskkooli asusin tööle Aaspere lastekodus kasvatajana. Kõrval oli Aaspere kaheksaklassiline kool, hakkasin seal muusikaõpetajaks. Kooli läksin koos tulevase abikaasaga – temast sai vene keele ja kehalise kasvatusõpetaja. Kohe oktoobri alguses abiellusime. Aasta hiljem võeti mees sõjaväkke ja mõtesin, et on hea aeg jätkata oma haridusteed. Siis sotsiaaltööd ülikoolis ei õpetatud, sestap valisin eripedagoogika.

Olen selle valikuga rahul. Kolmandik õppeaineid oli seotud meditsiiniga, mis mind ka toona huvitas. Juba enne lõpetamist asusin tööle logopeedina Põlva polikliinikusse ja Põlva haigla lasteosakonda. Töökoht loodi tänu sellele, et läksin seda küsima, varem seda ei olnud.

Töötad aasta, töötad kaks, saad midagi toimima, midagi käima, näed oma töö tulemust. See on põnev!

Hiljem liikusin abikaasa karjääriga seoses Kaareperre, kus töötasin põhikoolis õppealajuhataja ja algklasside õpetajana ning eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Eripedagoogil oli lubatud õpetada eesti keelt ja kirjandust 9. klassi lõpuni. Lühikest aega olin ka lasteaias kasvataja.

Mõeldes, millal sotsiaaltööga alustasin, on raske piiri tõmmata. Minu jaoks on igasugune lastega, neile suunatud teenustega seotud töö, kogu alushariduse valdkond väga selgelt seotud sotsiaaltööga. Nii mõnedki noored kolleegid ütlevad, et ei, sotsiaaltöö algab siit ja lõpeb seal. Minu jaoks on sotsiaaltöö laiem mõiste.

Kui Kaareperest Hädameestele kolisime, töötasin Hädameeste keskkoolis ja Metsapoolse koolis logopeedina. Tegin nii hääleseadet, häälikuravi kui ka parandusõpet neile lastele, kes teistest maha jäid. Edasi kolisime Otepäele. Sain võimaluse olla Pähklikese ja Võrukaela lasteaiajuhataja ning olin Võrukaela lasteaiasutamise juures.

Otepää linnavalitsus ja Pühajärve vallavalitsus kutsusid mu 1995. aastast enda juurde sotsiaalnõunikuks. Mulle öeldi laias laastus, et tee, mida õigeks pead. Peaasi, et arendad ja tegutsed. Mul pole tööandjate poolt kunagi takistusi olnud, pigem toetus.

Hakkasime ehitama Otepäele sotsiaalkeskust. Olin pereäri kaudu ka ettevõtlusega seotud ja kogemused arendustöökõks olemas. Sestap oli sotsiaalkeskuse rajamine koostöös Otepää linnavalitsuse, Pühajärve vallavalitsuse ja Rootsi partneritega Kumla kommunist minu senise tegevuse loomulikuks jätkuks. Kirjutasin mitu projekti ja koostöös taotlesime valdade kaudu raha. Keskus avati 1999. aastal.

Läksin samal ajal ka Tartu Ülikooli sotsiaaltööd õppima. Sotsiaaltöö kui eriala oli siis just kujunemas. Tartu Ülikool kutsus õppima neid, kel eripedagoogika, tervishoiu, psühholoogi või pedagoogi haridus. Meil oli seitsmene grupp, kõik eri valdkondadest.

Arendustöö oli juba siis teie jaoks olulisel kohal?

Üks osa minu elust ja tööst on alati seotud olnud arendustööga. See on mulle huvitav. Olen teinud ka klientitööd ja logopeedi tööd kõigis kohtades, kus olen töötanud. Aga hingelähedane on see, et töötan suure hulga inimestega ja osalen millegi arendamises. Töötad aasta, töötad kaks, saad midagi toimima, midagi käima, näed oma töö tulemust. See on põnev!

Pärast sotsiaaltöö erialal magistratöö kaitsmist 1996. aasta kevadel suundusin Tartu Ülikooli sotsiaaltöö eriala assistendiks, esialgu poole kohaga ja alates 1997. aastast juba täiskohaga.

Olen nelja lapse ema ja sissetulekuga oli keeruline, töötasin mitme koha peal korraga. Õpetasin projektijuhtimist: kuidas raha taotleda, projekte ellu viia. Püüdsin kokku viia selle, mida mulle teha meeldis, sellega, mida oli nendel piirkondadel või töökohtadel vaja, millega ma lepinguliselt seotud olin. Iga mu tegevus on alati olnud seotud mu projektipõhise tegevusega. Ma ei ole sellest aastate jooksul kordagi ära väsinud.

Tagasi vaadates mõtlen, et sellest ajast peale, kui sotsiaaltöö mu ellu tuli, pole mul muid hobsid olnud. Vahepeal oli vaja lapsed täisealiseks kasvatada. Viimastel aastatel on mu ellu hobina tulnud reisimine. Tegelikult see hobi sai ka alguse tööst. Hakkasin vaatama, et olen käinud paljudes riikides, tegin endale nimekirja, sain kokku üle 30 riigi. Huvitav on tagasi vaadata, kuidas olen nendesse kohtadesse sattunud ja mida sellest õppinud.

Osalemine rahvusvahelise organisatsiooni juhtimises oli teie jaoks kindlasti väärt kogemus.

Olin kaheksa aastat seotud Euroopa sotsiaaltöö kõrgkoolide assotsiatsiooni EASSW juhtimisega. Mind valiti selle organisatsiooni juhtkomiteesse 2007. aastal. Töökorra järgi oli igal aastal kaks töösessiooni eri kõrgkoolides. Seal, kus need töökohtumised toimusid, peeti tavaliselt suuremaid konverentse või rahvusvahelisi seminare, kus sain kätt proovida ürituste korraldamise, töötubade juhtimise ja ka projektitöö koordineerimisega organisatsioonis. Ainuüksi sellega seoses käisin läbi 16 riiki ja 16 ülikooli.

Läksin sinna puhta lehena ja vaatasin natuke hirmunult ringi: mida on kombeks öelda, kuidas käituda, mida teha vaja. Esimesed neli aastat oli rohkem õppimine, teised neli aastat juhtisin projektitiimi. See oli nii rikastav kogemus! Hoidsin Tartu ja hiljem ka Tallinna Ülikooli kursis teadmisega, mida omandasin. Iga töö, mida olen teinud, on toimunud ühes millegi muuga – õppetööga, projektitööga.

Doktorikraadi kaitsesin 2004. aastal Tallinna Ülikoolis. Mul on suured kogemused juhina: olin olnud õppealajuhataja koolis ja kahe lasteaia juhataja. Edasi sain ülesande vedada sotsiaaltöö eriala Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis. Tallinna Ülikoolis juhtisin kolm aastat sotsiaaltöö instituuti ja pärast reorganiseerimist töötan seal dotsendina.

Väga raske on öelda, kust sotsiaaltöö minu jaoks algab ja kust lõpeb. See on läbi põimunud nii hariduse, tervishoiu kui ka töömaailmaga. Võimalusi on tuhandeid.

Mida tähendab sotsiaaltöö teie jaoks?

Olen osalenud rahvusvahelise sotsiaaltöö definitsiooni koostamisel, mis kinnitati 2014. aastal rahvusvahelise sotsiaaltöötajate föderatsiooni (IFSW) ja rahvusvahelise sotsiaaltöö kõrgkoolide assotsiatsiooni (IASSW) ühisel üldkoosolekul Melbournis. Alustasime selle ettevalmistamist juba 2007. aastal. Maailm muutub ja ka sotsiaaltöö koos sellega, seetõttu oli vaja sotsiaaltöö tähendus ümber mõtestada.

Iga töö, mida olen teinud, on toimunud ühes millegi muuga – õppetööga, projektitööga.

Definitsiooni arendamine oli päris keeruline: kõigi maailmajagude organisatsioonidel tuli koostööd teha ja muudatused

heaks kiita. Teatavasti on sotsiaaltöö seotud inimõigustega, mida eri regionides mõistetakse erinevalt, nt kas lapsed võivad töötada, millised on inimeste sotsiaalsed garantiid ja mis on sotsiaaltöötaja roll inimeste heaolu tagamisel. Samuti mõistetakse sotsiaaltöö olemust maailmas erinevalt: mõnes kohas on see vabatahtlik töö, mujal professionaalne töö klientidega ja kogukondades, milleks on vaja asjaomast ülikooliharidust. Olulistest küsimustes tuli saavutada kõigi partnerorganisatsioonide üksmeel.

Lepiti kokku, et sotsiaaltöö on praktikal põhinev elukutse ja ühtlasi akadeemiline teadusala, mis aitab kaasa kogukondade arendamisele ja inimeste jõustamisele, arvestades inimõigusi. Igal sõnal on tähendus ja suured vaidlused taga. Kokkuvõttes on sotsiaaltöö inimeste ja kogukondade heaolule suunatud tegevus, mida viiakse ellu osalisi jõustades, pärimuskultuure arvestades ning toetudes sotsiaalsetele teooriatele. Eesmärk on kogukondi parendada, panna rohkem oma tegevuse eest vastutama ja sedakaudu neid arendada.

Eks ka Eestis ole olnud arvamusi, et mis see sotsiaaltöö ikka on, seda saab teha mis tahes haridusega. Tänapäeval räägime sotsiaaltööst kui akadeemilist haridust nõudvast ametist, mida tuleb õppida kolm aastat bakalaureuse ja kaks aastat magistriõppe tasemel.

Olete olnud sotsiaaltöö õpetamise algusaegade juures õppijana ja hiljem enam kui 20 aastat ka sotsiaaltööd õpetanud. Mis on selle aja jooksul muutunud sotsiaaltöö õpetamises?

Aastatega on kõrghariduse diplomini jõudnud tuhanded sotsiaaltöötajad. Alustasime ülikoolis 14–20 õppekohaga, seda nii Tartu Ülikoolis kui ka Tallinna Ülikoolis. Selleks et riigi tasustatud kohti saada, pidime suhtlema ja tegema eeltööd tööandjatega:

töötukassa, haiglate, omavalitsustega. Rääkisime läbi, mida arvatakse, mitut sotsiaaltöötajat kümne aasta pärast vaja oleks ja missugused on ootused neile. Need ettepanekud jõudsid haridusministeeriumisse, kus otsustati, mitu riigi kohta mingi õppeasutus saab. See, et saime alustada, oli suuresti tänu tööandjatele, kes vajasid sotsiaaltöötajaid.

Kõigepealt jõudsid sotsiaaltöötajad omavalitsustesse, siis haiglatesse, vähehaaval koolidesse. Lõpuks tekkis juurde ohvriabi, juhtumikorraldus. Nüüd on sotsiaaltöö tunnustatud eriala ning lõpetajatel on lai karjäärivalik. Kõrgkoolide koolituskohtade arvu aluseks on riiklik prognoos, sh OSKA raport.

Oluline on osaleda sotsiaaltöö mõtestamise rahvusvahelistes aruteludes.

Muutunud on ka kutsenõuded. Olen üle kümne aasta kuulunud kutsekoja juures tegutseva sotsiaaltöötaja kutsestandardi loomise meeskonda. Kui alustasime kutsestandardi tegemist, siis oli seal kirjeldatud, mida peab sotsiaaltöötaja olema õppinud. Edasises arenduses saime aru, et peame kutsenõuded ära kirjeldama pädevuste kaudu. Nüüdseks oleme jõudnud sinna, et standard on läinud liiga spetsiifiliseks, mis ei võimalda sellele vastavuse hindamisel olla piisavalt paindlik.

Kehtiva standardi nõuded on nii täpselt kirjeldatud, et komisjon, kes hindab taotlejate vastavust, peab juuksekarva lõhki ajama. Aga näiteks töötukassa juhtumikorraldaja ikka ei tee päris kõike seda, mida omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Spetsialiseerumist on aastatega nii palju juurde tulnud, et meil tuleb erinevaid standardeid juurde luua. Juba on olemas tervishoiu sotsiaaltöötaja

MARJU MEDAR

1975–1977 ja 1982–1995 – töötanud lastekodus, lasteaias ja koolis pedagoogi, logopeedi ja juhina
 1995–1999 – Otepää linnavalitsuse ja Pühajärve vallavalitsuse sotsiaalnõunik; lasteaiajuhataja
 1996–2012 eri ametikohad Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonnas ja Pärnu kolledžis, sh kolledžis dotsent ja sotsiaaltöö osakonna juhataja

2004 kaitsnud doktoritöö sotsiaaltöö erialal

2012–2015 – Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi direktor

2015. aasta sügisest kuni tänaseni Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi dotsent

Uurimisteemad: mittetulundussektori areng ja finantseerimine; kutsenõuded ja spetsialiseerumine sotsiaaltöös; elanike toimetulek, sotsiaalteenuste vajadus, kasutamine ja korraldus; sotsiaalne rehabilitatsioon.

spetsialiseerumisega kutsestandard, sotsiaalpedagoogidel on oma standard.

Töötukassa esindajatega arutasime, et tuleks luua eraldi kutsestandard juhtumikorraldajale, kes tegeleb töönõustamisega. Siis saabki keskenduda ainult selle ameti eripärale ega nõuta, et nad tegeleks sotsiaaltöö arendusega laiemalt. Tööandja eeldab neilt midagi muud. Sotsiaaltöös on kujunenud mitu spetsialiseerumise suunda, mis vajavad oma tähelepanu ja valdkonna tegijaid.

Kas sotsiaaltöö õppijad on aastate jooksul kuidagi ka muutunud? Milline on nende valmisolek või ootused sellel erialal töötamiseks?

Eks kindlasti ole muutunud. Õppijad on teadlikumad. Esimestel aastatel väga ei teatud, mida õppima tullakse. Nüüd on üksikud, kes põhjendavad õppima tulemist sellega, et tahan teisi aidata. Teatakse küllaltki kindlalt, mis valdkonnaga ennast siduda soovitakse. Omal ajal, kui alustati, võttis mõni üksik omavalitsus tööle sotsiaaltöötaja, nüüd oli sotsiaaltöötajaid ja nõustajaid OSKA raporti järgi 2020. aastal kokku ligi 2000.

Sotsiaalvaldkonnas on eri tasemega ettevalmitust nõudvaid ametikohti: tegevusjuhendajad, tugiisikud, isiklikud abistajad, sotsiaalasutuste juhid, sotsiaaltöötajad, nõustajad. Spetsialiste on palju ja neile esitavad nõuded jaotunud taseme järgi. Kes on viienda või kuuenda, kes seitsmenda taseme spetsialist. Juhtub sedagi, et sotsiaaltööd õppinud inimene leiab mõneks ajaks töökoha näiteks tugiisikuna või tegevusjuhendajana erihoolekandes. Küsitakse, kas see ikka on sotsiaaltöö?

Minu arvates ei ole vaja margapuuga mõõta, kus üks algab, teine lõpeb. Eesmärk peaks olema suurem lõimumine: tervishoiuvaldkonna ja hoolekande, hariduse ja hoolekande, justiitsüsteemi ja hoolekande parem koostöö – kui sellest lähtume, siis seda paremaid tulemusi saame. Rangete piiride seadmine ei vii sihile.

Kuidas hindate sotsiaaltöö koostööd meditsiiniga?

Eks see ole arengujärgus juba kümmekond aastat. Kõige paremini toimib koostöö rehabilitatsioonil. Sotsiaalne ja tööalane rehabilitatsioon on mõlemad seotud tervishoiuga.

Marju Medari viimaste aastate suurim hobi on olnud reisimine. Foto on tehtud Gruusias, Mtkvari jõeoru juures. Foto: erakogu

Ühes meeskonnas osutavad teenuseid arst, õpetaja, psühholoog, tegevusterapeut, rehabilitatsioonispetsialist, sotsiaaltöötaja. Kõik teevad tööd ühe eesmärgi nimel. See on tõeline integratsioon ja kui see õnnestub, on väga hästi.

Selles valdkonnas on kasutusel rahvusvaheline funktsioneerimisvõime klassifikatsioon (RFK): hindamisvahend, mille rakendamist on Eestis arendatud ja mille on omaks võtnud lisaks taastusravile ka töötukassa. Selle hindamisvahendi rakendusala tahetakse laiendada ja juurutada ka teistesse valdkondadesse.

Teine kahe valdkonna kokkupuutekoht on hooldussektor. Sotsiaaltöötaja ei ole hooldustöötaja, aga ta korraldab hoolduse pakkimist. Sotsiaaltöötaja on hoolekandesektoris sageli teenuste juht või hooldekodu juht. Ta peab teadma, mida hooldaja täpselt teeb, kuidas seda valdkonda arendada ja toetada.

Hooldusteenuste reform paneb koos töötama kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja ja hooldusteenuse osutaja. See on praegu hästi segane asi, mõni omavalitsus tahab ka riigi kohtusse kaevata. Kardetakse, et süsteem ei toimi ja kulu kohalikule omavalitsusele ning ka inimesele pigem suureneb.

Sotsiaaltöötaja peab tundma ka hooldaja tööd, et seda valdkonda arendada ja toetada.

Suhtlesin hiljuti geriaater Kai Saksaga, kes tõi välja, et sotsiaalvaldkonna hindamismetodid pole pahatihti teaduspõhised, mida aga meditsiinisüsteem eeldab. Info ei liigu kahe süsteemi vahel: voodihaige eakas kirjutatakse haiglast välja, aga sotsiaalsüsteem ei tea, et peab hakkama seda inimest tema kodus toetama.

Igas omavalitsuses on oma hindamisinstrument, mis on tavaliselt sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistris (STAR) kättesaadav, kuid erinevate meetoditega hindamine ei võimalda tulemusi ühtmoodi tõlgendada. Kui tuleb järgmine spetsialist tööle, võib ta hoopis teistsuguse tulemuseni jõuda. Peaksime kokku leppima, kuidas täpselt hooldusvajadust hindame, et ka teised valdkonnad tulemusi aktseptiks. Meil tuleb lähiaastatel see kõik välja töötada ja kokku leppida.

Raha on, meil peavad olema äratundmine ja teadmised, mida selle rahaga teha.

Proгноosin, et järgmistel aastatel võetakse ette haridus- ja sotsiaalvaldkonna lõimimine: erivajadusega lapsed, õigusrikkumise probleemidega, käitumisraskustega noored. Ka nende heaks töötavad koos rehabilitatsiooni- või tugimeeskonnad. Selles valdkonnas puutuvad kokku sotsiaal- ja eripedagogika, ei saa öelda, kust täpselt piir jookseb. Siin on veel palju teid, mis tuleb ära käia.

Missugused arengukohti praegu sotsiaaltöös veel näete?

Oleme teinud vähe rahvusvahelist koostööd. See on olnud minu huviorbiidis 2005. aastast. Oluline on osaleda sotsiaaltöö mõtestamise rahvusvahelistes aruteludes, et mis see on, mida teeme, nagu

näiteks oli rahvusvahelise definitsiooni kokkuleppimine.

Teine asi on, kuidas me seda õpetame. Olen osalenud rahvusvahelises õppekavade hindamises, käinud hindamas õppekavasid Leedu ja Läti ülikoolides. Samamoodi on meie õppekavasid väljastpoolt hinnatud. See aitab sotsiaaltööõpet ühtlustada. Kiiresti kasvab vajadus rahvusvahelise koostöö järele ka sotsiaaltöö praktikas.

Üks murekoht on välisriigis elavate eestlaste või Eestis elavate välismaalaste aitamine. Riikidel on õiguslikud ja kultuurierinevused. Kuidas lahendada lapse hooldusõiguse küsimusi? Kumb riik neid küsimusi menetleb? Kas õigused lepatakse riikide raamlepingutega kokku või tehakse seda kuidagi teisiti? Räägime avatud teenuste turust ja avatud tööturust: töötan siin, elan seal, aga kust ma siis pensioni hakk saama, kes mulle lapsetoetust maksab? Maailmas on ligi 200 riiki, palju on veel ära teha. Rahvusvahelise koostöö arendamine sotsiaaltöös on tähtis eesmärk.

Mida soovite lõpetuseks lisada?

Projektijuhtimise õpetajana kuulen tihti, et küll teeks ja küll arendaks, aga raha ei ole. See ei ole õige jutt! Raha on, meil peavad olema äratundmine ja teadmised, mida selle rahaga teha, mida täpselt tahame, kuidas küsimused tähtsuse järgi ritta seame, mida eelisarendame. Meil on puudu tarkusest, teadmistest ja koostööst, mitte rahast.

Helen Jõks*sotsiaalministeeriumi lastekaitsepoliitika juht*

Sotsiaalministeerium otsib koos partneritega võimalusi laste heaolu suurendamiseks

Sotsiaalministeerium saatis suvel partneritele arvamuse avaldamiseks ettepanekud, mis muudatusi võiks teha lastekaitse korralduses, et soodustada ennetust ja probleemide varajast märkamist ning paremini toetada laste ja perede heaolu.

Sotsiaalministeeriumis on valminud lastekaitse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus (VTK), mille koostamisel võeti arvesse mitme uuringu ja analüüsi tulemusi, mis aitasid kindlaks teha laste ja perede abistamise kitsaskohti ning pakkuda lahendusi nende ületamiseks. Suvel oli partneritel võimalus dokumendi kohta arvamust avaldada.

Lastele ja peredele abi osutamise kitsaskohad

Viimasel kümnendil on Eestis tehtud olulisi muudatusi lastekaitse korraldamisel nii riigi kui ka kohalikul tasandil. See on aidanud kaasa lastekaitsetöö arengule ja kvaliteedi parandamisele, kuid pidevad kiired ühiskondlikud muutused esitavad

lastele, noortele, nende vanematele ja lastega töötavatele spetsialistidele aina uusi väljakutseid.

Lastekaitsetöötajatel tuleb abistada väga erinevate vajadustega lapsi ja peresid. Paljudel lastel on oma abivajaduse tõttu tarvis kompleksteenuseid. Üha enam registreeritakse lastekaitsega seotud pöördumisi ja võetakse töösse uusi juhtumeid. Selle põhjus võib olla nii parem teadlikkus märgata lapse abivajadust kui ka lastekaitsetöö areng.

Aastal 2022 registreerisid kohalikud omavalitsused (KOV) 9919 lastekaitsega seotud pöördumist ja algatasid 3626 uut juhtumimenetlust lastega. KOV-id tegelesid ligi 15 000 lapsega seotud lastekaitsejuhtumiga (2022. aastal oli see 5,7% Eesti laste arvust). KOV-id on aasta-aastalt andnud teada üha enamatest lastest, kellele abi

Mis takistab laste heaolu suurendamist?

Laste heaolu suurendamise VTK-s keskendusime neljale peamisele asjaolule, mis laste ja perede abistamist takistavad.

1. Ennetusele ei pöörata piisavat tähelepanu, lapse abivajadust märgatakse ja abi pakutakse liiga hilja ning valdkondade koostöö lapse abistamisel ei ole piisav.
2. Juhtumikorraldus ei kaasa lapsi ja peresid piisavalt ega paku lastekaitsetöötajale vajalikke lahenduskeskseid tööriistu, hindamis- ning mõõtmisvahendeid.
3. KOV-idele on antud lastekaitsevaldkonnas palju olulisi ja erilmelisi ülesandeid, millest suur osa langeb lastekaitsetöötajate õlule. Suur töökoormus ja vähene tugi põletab lastekaitsetöötajad läbi, soodustab liigset tööjõu voolavust ja mõjutab pakutava abi kvaliteeti.
4. Lastekaitseülesannete sisu ei ole üheselt selge, ülesandeid täidetakse erinevalt ja haldusjärelvalve ei ole tõhus. Raskete tagajärgedega lõppenud juhtumite valdkonnaülese analüüsimise ja järelduste tegemise võimalus puudub.

pakutakse. Viimase viie-kuue aastaga on nende laste arv ja suhtarv rahvastikus pea-aegu kahekordistunud¹.

Samal ajal on spetsialistid aruteludes märkinud, et nendeni jõuavad aina keerulisemate probleemidega lapsed. Laste abivajaduse ulatus ja probleemide keerukus viitavad sellele, et abi vajavaid lapsi märgatakse liiga hilja või ei ole pakutav abi piisav või tulemuslik. Abivajaduse hiline märkamine viib probleemide eskaleerumiseni, mis piirab lapse arenguvõimalusi ja toob kaasa ka vajaduse kulukamate teenuste järele.

Lastekaitseüsteemi tõhustamise ettepanekud

VTK ettepanekute abil soovime suurendada laste ja perede heaolu, tõhustades valdkonnaülest varajast koostööd ja parandades lastekaitsetöö kvaliteeti. Üks olulisi eesmärke on ka tugevdada lastekaitsetöötajate tugisüsteemi, et toetada spetsialiste nende vastutusrikkas töös, leevendada

töökoormust ja võimaldada rohkem aega vahetuks suhtluseks laste ning peredega. See kõik nõuab ümberkorraldusi nii kohalikus kui ka riiklikus lastekaitstes, aga ka valdkonnaülevalt. Nende eesmärkide täitmiseks oleme VTK-s teinud mitu ettepanekut.

Ennetus, varajane märkamine ja koostöö

Lapse abivajaduse ennetamiseks, varajase märkamise soodustamiseks ja valdkondade koostöö parandamiseks lapse abistamisel oleme teinud ettepaneku sätestada seaduses kohalike omavalitsuste ülesandena selgemalt universaalse ennetuse korraldamise ning varajase abi pakkumise kohustus ja selle aluspõhimõtted.

Teine oluline ettepanek on täpsustada võrgustikutöö ja andmevahetuse raamistikku, sh määrata kindlaks oluliste spetsialistide ring, kellel on suurem kohustus nii teavitada kui ka osaleda hindamises ja abistamises. Kõnealuste spetsialistide

¹ Allikad: sotsiaalministeeriumi hoolekandestatistika; statistikaamet; sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister.

määramist kasutatakse mitmes riigis, näiteks Iirimaal on kasutusel nn volitatud isikute (ingl *mandated persons*) süsteem², mille järgi on kindlatel lapse heaolu võrgustiku spetsialistidel (õpetaja, sotsiaalpedagoog, perearst, noorsootöötaja, psühhiaater, politseinik jt) abi vajavast lapsest teavitamise ja info andmise kohustuse kõrval ka vastutus osaleda juhtumitöös ning võrgustikukohtumistel.

Lastekaitsetöötajate praeguse ülesannete paljususe juures tuleks sätestada seaduses selgemalt lastekaitsetöötaja põhiülesanded.

Selleks et teiste valdkondade spetsialistidel oleks lihtsam tuvastada, kas tegemist on abivajava lapsega, soovime kasutusele võtta ka valdkondadeülese lapse abivajaduse esmase hindamisvahendi.

Last ja pere kaasav tulemuslik juhtumitöö

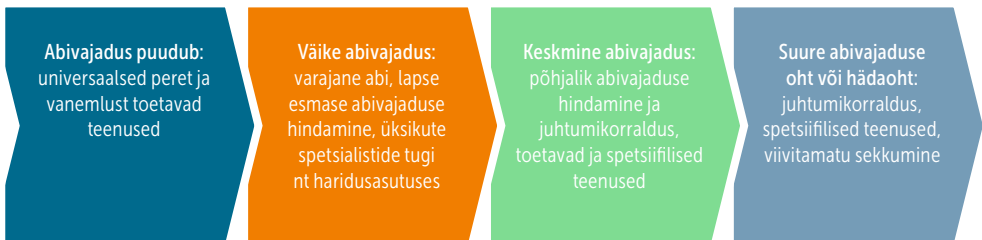
Peame oluliseks, et lastekaitsetöö põhineks lapse ja pere tugevatel külgedel ning kaasamisel ja juhtumitöö oleks eesmärgistatud

ning tulemuslik. Seetõttu näeme vajadust võtta kasutusele lapse abivajaduse tasemete süsteem (vt joonist), mis aitab lastekaitsevõrgustiku liikmetel ülesandeid jaotada ja lapsele asjakohast abi pakkuda. Võttes arvesse juhtumite keerukust, saab abivajaduse tasemete süsteemi põhjal hinnata ka lastekaitsetöötajate töökoormust, et töö oleks kvaliteetne.

Samuti teeme ettepaneku võtta kogu riigis kasutusele ühtne lapse- ja perekesket käsitlev toetav juhtumikorralduse metoodika. See aitaks tagada, et lapse ja pere abistamine oleks kogu riigis ühetaoline ja kaasav, selgelt eesmärgistatud ja lahenduskeskne, pakuks tööriistu ja töö tulemuslikkuse hindamise vahendeid.

Konkreetne juhtumikorralduse mudel, mis pakuks lahendusi juhtumikorraldusega seotud kitsaskohtadele, valitakse välja pärast erinevate mudelite ja nende Eesti praktikkasse rakendamise võimaluste analüüsimist. Ka töös kasutatavad IT-süsteemid tuleb tööprotsessidega kooskõlla viia.

Seetõttu peame vajalikuks sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri (STAR) terviklikku uuendamist, et see toetaks süsteemset juhtumimenetlust ja võimaldaks

Joonis. Lapse abivajaduse tasemete süsteem

² Iirimaa *mandated-persons*-süsteemi lühikirjeldus on kättesaadav aadressil www.tusla.ie/children-first/mandated-persons/how-do-i-report-a-concern-about-a-child/.

andmevahetust teiste valdkondade spetsialistidega, aga ka laseks peredel endil pääseda ligi oma abistamisega seotud hindamistele ning kokkulepitud tegevuskavadele.

Lastekaitsetöö võimestamine

Selleks et lastekaitsetöö oleks senisest enam võimestatud perede tulemuslikuks toetamiseks, oleme teinud ettepaneku vaadata põhjalikult üle praegune lastekaitsetöö korraldusmudel. Esmalt peame vajalikuks lastekaitsetöötajate praeguse ülesannete paljususe juures sätestada seaduses selgemalt lastekaitsetöötaja põhiülesanded, mis annaks ka KOV-idele selgema suunise lastekaitsetöötajate töö korraldamiseks ning KOV-i teiste spetsialistide suuremaks kaasamiseks laste heaolu tagamiseks (nt jurist kohtumenetlustega seotud küsimustes jms). Nii jääks lastekaitsetöötajal rohkem aega tegeleda võimalikult palju üks ühele laste ja peredega ning usaldusliku koostöösuhte ja perede võimendamise kaudu muuta olukorda.

Kuigi paljusid probleeme saab lahendada või leevendada juba praegu (nt parandada juhtumikorraldust, arendada STAR-i jms), ei paku praegune korraldus lahendusi kitsaskohtadele, mis on seotud näiteks lastekaitsetöötajate võimestamisega, töö ebaühtlase korralduse ja kvaliteediga (mis tuleneb KOV-ide erinäolisusest), nii ennetavate kui ka sihitatud teenuste arendamise ja osutamise jne. Seetõttu peame vajalikuks kaaluda lisaks üksikute küsimuste lahendamisele ka kogu lastekaitsetöö korralduse ülevaatamist.

VTK-s teeme ettepaneku kaaluda kaht varianti.

1. Toetada KOV-e rohkem ja vähendada KOV-i ülesandeid, sealjuures suurendada sotsiaalkindlustusameti (SKA) ülesandeid. Sel

juhul on oluline jätkata KOV-ide toetamist, aidates neil lastekaitsetöö kvaliteeti parandada, kuid lisaks oleks võimalik täpsustada SKA ülesandeid lastekaitstes nii, et riikliku lastekaitse roll oleks senisest suurem eelkõige keerukamate juhtumite korral, kus lapse abivajadus on keskmisest suurem, abistamine aeganõudvam ja juhtumi lahendamine nõuab tavapärasest erinevat või täiendavat pädevust.

2. Koondada KOV-i tasandil laste heaolu ja lastekaitse korraldus piirkonnakeskustesse ning soodustada tiimipõhist³ korraldusmudelit. Selline lahendus võiks leevendada mitut praegust (sh eespool kirjeldatud) lastekaitsetöö kitsaskohta: see võimaldaks koondada spetsialistid suurematesse ja mitmekülgsema pädevusega tiimidesse, jätaks lastekaitsetöötajatele rohkem aega vahetuks tööks laste ja peredega, soodustaks lastekaitsetöö asjatundlikku juhtimist ning toetamist jm. Samuti võiks see aidata kaasa laiemalt teenuste lõimitusele ja kättesaadavuse parandamisele ning toetada piiratud vahendite ühist optimaalset kasutamist.

Piirkonnakeskse korraldusmudeli kujundamiseks on omakorda erinevaid võimalusi, esiteks KOV-ide koostööl põhinev ühisamet või -asutus ning teiseks ülesannete toomine osaliselt või täielikult maakonnakeskuse KOV-idesse (sarnaselt perekonnaseisutoimingutega).

Kvaliteedi parandamine ja tõhusam järelevalve

Laste heaolu ja õiguste tagamise kvaliteedi parandamiseks ja tõhusamaks järelevalveks on VTK-s ettepanek täpsustada seaduses kohaliku omavalitsuse üksuste lastekaitse-ülesandeid ja nende täitmise nõudeid. Olulised on ka riiklikud lastekaitsetöö

³ Siinkohal saab eeskju võtta uuenduslikust ja häid tulemusi näidanud Ühendkuningriigi laste heaolu korraldusmudelist.

ja -teenuste osutamise standardid, mida praegu ei ole, aga mis peaksid seadusega kehtestatud nõudeid selgitama ning toetama KOV-e nende ülesannete täitmisel ja järelevalveasutust selle kontrollimisel.

Kas KOV-e võiks toetada rohkem ja vähendada KOV-i ülesandeid või tasuks koondada laste heaolu ja lastekaitse korraldus piirkonnakeskustesse?

Samuti peame vajalikuks korrastada ja selgitada laste heaolu tagamist ning abi vajavatele lastele mõeldud teenuseid käsitlevat õigusruumi. Selleks tuleks koondada praeguse lastekaitseaduse (LasteKS) ja sotsiaalhoolekande seaduse lastega seotud normid ühte seadusesse. Nõnda saab luua tervikliku lapse heaolu käsitlemise, mis hõlmab lapse õiguste ja heaolu tagamist alates abivajaduse ennetamisest ning toetavatest teenustest lastele ja peredele kuni intensiivsemate sekkumiste ning laste hoolekandeteenusteni. Samuti tuleb täpsustada LasteKS-i seoseid perekonna-seaduse ja ohvriabi seadusega ning üle vaadata ja täiendada ka teiste valdkondade eriseadusi, et kõigi lapsega töötavate isikute ülesanded ja neile kohalduvad nõuded oleksid üheselt arusaadavad ning rakendatavad. See toetaks ühtlase kvaliteedi tagamist ja järelevalvet seaduse nõuete üle laste heaolu valdkonnas.

Peame oluliseks kujundada valdkonnas kliendikeskne ja lapsesõbralik tagasiside andmise ja ka kaebuste käsitlemise protsess, et KOV-id ise saaksid eldkõige oma lastekaitsetööd parandada ja ka lastekaitsetöötajad saaksid lastelt ning peredelt tagasisidet, sealhulgas positiivset tagasisidet ja tänu. Et mõista seda eldkõige kui valdkonna arengut toetavat, mitte koormavat süsteemi, tuleb kindlasti suurendada KOV-i ja sotsiaalvaldkonna

juhtide teadlikkust selle võimaluse positiivsetest külgedest. Selleks on vaja jagada häid kogemusi ja vajaduse korral keskselt toetada sellise süsteemi väljaarendamist KOV-ides.

Ka lastekaitseteenuse saajate pretensioonid tuleb lahendada esimeses järjekorras KOV-is. Selleks tuleb ette näha lihtsasti kättesaadav, arusaadav ja kliendikeskne kord. Muudatuste eesmärk on lahendada võimalikult paljud kaebused tekkekohas, KOV-i tasandil, ning teha seda suurema viivitusega. SKA roll üksikjuhtumitega seotud kaebuste lahendamisel peab jääma sekundaarseks, võimaldades SKA-l tegeleda rohkem oluliste ja süsteemsete puudustega KOV-i üksuse lastekaitsetöös, milleks tuleb alustada haldusjärelevalve menetlust.

Samuti teeme VTK-s ettepaneku reguleerida selgemalt järelevalveasutuste ülesanded lasteasutuste üle riikliku järelevalve tegemisel ning luua raske tagajärjega lõppenud lastekaitsejuhtumite analüüsi ja süsteemsete järelduste tegemise kord.

Muudatuste väljatöötamine

VTK-le arvamuste esitamine on tänaseks lõppenud. Juunis välja saadetud ettepanekutele andsid olulist tagasisidet nii ministriumid, kohalikud omavalitsused kui ka erinevad organisatsioonid.

Seadusemuudatused töötatakse välja kahes etapis. Esimesed muudatused töötatakse välja juba käesoleva aasta lõpuks ning põhjalikumalt ettevalmistust eeldavad muudatused valmivad 2024. aastal. Tegevust laste heaolu suurendamiseks toetatakse järgnevatel aastatel Euroopa Sotsiaalfondi ja Eesti-Šveitsi koostööprogrammi kaudu.

Tänane kõiki partnereid, kes on laste heaolu suurendamise VTK valmimisele kaasa aidanud ja sellele tagasisidet andnud. Loodame, et jätkuvas koostöös leiame laste ja perede toetamiseks parimaid võimalusi!

Kristi Suur*majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi tööturuteenuste juht*

Tööturumeetmete seadus muudab selgemaks töötukassast abi saamise võimalused

Alates 1. jaanuarist 2024 asendab tööturumeetmete seadus (TöMS) tööturuteenuste ja -toetuste seaduse (TTTS) ning kujundab senini eri õigusaktide alusel osutavatele tööturuteenustele tervikliku õigusliku raamistiku.

Kehtiv tööturuteenuste ja -toetuste seadus jõustus 17 aastat tagasi. Aja jooksul on sellele lisandunud erinevaid tööturuteenuseid reguleerivaid õigusakte ning süsteem on muutunud väga keerukaks. Uus seadus süstematiseerib tööturuteenuste õigusruumi.

Teenuste süsteemi oli vaja korrastada

Üldiselt toimib tööturuteenuste süsteem Eestis hästi ja töötukassa pakub tõhusat abi. Töötukassa saab toetada tööle asumist, valides inimese vajaduse ja tööturu olukorra alusel sobivamad mitmekümne tööturuteenuse seast ja kodulehe kaudu leiab kiiresti teabe töötukassa teenuste kohta. Probleem tekib, kui inimene soovib leida otse õigusaktidest teenuste tingimuste ja korra kohta täpsemat infot ning saada õigusaktidest tervikpildi, mis tuge töötukassalt oodata on. Teenused

ja sihtrühmad on jagatud õigusaktide vahel: tööturuteenuste ja -toetuste seadus, valitsuse määrusega kinnitatav tööhõiveprogramm ja ministri käskkirjaga kinnitatud erinevad programmid välisvahenditest rahastatavate teenuste osutamiseks.

Õigusaktide detailsus teenuste reguleerimisel on üsna sarnane ja sageli on sama teenus reguleeritud eri õigusaktides mõne sihtrühma või teenuse tingimuse nüansiga. Õigusaktide rägastikus ekseldes on töö otsimisel tuge vajaval inimesel, aga ka tööandjal väga raske aru saada, milliseid teenuseid ja mis tingimustel töötukassa neile pakub. Lisaks on senine süsteem halduslikult väga koormav, sest teenuste kohandamine vastavalt tööturu vajadusele tähendab sagedast ligi kümne õigusakti muutmist.

Senisel keerukal õiguslikul süsteemil on oma ajaloolised ja õiguslikud põhjused,

kuid aastate jooksul on saanud üha selgemaks, et nii edasi minna ei ole mõistlik. Sotsiaalministeeriumi, Euroopa Komisjoni ja OECD koostöös 2021. aasta alguseks valminud põhjalik analüüs kinnitas, et muudatus on hädavajalik. Olulise probleemina toodi välja, et Eesti tööhõivepoliitika õiguslik korraldus on väga keeruline ja killustunud, mis muudab selle haldamise koormavaks ning inimesele raskesti mõistetavaks. OECD ekspertide soovitusel, valitsuse otsuse alusel ning sotsiaalpartnerite heakskiidul hakkas sotsiaalministeerium ette valmistama töötukassa abi õiguslikku korrastamist. Uus tööturumeetmete seadus võeti vastu selle aasta veebruaris. Seadus hakkab kehima 2024. aasta 1. jaanuarist. Mis uuendusi seaduse jõustumine kaasa toob?

Kehtestatakse tööturumeetmete loetelu

Uus seadus vaatab teenuste osutamist tervikuna ja koondab sama eesmärgiga tööturuteenused teenuste gruppideks ehk tööturumeetmeteks.

Nii muutub selgemaks, mis tüüpi tööturuteenuseid töötukassa pakub. Edaspidi ei ole enam nii, et osa töötukassa teenuseid on seaduses ja osa tööhõiveprogrammis, vaid seadus kehtestab üldise raamistiku ning konkreetsed teenused ja nende tingimused sätestatakse seaduse rakendusaktiks oleva määrusega ehk valitsuse kinnitatava tööhõiveprogrammiga (THP).

Sama eesmärgiga tööturuteenused on seaduses koondatud teenuste gruppideks ehk tööturumeetmeteks.

OECD analüüsis loendati ligi 50 erinevat tööturuteenust, mida osutati kaheksa

erineva õigusakti alusel. Uue seadusega grupeeritakse tööturuteenused ja tööturutoetused eesmärgi järgi kümneks tööturumeetmeteks ning nende loetelu on seaduses lõplik. Tööturumeetmed on järgmised:

- 1) tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest teavitamine;
- 2) töövahendus;
- 3) karjääriteenused;
- 4) töökeskne nõustamine;
- 5) oskuste arendamine;
- 6) ettevõtluse toetamine;
- 7) töövalmiduse toetamine;
- 8) töövõime toetamine;
- 9) tööle asumise ja tööl püsimise toetamine;
- 10) tööturuteenusel osalemise toetamine.

See tähendab, et iga konkreetne tööturuteenus või tööturutoetus peab eesmärgi ja olemuse alusel liigituma mõne ülal nimetatud meetme alla. Samuti täpsustatakse seaduses, millistele sihtrühmadele millised meetmed on mõeldud.

Tööturumeetmetena käsitleb seadus aktiivseid tööturumeetmeid, mis ei hõlma töötushüvitisi. Aktiivsed tööturumeetmed sisaldavad tööturuteenustele lisaks ka tööturutoetusi. Tööturutoetused on otseselt teenustel osalemisega seotud aktiivsustootused: stipendiumid ning sõidu- ja majutuskulude hüvitamine. Kehtiva õigusega võrreldes on selline liigitus uus ja aitab korrastada tööturuteenuste, tööturutoetuste ning töötushüvitiste struktuuri riigisisises õiguses.

Inimesele tähendab see, et ta saab seaduse tasandil aru, mis tüüpi tööturuteenuseid ja kellele töötukassa üldse pakub. Kui seaduses on öeldud, et töötule pakutakse teatud võimalusi, siis see tähendab, et vastavas meetmete grupis peavad igal juhul sisalduma teenused, mis on suunatud töötutele. Igal üksikjuhul osutatakse teenuseid aga alati inimese vajaduse ja tööturu olukorrast

tulenevate takistuste alusel. Töötutele kui seaduse kesksel sihtrühmale pakutakse töötuna arvele võetuna kõige laiemat tööturuteenuste ja -toetuste valikut. Töötajatele ja muudele isikutele, kes ei tööta, kuid ei ole ka töötuna arvele võetud, pakub töötukassa samuti teenuseid, kuid neid on oluliselt vähem.

Kuhu kadus töötaja?

Uus seadus ei tee sisulisi muudatusi tööturuteenuste saajate õigustes ega kohustustes. Küll aga korrastab TöMS mõisted. „Töötaja“ ja „töötaja“ kõrval kaob ära vahekatte „töötaja“ ning täpsustatakse termini „muu isik“ sisu. Korrastatud vaates on keskpunktiks inimese tööturustaatus. Sihtrühmad on töötud, töötajad ja tööandjad ning mitte-töötavad nn muud isikud. Eri sihtrühmadel on erinevas ulatuses teenuste saamise õigus.

[Tööhõiveprogramm on see õigusakt, kus on loetletud ja sisustatud töötukassa kaudu osutatavad teenused.](#)

Kehtiva õigusega võrreldes ei kasutata uues seaduses terminit „töötaja“, kuid teenuse saajat käsitletakse sisuliselt töötajana, mis eeldab aktiivset hoiakut tööturul – see on teenuste osutamise mõttes läbiv põhimõte. Kehtiva seaduse kohaselt peab töötaja töötukassa end töötajana eraldi arvele võtma ning vähemalt kord 90 päeva jooksul töövahendusteenuse saamiseks töötukassa poole pöörduma. Töötaja saab TTTS-i alusel väga piiratud hulka teenuseid. Kui tegemist on koondamisteate saanud isikuga või avanglas karistust kandva töötajaga, on teenuste ring tööhõiveprogrammiga mõnevõrra laiendatud. Laiem ring teenuseid on olnud lisaks kättesaadav Euroopa

Sotsiaalfondi (ESF) programmide alusel pensionialistele ja vähenenud töövoimega töötajatele. Uus seadus korrastab käsitlust ja hõlmab need sihtrühmad inimese hoiustatuse järgi töötaja või muu isiku alla.

Mõiste „muu isik“ on tuttav ka kehtivast õigusest. Uues seaduses on täpsustatud, et muu isik on inimene, kes ei tööta ega ole töötukassa töötuna arvel, kuid pöördub töötukassa poole tööturumeetme rakendamiseks. Töötuna arvele võtmisel on kindlad tingimused, kuid on sihtrühmi, keda on oluline toetada tööturul osalema ka töötuna arvele võtmata. Selline „muu isik“ kategooria on oluline, ehkki neile osutatavate teenuste hulk on piiratud. Muu isikuna käsitletakse näiteks pensionialisi, kes ei saa end töötuna arvele võtta, kuid kelle osalemist tööturul on oluline toetada.

Töötukassa sihtrühmad

Töötajate käsitlus ei muutu võrreldes sellega, kes kehtiva õiguse kohaselt töötukassa kaudu tööturuteenuseid juba saavad. Küll aga on erinevalt varasemast seaduses selgelt defineeritud, keda selles kontekstis mõistetakse töötava inimesena.

Kokkuvõtlikult pakub töötukassa abi järgmistele sihtrühmadele:

- 1) töö kaotanud inimesed, kes nõutavatele tingimustele vastates saavad end arvele võtta töötuna;
- 2) neile, kes töötavad;
- 3) tööandjatele;
- 4) neile, kes ei tööta, aga ei ole ka töötuna arvele võetud ehk kes on mitteaktiivsed, ei ole valmis või ei saa end töötuna arvele võtta.

Täpsustused täiendavate teenuste sihtrühmade kohta lähtuvalt inimese tervise seisundist, töötuse kestusest, haridustasemest jm (millised teenused täpsemalt on

suunatud noortele, madala haridustasemega või terviseprobleemidega töötule) jäävad teenuste kujundamise ehk tööhõiveprogrammi tasandile.

Töehõiveprogrammi uus olemus

Töötukassa osutatavad tööturuteenused ja nende tingimused koondatakse valitsuse määrusega kehtestatavasse tähtajalisse töehõiveprogrammi. Erinevalt varasematest programmidest ei ole uus töehõiveprogramm mõeldud seaduses sätestatud teenuste täiendamiseks või laiendamiseks, vaid ongi see õigusakt, kus on loetletud ja sisustatud töötukassa kaudu osutatavad teenused. Uuendus on ka see, et töehõiveprogramm ei hõlma vaid töötuskindlustuse vahenditest ja riigieelarvest rahastatavaid teenuseid, vaid ka neid töötukassa teenuseid,

mida rahastatakse Euroopa Sotsiaalfond+ eelarvest. Selline eelarveülesus TõMS-is ja THP-s toetab senisest oluliselt paremini terviklikku töehõivepoliitikat.

Ühe meetme all võib olla mitu tööturuteenust: näiteks oskuste arendamise meede sisaldab tööturukoolitust, tasemeõppes osalemise toetust, kvalifikatsiooni saamise toetamist, tööandja koolitustoetust, arengutreeningut ja tööpraktikat. Teenuste tingimusi saab kohandada tööturu olukorra järgi. Sellega väheneb erinevates õigusaktides dubleerimine, suureneb läbipaistvus ja võimalus tõhusalt reageerida tööturu olukorrale.

Uus töehõiveprogramm kehtestatakse aastateks 2024–2029, mis on pikem kui kehtiva töehõiveprogrammi (2021–2023) periood ja see on ühildatud nii riigieelarve kui ka Euroopa Liidu eelarve planeerimise loogikaga.

Viidatud allikad

OECD. (2021). *Connecting People with jobs: Proving the Provision of Active Labour Market Policies in Estonia*. (Inimeste kokku viimine töökohtadega: aktiivse tööturupoliitika pakkumise parandamine Eestis). www.oecd.org/employment/improving-the-provision-of-active-labour-market-policies-in-estonia-31f72c5b-en.htm (07.08.2023).

Tööturumeetmete seadus. (2023). *Riigi Teataja I*, 07.03.2023.

Katrin Tsuiman

hea hoolekande kujundaja, koolitaja ja sotsiaalvaldkonna arengumentor, Hea Abi Teejuht OÜ, ESTA lääne piirkonna juhatuse liige

Väärikas hoolekanne ennetab ja väldib väärkohtlemist

Haavatavate inimeste hooldus ning toetus peab põhinema väarikal kohtlemisel ja austusel, mis loob turvatunde ning usalduse. Meil kõigil on oma roll väarika hoolekande kujundamisel ning väarikohtlemise ennetamisel ja vältimisel.

Oleme saanud iseseisvas riigis kujundada sotsiaalkaitset ja hoolekannet nüüdseks 32 aastat. Sotsiaalvaldkonna eri ametinimetusega töötajate praktikad kujundavad eriala eetika põhimõtted, omandatud erialateadmised ja ametioskused, samuti aitajana tegutsemisel saadud töökogemused ning õppetunnid ja ka isiklikud „varjud“.

Inimõigused ja eetika

Selles artiklis käsitlen nii sotsiaaltöötaja kui ka laiemalt sotsiaalvaldkonnaga kokku puutuvate inimeste rolli ja võimalusi inimestele hea abi osutamisel, et ennetada ning vähendada vääritud hoolekande võimalikke ilminguid Eesti hoolekandemaastikul. Tuginen paljuski Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) algatuse „QualityRights“ programmi materjalidele, mille eesmärk on parendada teenuste kvaliteeti ja aidata kaasa inimõigustele tugineva hoolekande kujundamisele.

Eestis kui iseseisvas riigis on kokku lepitud demokraatliku riigikorra alused. Meie

koostoimimist, inimeste huve ja õigusi kaitsevad õigusaktid. Riigi elukorralduse vundament on Eesti Vabariigi põhiseadus, mille järgi siin elavate inimeste õigused, vabadused ja kohustused peavad olema omavahel kooskõlas ning vastama inimväarikuse ja sotsiaalse ning demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. Eesti on ühinenud mitme rahvusvahelise inimõiguste norme sätestava deklaratsiooni ja konventsiooniga. Sellega oleme riigina võtnud kohustuse kaitsta võrdselt iga inimese inimväarikust ja inimõigused on seatud põhiseaduslikult esikohale. Seega on need põhimõtted ka meie sotsiaalkaitse ning hoolekande vundament. Asgeir Falch-Eriksen (2023) nimetab inimõigusi sotsiaaltöö eetika lahutamatuks osaks ja nendega arvestamine peab olema sotsiaaltöös enesestmõistetav kõlblusnorm.

Ka Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni eestvedamisel 2022. aastal valminud uues sotsiaalvaldkonna töötaja eetikoodeksis nimetatakse kahe esimese

eetikapõhimõttena inimväärikuse austamist ja kaitsmist ning inimõiguste edendamist.

Inimõiguste edendamise kolm tasandit

Maailma Terviseorganisatsiooni algatusel hoolekandetasutustes rakendatavas teenuste kvaliteedi parendamise programmis „QualityRights“ (2019) on välja toodud järgmised kolm inimõiguste edendamise tasandit: inimõiguste austamine, kaitsmine ja tagamine. Need võivad esmalt kõlada loosunglikult, kuid aitavad sisuliselt mõtestada, kuidas me igapäevatoos teenuse osutamisel tegutseme inimõiguste vaatepunktist.

Inimõiguste austamine tähendab, et me ei riku teise inimese õigusi. Näiteks *austame* õigust privaatsusele, kui ei sisene hoolekandetasutuse elaniku isiklikku tuppa ilma loata. Inimõiguste *kaitsmine* tähendab, et me ei lase teistel kellegi õigusi rikkuda. Sama põhiõiguse ehk privaatsuse kaitse näite korral tähendab see, et takistame inimest, kes tahab ilma loata siseneda kellegi tuppa. Inimõiguste *tagamine* tähendab, et astume aktiivseid ja ka proaktiivseid samme, et haavatavatel ja abi vajavatel inimestel oleksid samad õigused nagu kõigil teistel ning nad tunneksid ja teaksid, et nende õigused on tagatud. Privaatsuse näite korral tähendab see, et toa uksele on lukk või inimesel on võimalus kasutada silti „Mitte segada“, et ta saaks valida, millal ta lubab oma isiklikku tuppa külastada.

See on vaid üks lihtne näide ühe põhiõiguse edendamisest hoolekandetasutuses kõigil kolmel tasandil. Nõnda saab läbi mõelda kõik inimese põhiõigused, et kujundada hoolekandetasutustes väarikas ja inimese õigusi austav elukeskkond.

Sotsiaaltöötajatena on meie kohustus edendada teenusel olevate inimeste õigusi kõigil kolmel tasandil. See tuleneb meie

töö eetilistest põhiväärtustest. Ka Maailma Terviseorganisatsiooni „QualityRights“ teenuste parendamise programmis on see sotsiaalvaldkonna kõigi töötajate tegevuse ja vastutuse olulisim osa. Sellega tagame teenuste kasutajatele ehk inimestele, kes on haavatavad ja vajavad abi, hoolduse ning toetuse, mis põhineb väarikal kohtlemisel ja austusel, luues turvatunde ning usalduse. Programmis „QualityRights“ rõhutatakse uuringutele tuginedes, et kui inimese õigustest peetakse lugu, siis on tal lihtsam abi vastu võtta, suhtuda sellesse positiivsemalt. Kui inimesed on rohkem kaasatud, on abistajatest praktikute tegevus tulemuslikum – inimesed on rahulolevamad ja õnnelikumad.

Teadlikkust tuleb suurendada

Iga inimese üks põhiõigusi on olla vaba piinamisest, julmast, ebainimlikust, inimese väarikust alandavast kohtlemisest ja karistusest. See on põhimõte, mis on sätestatud kõigis inimõigusi käsitlevates deklaratsioonides, konventsioonides ning ka Eesti Vabariigi põhiseaduses.

See võib tunduda sotsiaaltöös väga loomulik ja iseenesestmõistetav, kuid siiski toob tegelik tööelu kaasa olukorrad, kus inimesed kogevad julma või väarikust alandavat kohtlemist. Dr Michelle Funk WHO tervisepoliitika ja teenuste arendamise osakonnast rõhutas koolitusel, et ka 21. sajandil saavad üle maailma inimesed paljudelt teenuste osutajatelt ravi ja teenuseid, mida nad ei pea aktsepteeritavaks ning need ei aita kaasa nende taastumisele ja väarikaks kodanikuks jäämisele (Funk 2023). Teenused võivad olla ebainimlikud, alandavad ja inimeste õigusi rikkuvad. Isegi kohtades, kus olukord nii hull ei ole, edastatakse inimestele tihti väga jõuetuks tegevaid sõnumeid, mis võtavad neilt ära lootuse ja väarikuse (samas).

Edendada ega muuta ei saa seda, millest ei olda tegelikult teadlikud, mida ei taheta endale tunnustada või mille rikkumist ise ära ei tunta. Seega on sotsiaalvaldkonna iga töötaja jaoks ülioluline tunda inimõigusi ja osata teadvustada olukordi, oma käitumist ning suhtedünaamikat, mis võib teenuste osutamisele kaasneda.

Vägivald ja kuritarvitamine on käitumisviisid, mis viivad alati kahju tekitamiseni. Vägivaldne käitumine võib olla füüsiline (nt löömine, jõuline takistamine), verbaalne (nt agressiivselt rääkimine või ähvardamine), vaimne ja emotsionaalne (nt alandamine ja hirmutamine), hooletusse jätmine (nt vajaduste rahuldamata jätmine: veepuudus, ebapiisav riietus ja harvad hooldustoimingud), seksuaalne (nt käperdamine või vägistamine) või ka majanduslik (nt raha ja isiklike asjade äravõtmine, varastamine, omastamine, põhjendamatu kontrollimine või surveamine varaga seotud otsustes).

Pingeliste olukordade vallandumise ärahoidmiseks on tähtis ära tunda neid käivitavad tegurid ja ohumärgid.

Sundimine viitab tegevustele, kui inimest pannakse tegema midagi vastu tahtmist, nt sunniviisiline kinnipidamine, nõusolekuta ravi, aga ka ravimite manustamine varjatult toidu sees. Sunni vormid on ka eraldamine ja kinnihoidmine – kõik, mida tajutakse ja peetakse julmaks, ebainimlikuks, alandavaks kohtlemiseks ning piinamiseks ja väärkohtlemiseks.

Väärkohtlemine on tihedalt seotud ka iga inimese õigusega elule, samuti õigusega teha ise otsuseid ja nõuda teistelt nende otsuste austamist. Vägivallal, kuritarvitamisel ja sunnil on negatiivne mõju nii füüsilisele kui

ka vaimsele tervisele. Teenusel olles ei suuda inimesed pärast seda enam usaldada ega austada personali. See mõjutab asutuses omavahelisi suhteid, käitumist ja teenuste tulemusi. See on nähtav ka teenusekultuuris. Vägivalda kogenud teenusekasutajate käitumises võib näha agressiivsust, tigidust, eemaldumist, rõõmutust, apaatiat vms. See mõjutab ka laiemat inimeste ringi: hoolekandetasutuse personali, teisi teenusesaajaid ja pereliikmeid.

Koolitamine õpetab keerulistes olukordades tegutsema

WHO programmi „QualityRights“ materjalide kohaselt aitavad ilmselgelt negatiivsete olukordade esinemisele kaasa mitmesugused asjaolud. Kuigi vägivald, kuritarvitamine ja sund on ka seadustega keelatud, ei rakendata tihti karistusmeetmeid, asutustes vaikitakse need olukorrad maha ja selline käitumine lihtsalt jätkub. Igas asutuses võib personali hulgas olla inimesi, kes usuvad, et sunnimeetmed on inimeste käitumise kontrolli alla saamiseks õigustatud või vajalikud.

Pingeliste ja keerulisemate olukordade lahendamiseks saab alati leida alternatiivseid meetodeid ka siis, kui töötajad tajuvad olukorras endale ohtu. Niisuguste olukordade vallandumise ärahoidmiseks on tähtis ära tunda teenusekasutajate, aga ka töötajate, lähedaste ja teiste asjaomaste isikute ebakohast käitumist n-õ käivitavad tegurid ja ohumärgid. Sel juhul on lahenduseks töötajate koolitamine, piisav arv töötajaid ja regulaarne töönoustamine ehk supervisioon.

Teine oluline tegur, mis võib viia vägivalla, kuritarvitamise ja sunnini, on hoolekandetasutuste personali ning teenusel olijate ebavõrdne võimudünaamika. Võim viitab meelevaldale teiste inimeste mõtete ja käitumise üle, kontrollile ja otsustusõigusele selle üle, mida nad võivad või ja mida

ei või teha. Hoolekandeesutuste tavapärase toimimine ja korraldus kujundab olukorra, kus personalil on rohkem võimu kui teenusekasutajatel. Selle põhjus on, et tavapäraselt osutavad asutuste töötajad teenuseid, mida abi vajajatel on tarvis oma haavatava olukorra ja tervise tõttu ning võim on automaatselt personali käes.

Ebavõrdsust saab vähendada

Võimu ebavõrdset jaotust asutuses mõjutavad ka ruumilahendused (nt privaatsuse puudumine) ja suhtluse olemus (nt inimese soovide eiramine), vajadus kõige jaoks nõusolekut küsida (nt helistamiseks või õue minekuks). Samuti toetab ebavõrdset võimupositsiooni nt vormiriietus, mis eristab personali, või erinevad kohad, kus personal ja teenusekasutajad söövad. See kujundab asutustes keskkonna „meie *versus* nemad“ ja rõhutab personali käes olevat võimu. Teenusekasutajad on alati nõrgem pool, sõltudes oma heaolu tagamisel ja eluks vajalikus tegevuses hoolekandeesutuse personalist. Selline sõltuvus ja sageli ka teenusekasutajate kontrolli ning kaasatuse puudumine asutuse teenuste kujundamisel võivad tekitada eriti soodsa olukorra vägivalda, kuritarvitamise või sunni viisiliste meetmete kogemise ohule. Inimesed võivad tunda, et nad peavad oma heaolu tagamiseks ja vajaduste rahuldamiseks olema kuulekad, muidu nad võivad ilma jääda teenuse kohast, neid nimetatakse teenusele sobimatuks ning nad ei julge ise oma soove ja vajadusi väljendada.

Vägivalda, kuritarvitamist ja sundi saab ennetada vaid siis, kui personal teadvustab ebavõrdset võimupositsiooni ja oma käitumist muudetakse teadlikult. Hoolekandeesutustes ei ole võimalik võimudünaamikat kunagi täielikult eemaldada, kuid seda saab piirata. Selleks peab kogu personal guttsema kindlas usus, et kõiki

inimesi, nii töötajaid kui ka teenusekasutajaid tuleb kohelda väärikalt ja austavalt kõigiga võrdselt.

Eesti on 2012. aastal ratifitseerinud puuetega inimeste õiguste konventsiooni, mille kohaselt tuleb meie riigis rakendada asjakohaseid meetmeid inimeste õiguste ja vabaduste kaitsmiseks, et ära hoida selliseid olukordi ning seadusele tuginedes peavad ohvrid saama taastumiseks tuge ja väärkohtlejad karistada.

Inimõiguste edendamise kolmele tasandile tuginedes saab iga asutus mõelda, kuidas oleme oma asutuses toimetanud ja kas oleme oma tegevusega inimõiguste austamise või tagamise tasandil ehk siis, kas me alles räägime inimõigustest või juba rakendame aktiivset ja ka proaktiivset tegevust.

Kuidas ennetada?

Igal ühiskonnaliikmel on oma roll ja tegevusvõimalused sunni, vägivalda ning väärkohtlemise ennetamisel, märkamisel, olukorra parendamisel ja muutustele kaasa aitamisel.

Sotsiaalvaldkonna töötajad, kes on teenuste osutajad, saavad kindlustada, et igapäevatoös edendavad ja tagavad nad alati inimõigusi. Oma asutuses saab jälgida, et teenuse osutamise käigus mõne teenusekasutaja keerulise ja mõistetamatu käitumise korral ei reageeri personal kunagi sundi, vägivalda ega väärkohtlemist kasutades. Asutuse iga töötaja saab julgustada teenusel olevaid inimesi andma teada väärkohtlemisest ja aidata kaasa selliste juhtumite lahendamisele. Igal töötajal tuleb seista selle eest, et inimest väärikalt koheldes uuritakse ja analüüsitakse põhjalikult niisuguseid olukordi nende ennetamiseks. Iga asutus saab luua teenusekasutajatele arusaadavad ja kergesti kasutatavad kaebuste esitamise võimalused ning seda peetakse loomupäraseks õiguseks, mitte kaebamiseks.

Oma teadlikkuse suurendamiseks tuleb töötajatel osaleda koolitustel, mis aitavad mõista inimõiguste tähendust ja märgata vägivalla esinemist selle ennetamiseks. Koolitusteks saab taotleda raha erinevatest allikatest. Tuleb aidata kaasa, et asutusi külastaksid inimõiguste edendajad ja kaitsjad ning nad võiks teenusekasutajatega privaatselt kohtuda.

On kolm inimõiguste edendamise tasandit: inimõiguste austamine, kaitsmine ja tagamine.

Sama tähtis on ka hoolekandeteenuseid kasutavate inimeste endi roll. Neil on võimalus veenduda, et enne ükskõik millist nendega seotud tegevust on küsitud luba ja nõusolek. Kui inimene suudab, tuleb tal endal väärkohtlemise ilmingutest teada anda usaldusväärsele isikule ja alati esitada kirjalik kaebus. Teenuste kasutajad saavad aidata ja toetada teisi teenusekasutajaid, kes võivad vajada tuge väärkohtlemisest teatamisel. Inimesed saavad jagada teadmisi ja kogemusi ning harida ja koolitada teisi väärkohtlemise ennetamiseks.

Kõnealuste olukordade ennetamisel on tähtsad ka teenusel olevate inimeste lähedased. Nemad on asutusevälised osalised, kes saavad jälgida, kuidas koheldakse lähedast hoolekandeesutuses. Lähedased saavad veenduda, et inimese vastu ei kasutataks vägivalda, sundi ega esineks väärkohtlemist. Kui midagi niisugust on toimunud, tuleb vajaduse korral toetada sellest teavitamist või teavitada ise inimõiguste kaitsega tegelevat või järelevalveasutust ning olla lähedasele toeks olukorras väljatulemisel. Igat teenust osutatakse kindlas paikkonnas, mille osa ollakse. Selle kogukonna liikmetel on samuti oma roll

märkajana ja tähelepanu osutajana väärtegevusele hoolekandes.

Olukorra muutmisel ja ennetamisel on oluline osa ka riigiametnikel, kes kujundavad teenuste korralduse raamistikku, nende ülesanne on tagada kehtiva õiguse järgimine. Riigiametnike kohustus on tagada teenuseid osutavate asutuste kontroll ja veenduda inimõiguste järgimises ning teenuste sisulises kvaliteedis. Riigiametnikena saab seista selle eest, et oleksid olemas õigusaktid, mille alusel rikkujad vastutusele võtta, saaks rakendada sunnimeetmeid ja väärkohtlemine oleks keelatud seadustega. Riigiametnikud saavad seista selle eest, et rahastada töötajate koolitus- ja tugi-meetmeid, mis suurendaks tervishoiu- ja sotsiaalteenuse osutajate teadlikkust ning olukordade lahendamise oskust positiivse ja proaktiivse hoolekande põhimõtteid järgides (Department of Health 2014).

Silmaringi tuleb avardada

Puuetega inimeste organisatsioonide esindajad ja teised toetusgrupid saavad aidata viia puuetega inimesteni teavet nende õigustest, aidata neid väärkohtlemise juhtumitest teavitamisel, olles samal ajal neile toeks nii praktiliselt kui ka emotsionaalselt. Eestkoste ja huvikaitse organisatsioonidena saab juhtida järjekindlalt tähelepanu väärkohtlemise juhtumitele ning korraldada koolitusi, kuidas väärkohtlemist ära hoida, kindlaks teha ja sellest teada anda. Juristid saavad aidata väärkoheldud inimestel koostada ja esitada kaebusi ning toetada inimesi juhtumite uurimisel ja kohtumenetluses.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon on sotsiaalministeeriumi strateegilise partnerluse projektis „Sotsiaalvaldkonna tööjõu toetamine ja eriala arendamine 2022–2024“ võtnud endale kohustuse toetada inimõiguste ja eetika põhimõtete järgimist sotsiaaltöös. Selle

raames toimusid detsembrist 2022 märtsini 2023 neli praktilist seminari ööpäevaringset hooldusteenust osutavate asutuste teenusejuhtidele ja asutuste juhtidele. Seminaride läbiv teema oli inimese põhiõiguste tagamine teenustel, kui peamine teenuse kvaliteedi kriteerium. Seminaridel osales 31 asutusejuhti ja teenusejuhti. Üheskoos kolleegidega arutati ja mõtestati läbi inimõiguste edendamise prisma just ööpäevaringseid teenuseid osutavate hoolekandetasutuse igapäevatööd ning tutvuti WHO „QualityRights“ e-õppekeskonna võimalustega.

Koolitust-seminari hinnati kui igati praktilist ja suurepärast võimalust oma teadmisi täiendada. Osalenud hoolekandetasutuste juhtide aruteludest ja tagasisidest jäi kõlama mõte, et meie asutuste töös ja teenuste korralduses ei ole senini harjumuspärane mõtestada teenuste osutamist kui inimese põhiõiguste tagamist ja selle eest seismist. Teenuste korraldusele mõtlemine inimõiguste vaates oli osalejate sõnul silmaringi avardav ja annab võimaluse oluliselt parendada teenuste kvaliteeti.

Osalejad said paremini aru, kuidas tegutseda inimese vaatenurgast. Välja toodi ka, et edaspidi vaadatakse kliente hoopis teise pilguga. Siiski on meil kõigil veel palju õppida ja areneda. Hoolekandetasutustel on ees suur

töö, et laiemalt tekitada personalil soov tegutseda klientide primare huvide kohaselt. Osalejad olid ühel meelel, et selliseid teadmisi vajaksid kõik haavatavate sihtrühmadega töötavate ametite ja asutuste töötajad, lähedased ning ka kogukonna liikmed laiemalt.

Koos saavutame muutuse

Meil kõigil on oma roll väarika hoolekande kujundamisel ning väarikohtlemise ennetamisel ja vältimisel. Sotsiaaltöö valdkonnas on võimalus mõelda koos personali, teenusel olevate inimeste, nende lähedaste ja ka teiste teenuse osutamisega seotud osalistega, kuidas asutus toimib ja mida tähendab konkreetsetes asutuses ning iga konkreetse inimese inimõiguste edendamine kolmel tasandil. Meie sotsiaalvaldkonna töötajatenä kujundame sageli kõige haavatavamate kaaskodanike argipäeva. Iga ühiskond on just nii väarikas, kui väarikalt ta suhtub oma liikmetesse, kes on nõrgemal positsioonil.

Igapäevatöös teenuste osutamisel tasub alati mõelda, kuidas mina töötajana säilitan abi vajava inimese väarikuse, kaasatuse, loon turvatunde ja aitan taastada elu mõtte tähenduse. Mõni tööpäev on väga väasitav ja keeruline, siis võib aidata Franz Kafka mõttetera „Alustage sellest, mis on õige, mitte sellest, mis on vastuvõetav“.

Viidatud allikad

- Department of Health.** (2014). *Positive and Proactive Care: reducing the need for restrictive interventions.* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/300293/JRA_DoH_Guidance_on_RP_web_accessible.pdf
- Eesti Vabariigi põhiseadus.** (1992). *Riigi Teataja I*, 15.05.2015, 2.
- Falch-Eriksen, A.** (2023). Inimõiguste tähendus sotsiaaltöös. *Sotsiaaltöö*, 2.
- Funk, M.** (2023). *Ettekanne maailma terviseorganisatsiooni „QualityRights'i“ e-koolitusel „Vaimne tervis, inimõigused ja taastumine“.*
- Puuetega inimeste õiguste konventsioon.** (2006). *Riigi Teataja II*, 04.04.2012, 6.
- Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon.** (2022). *Sotsiaalvaldkonna töötaja eetikakoodeks.*
- World Health Organisation.** (2019). *QualityRights materials for training, guidance and transformation.* Handbook.

Regina Lind*ajakirja Sotsiaaltöö vastutav toimetaja*

Koduteenuse osutamine ja Pärnu linna teised head kogemused

Hooldereform on suurendanud kohalike omavalitsuste huvi koduteenuse korraldamise heade kogemuste vastu. Pärnu sotsiaalkeskuse juhataja **Heli Kallasmaa** ja linnavalitsuse sotsiaaltöötaja **Iris Ruut** olid valmis oma kogemusi lahkelt tutvustama. Jagati ka mõtteid teiste teenuste kohta ning arutleti sotsiaaltöö päevakajalisi küsimusi.

Pärnu linnavalitsuse eakate hoolekande peaspetsialist Iris Ruut on sotsiaalvaldkonnas töötanud 23 aastat. Juba siis, kui ta pärast ülikooli sotsiaaltöö õpinguid piirkonna konsultandina alustas, oli suur osa tema kliente – toetuse taotlejaid – eakad. „See, et ma praegu ikka veel seda tööd teen, näitab, et midagi kisub selle sihtrühma poole,“ ütleb Iris heatujuliselt. „Eakate mured, mis minuni jõuavad, on seotud nende tervise seisundi või toimetulematusega. Paljudel on lähedased, kellel on emotsionaalse seotuse tõttu väga raske neid olukordi lahendada. Suudan objektiivselt neile olukorda peegeldada ja otsime koos võimalusi, kuidas sellest välja tulla. Toitun sellest, et saan kedagi aidata ja näen, kuidas olukorrad lahenevad,“ räägib Iris, miks talle meeldib seda tööd teha.

Pärnu sotsiaalkeskust üksteist aastat juhtanud Heli Kallasmaa läbis sotsiaaltöö magistriõpingud töö kõrvalt. Talle meeldib ühe kolleegi võrdlus, et töö eakate heaks on iga päev seiklus: lähed hommikul tööle ja kunagi ei tea, kuidas päev kulgeb. „See asi, Iris, mis sa ütlesid, tead, mis see tegelikult on,“ võtab Heli kolleegi jutusabast kinni, „see on eduelamus, mis sa saad! Sulle tuleb mõni kohutav situatsioon koos perekonnaga, hakkad seda lahti harutama ja kui see lõpuks õnnestub, on selle üle hea meel. Me kõik tahame ju olla edukad ja sotsiaaltöö pakub hästi palju seda võimalust.“

Ennetus ja terviklik hindamine

Kui palju on Pärnus eakaid ja kui paljud neist vajavad abi? Iris vaatab järele rahvastikuregistri spetsialistilt saadud andmetest:

1. aprilli seisuga oli Pärnu 51 833 elanikust 5988 vanuses 65–74 ja 4180 vanuses 75–80 ning 4027 üle 80-aastaseid, mis on kokku üle neljateistkümne tuhande. Irise hinnangul võiks ligi pooltele neist pakkuda aktiveerivaid ja ennetavaid tegevusvõimalusi ning teistele juba toetavaid teenuseid. Ennetustöös on palju haakumist kultuurivaldkonnaga. „Eakate huviharidus, seltsingud, muu klubi-tegevus. See kõik toob eaka kodust välja ja aitab tal vitaalsust säilitada,“ peab Iris mitmekesiseid tegevusvõimalusi oluliseks. Ennetuse juurde käib ka terviseprobleemide varajane märkamine. „Kui selgub, et keegi vajab kõrvalabi, hindame terviklikult, kuidas ta oma kodus hakkama saab. Ka seda, kas ta on arsti vaateväljas ja kui ei ole, siis miks ta pole sinna saanud,“ toob Iris välja vajaduse tervisespetsialistid kohe kaasata.

Teinekord ongi vaja ühekordset abi, näiteks, et keegi läheks koos inimesega arsti juurde.

Keskuslinnas Pärnus teeb abivajaduse ja hooldusvajaduse hindamise avahooldusspetsialist, osavaldades osavalla sotsiaalkonsultandid. Tavaliselt külastatakse ka inimese kodu, et saada ülevaade tema kodusest olukorrast. Pärnu linnas on kasutusel oma hindamisvahend, ankeet, mis täidetakse inimese kohta, kes on abivajaduse hindamist soovinud. Hindamise käigus tehakse kindlaks, mis teenus seda katab. Mõned eakad vajavad tugiisikut või isiklikku abisajat, või ka sotsiaaltransporditeenust, teised on vajanud sotsiaaleluruumi või eluruumi kohandamist. Aga põhiline abi on ikkagi koduteenus.

Märkamise olulisus

Kuidas jõuab sotsiaaltöötajani info abi vajajatest? Irise arvates Pärnus sellega suurt probleemi ei ole: kogukond, naabrid annavad märku. „Ka poemüüjad või

pangatöötajad on sotsiaalosakonda helistanud. Või tuleb info perearstilt. Kui häda on suur, siis keegi seda ikka näeb,“ usub Iris. Ta kiidab ka head koostööd kiirabiga, kust saadetakse sotsiaaltöötajaile kohe ka kirjalik teade, kui väljakutsele minnes avastatakse tähelepanu vajav inimene. „Ka haigla sotsiaaltöö kaudu jõuab palju inimesi,“ toob Iris välja veel ühe võimaluse.

Me kõik tahame ju olla edukad ja sotsiaaltöö pakub hästi palju seda võimalust.

Korteriühistu esimehed on varmad teavitama elanikest, kes põhjustavad probleeme oma elukommete või harjumustega. Iris tunnustab hoolivaid kaaskodanikke, kuid tõdeb, et sellegipoolest jõuab mõni juhtum abistajateni liiga hilja. „Ühel hetkel kõrvalseisja tunneb, et nüüd ta enam ei kannata olukorda välja ja kutsub abi. Kui selline väljakutse tuleb, sütitab see minus nagu tulukese: iseenesest mulle meeldib selliste juhtumitega tegeleda. Kurvaks aga teeb, kui mõelda, et selline olukord ei saanud kujuneda paari nädala või kuuga ja nüüd võib-olla ei olegi enam võimalik seda tagasi pöörata,“ kirjeldab Iris oma vastakaid tundeid.

Koduteenus kui viimane ölekõrs

Kogu Eestis oli eri asutustes kevadel üldhooldusteenusel Pärnu registris olevatest inimestest ligi 480 ehk laias laastus üks protsent elanikke, koduteenuse saajaid oli 222. Lisaks oli üheksa eakat päevahoiuteenusel, kuhu esmaspäevast reedeni saab tuua lähedase hoiule.

Intervjuu tegemise ajal, aprilli alguses, osutati koduteenust nii keskuslinna Pärnu

Heli Kallasmaa ja Iris Ruut peavad koduteenuse juures oluliseks, et igaühele kujundatakse tema vajadustele vastav teenus. Foto: Kairi Voosalu

kui ka Audru ja Paikuse osavalla eakatele. Tõstamaa osavallas teenuse vajajaid siis ei olnud.

Nii Iris kui ka Heli näevad koduteenuses head võimalust hooldekodu vajadust edasi lükata. „Koduteenuse lepingud kestavad meil enamasti pikka aega. Abi kodus aitab toime tulla, kuni terviseseisund seda enam ei võimalda,“ teab Iris kinnitada. Heli täpsustab, et kõige pikaajalisem koduteenuse kasutaja on sotsiaalkeskuses aastast 2001.

Abi kodus aitab toime tulla, kuni terviseseisund seda enam ei võimalda.

Koduteenus on ka eakate eelistatuim valik, kui ise enam hakkama ei saada, aga pere liikmeid ei ole või nad on kaugel. Irisele meenub vaid mõni üksik kord, kui eakas on selge otsuse teinud ja öelnud, et ta ei taha enam kodus olla. „Enamasti öeldakse, et kui veel kuidagi saaks, siis oleks ikkagi kodus edasi,“ vahendab Iris eakate ütlemissi. „See

on reaalne käegakatsutav abi. Kui inimene päris kõike enam ise teha ei saa, aga tal on kodu ja natukene veel tervist, siis koduteenus on kõige sihipärasem abivajaduse katmise võimalus.“

Iris peab väga tähtsaks koduhooldustöötaja ja abisaaja turvalist suhet: „Koduhooldustöötaja on nagu sõber, pere liige, kes tuleb ja aitab.“

Heli loodab, et hooldeformiga lubatud täiendav rahastus jõuab ükskord ikkagi ka koduteenuseni: „Oleme välja arvanud, et kodune hooldus nii kaua kui võimalik on nii omavalitsusele kui ka inimesele ja omaste hooldajatele oluliselt odavam. Seetõttu peaks ka omavalitsus olema huvitatud koduste teenuste arendamisest.“ Naised aga on veendunud, et pikaajalise hoolduse süsteemis tuleks arendada mõlemat teenust: ka hooldekodukohti on juurde vaja, ilmselgelt on nende järele suur nõudlus.

Isikukeskne ja paindlik teenus

Koduteenus on Pärnus korraldatud nii, et abi saab täpselt nõnda palju, kui vajatakse.

„Meie ju, kuidas see moekas sõna ongi, disainime inimesele teenuse tema hinnatud vajaduse järgi. On neid, kellel on vaja näiteks kord nädalas poest toitu tuua. Teise juures tuleb käia kaks korda päevas hügieenitoiminguid tegemas, abistada söömisel, toitu soojendada ja nii edasi,“ selgitab Heli. Iris toob välja, et eri omavalitsustes ongi koduteenuse tingimused erinevad: mõnes kohas on ühe või teise toiminguga jaoks ette nähtud kindel aeg ja kui abivajadus on hinnatud, tehakse otsus, mitme tunni ulatuses koduteenust saab. „Meie oleme läinud aga seda teed, et loetlesime oma hinnakirjas enamiku tegevusi. Teenuse hind on välja kujunenud, arvestades koduhooldustöötaja ajakulu. Inimene ise ütlebki meile, milles ta abi vajab, näiteks kord nädalas poest toidu toomist, kord kuus toa ja köögi koristamist või abi pesemisel. Need tegevused lähevadki lepingusse kirja, et oleks hästi selge, mille eest makstakse. Selline korraldus on arusaadavam ka lähedastele ja väldib vaidlusi,“ kirjeldab Iris teenuse osutamise põhimõtteid.

„Kui mõne aja pärast selgub, et vajatakse veel mõnes asjas abi, saame otsuse ringi teha ja lisada need toimingud. Nii see hoolekandesüsteem tegelikult ju toimima peakski, et kujundatakse igähele tema vajadustele vastav teenus.“

Hea teenus on inimesest lähtuv ja vajadus-, mitte võimaluspõhine. Teenust tuleks osutada nii palju, kui seda on inimesele vaja.

Koduteenuse osutamiseks on Pärnu sotsiaalkeskuses 27 hooldustöötaja ametikohta. Kõigil on hooldustöötaja kutse, kolmas või neljas tase. Päevahoius on üheksa eaka kohta kaks väljaõppinud tegevusjuhendajat. Isikliku abistaja teenust ei osuta spetsialist,

vaid inimese enda leitud abiline, kellega sotsiaalkeskus sõlmib lepingu. Heli hinnangul on teenust osutavaid töötajaid praegu piisavalt.

Imelised hooldustöötajad

Töötajate leidmisega ei ole Heli sõnul raskusi olnud. „Nad on kuidagi tulnud meie juurde ja ega väga ära minda. Mõned on läinud pensionile, aga on ka kaks üle 70-aastasest koduhooldustöötajat, kes ei tee sihukest nägugi, et hakkaksid pensionile jääma,“ naerab Heli, „kui tervis lubab, saab seda tööd teha päris kõrge eani. Ma tõesti ei kurda, oleme alati leidnud töötajaid. Huvitaval kombel on kõik superinimesed. Ei tea, kust nad on meieni tulnud. Kui usuks, siis kuskilt kosmosest. Kust tulevad niisugused tublid, töökad ja sõbralikud inimesed?“

Iris puutub omavalitsuse sotsiaaltöötajana koduhooldustöötajatega otseselt kokku näiteks siis, kui liikumisraskustega inimesele tuleb korraldada ID-kaardi kojukanne, pikendada puuet kinnitava dokumendi kehtivusaga või abistada muus asjaajamises. „Saame aidata ka siis, kui koduhooldusteenuse kliendi tervis läheb aeg-ajalt kehve- maks ja vahepeal vajatakse teistsugust abi. Kui on kiiret sekkumist nõudvad olukorrad, istume kokku ja arutame lahendusi. Abi öendusabiteenuse või üldhooldusteenuse korraldamisel on mõlemad siis meie laual. Kui seni kodus hakkama saanud inimene ikkagi jõuab üldhooldusteenuseni, teeme koduhooldustöötajaga tihedat koostööd, et muuta üleminek ühelt teenuselt teisele sujuvaks. Hooldustöötaja aitab asjad kokku panna, sotsiaaltranspordi tellida, suhtleb hooldekoduga.“

Mis teeb Pärnu sotsiaalkeskuse eriliseks? Iris osutab naljatades Helile: „Ühte erilist te näete siinsamas!“ Heli vangutab pead ja laiendab kiidusõnu oma töötajatele:

„Sotsiaalkeskuse teevad eriliseks kõik inimesed, kes siin töötavad!“ Ta selgitab: „See oleks nagu pidev valu kuskil, mingi sisemine sund, et kogu aeg tahaks jälle midagi uut. Ärkad ka öösel ja mõtled, no kuidas nüüd ikka seda saaks. Kõik need üksteist aastat ei ole üldse olnud vaikset tiksumise aega. Inimesed tulevad sellega kaasa, tahavad teha ja olla erilised.“ Heli on saavutatuga rahul, öeldes: „Siiamaale oleme saanud ikkagi enam-vähem kõik, mida oleme tahtnud. Veel ei ole perfektne, aga igal juhul liigume selles suunas. Südamas on hea tunne!“

Hea teenus on Heli arvates inimesest lähtuv ja vajadus-, mitte võimaluspõhine: „Osutame teenust nii palju, kui seda on inimesele vaja.“

Arengukohad ja unistused

Teenuseid on arendatud projektide toel, kuid Heli tunnistab, et ta ise väga projekti-
usku ei ole.

„Projekt sobib rohkem mõne uue asja algatamiseks, tehnoloogilise lahenduse juurutamiseks või hoone ehitamiseks,“ arwab Heli. Ta meenutab aastatel 2018–2020 Pärnus elu viidud edukat algatust, kus suure hooldusvajadusega inimestele pakuti kuni kaheksa tundi ööpäevas koduhooldust või päevahoidu, et nende eest hoolitsevad lähedased saaksid päeval tööl käia. „Inimestel oli sellest suur abi. Paraku sai projekt läbi ja siis need kümme hooldajat olid vabad,“ nendib Heli.

Pärnakate järgmine projekt võimaldas soetada koduteenuse klientidele koduandurid, mis oli senise teenuse käegakatsutav ja jääv täiendus. See tegi asja lihtsamaks ka kaugemal elavatele pereliikmetele, sest koduhooldajad saavad nüüd eaka olukorda isegi eemalt jälgida ja vajaduse korral appi tulla.

Küsimusele, kas koduhoolduses on ka muresid, ei oska positiivse ellusuhtumisega

Heli esimese hooga vastata. Siis aga jääb mõtlikuks ja ütleb otsustavalt: „Hooldustöötaja vääriline töötasu. See ei ole ainult meie, vaid ilmselt üleriigiline mure: väljaõppinud spetsialisti töötasu peaks vastama tema haridusse panustatud ajale ja energiale!“

„Eakate päevahoius, mis on üldhoolduse üks osa, võib tulla ka täiendava ruumi vajadus ja kui kasvatame väikseid üksusi juurde, oleks vaja ka täiendavat personali,“ toob Iris välja veel ühe arenguvajaduse. Heli sõnul tuleks mõelda, kuidas võimaldada ka dementsusega inimesel võimalikult kaua kodus elada ja toetada tema perekonda. Päevahoid on selleks väga hea teenus, aga ka intervallhoid, kui elatakse veel oma perega. „Meil küll käib ka tugigrupp sealsamas päevahoius, aga seda abi võiks kindlasti juba praegu olla rohkem, tulevikus vajadus kindlasti kasvab veelgi,“ arwab Heli.

„Mul on ikkagi unistus, et igas maa-
piirkonnas oleks teenusmaja. Olen sellest ka töötajatega rääkinud. Võib-olla linnas, kus inimesed ümber, ei olegi selle järele nii suur vajadus. Aga maal, kus on hajaasustus, võiks selline võimalus olla,“ jagab Heli veel üht oma unistust. Tema sõnutsi on mitmes omavalitsuses sellised majad olemas. Eakal on seal omaette elamine ja majas on päeval kohapeal hooldustöötaja, kes vajaduse korral aitab. „Eakas saab ikkagi öelda, et ma ei ela hooldekodus, vaid mugavustega korteris,“ toob Heli välja selle teenuse erinevuse.

Väljaõppinud spetsialisti töötasu peaks vastama tema haridusse panustatud ajale ja energiale.

Iris peab väga vajalikuks koostöövõrgustiku tugevdamist tervishoiuga. Sellele sammukese lähemale astuda aitas linnavalitsuse üheaastane projekt, mis võimaldas

võtta tööle koordinaatorid, kes vahendasid perearstidega kontakte ja teavitasid sotsiaalteenustest. „Koostööd tegevaid inimesi on palju, aga võimalusi on veel, et asju paremini teha. Et ei mängitaks abi vajava inimese üle seda jalgpalli, et kelle väravas pall parasjagu on,“ peab Iris oluliseks juurutada juhtumikorralduslikku lähenemist ja osaliste koostööd: „Oleme seda praktiseerinud ja näinud, et kui ühise laua taha istume ja loo pulkadeks lahti võtame, tulevad edusammud. Kui oleks aega rohkem, saaksime võrgustikutööd enam teha.“

Sotsiaalvaldkonna tööjõukriis ja kasvav töökoormus

Iris tõstatab sotsiaalvaldkonna suurema murena tööjõukriisi. „Õnneks koduteenuste puhul vast mitte nii palju, aga tean, et hooldekodud on hädas töötajate leidmisega ja ka sotsiaaltöötajate read ei taha täieneda. Sama seis on ka mujal Eestis,“ ütleb Iris, „isegi kui palk on hea, ei leita erialase ettevalmistusega töötajaid.“ Ta pakub, et põhjus võib olla valdkonna madal maine või miski muu, mis ei kutsu seda tööd tegema. „Kardan, et üks oluline nüanss on see, et sotsiaaltöös ei ole koormus hästi mõõdetav ja inimesed põlevad lihtsalt läbi. Minulgi on laud juba kuhjaga täis, üle ääre kukub aina asju, mis jäävad tegemata,“ teab Iris oma kogemusest.

„On hästi suured ootused, et sotsiaaltöö kõik mured ära lahendab, teeb kõik korda hällist hauani. Nagu sa ütled, et see hunnik su töölaua kasvab ja kasvab, aga inimene on ikka üksainukene,“ mõistab Heli kolleegi muret. „Tööjõudu ju tegelikult kogu aeg koolitatakse, aga see töö ja koolitav tööjõud ei haaku kuidagi, sest tööle jõudes selgub, et tööd on liiga palju ja see on liiga raske.“

Iris kasutab sotsiaaltöötaja töökoormuse suurenemise näitlikustamiseks võrdkujuna lehtrit. „Kui ma tööle tulin, siis mul oli lehtri

ülemine osa selline (paneab näpuotsad kokku ja liigutab peopesad teineteisest veidi kaugemale) ja kõik, mis ülevalt tuli, jooksis vahelt läbi. Nüüd tunnen, et haarad on läinud palju laiemaks, peaaegu sada kaheksakümmend kraadi on käes. Aga ma olen ikka täpselt see üks siin all, kes peab kõik läbi hekseldama. Seda ei ole võimalik teha vigadeta või jätmata osa asju ootele,“ ei pea Iris sellist kurnavat olukorda õigeks. „Iga telefonikõne taga on uus juhtum. Minu jaoks on kõige suurem mure, kui me ei jakska oma tööd enam teha.“

Kuigi nii Iris kui ka Heli peavad hooldekoduteenuse kaasrahastamiseks riigieelarvest omavalitsustele eraldatud raha inimestele suureks kergenduseks, kasvatab hooldereform sotsiaaltöötajate töökoormust veelgi. Irise jaoks tähendab see, et ta peab jõudma 480 inimese juurde, kes elavad 38 asutuses kogu Eestis, et nende olukord üle vaadata. Ta paneb reforme kavandavatele ametnikele südamele, et mõeldaks kindlasti ka suurenevale halduskoormusele ja selle töö rahastamisele, mitte ei jäädaks lootma, nagu suudaks olemasolevad töötajad veel rohkem tööd teha.

Veel mõned mõtted heast teenusest

Heli peab kiirustama kohtumisele hooldustöötajatega ja jääme Irisega natukeseks kahekesi vestlema teenuse osutamise takistuste üle.

Oluline on juurutada juhtumikorraldusliku lähenemist ja osaliste koostööd.

Iris nõustub Heli mõttekäiguga, et sageli on inimestel sotsiaalvaldkonnale ebarealistlikud ootused: „Oodatakse, et suudame alkoholisõltuvusest vabastada või aidata, kui

keegi korjab oma toa prahti täis. Ei arvestata, et igapäev on õigus otsustada ja kui meiega koostööd teha ei taheta, jäävad sotsiaaltöötaja käed lühikeseks. Teinekord oodatakse koduhooldustöötajalt ööpäevaringse hooldusteenuse või hoopis meditsiiniteenuse vajaja abistamist. Vaja on palju selgitada, millega me saame aidata ja millega ei saa.“

Olukorrad, kui abi vajajal on sotsiaaltöötajast või abistamise algatanud naabritest asjast hoopis teistsugune arusaam, nõuavad sotsiaaltöötajalt pikka meelt ja inimese kõrval püsimist. „Me ei saa eeldada, et kõik peavad elama ühtmoodi. Peame kuulama, mida inimene tahab ja sealt tasapisi koos edasi liikuma, kui ta on valmis. Kuni ei ole, peame olema lihtsalt tema kõrval, et ta teaks: on keegi, kelle poole pöörduda,“ selgitab Iris.

Mis aga võiks veel olla põhjus, et jäädakse vajalikust teenusest ilma? „Julgeksin väita, et rahapuuduse pärast ei jää küll kellelgi teenused saamata. Sotsiaalhoolekande seaduses on ju öeldud, et see ei tohi olla takistus. Pigem on see suhtumine, et olen terve elu tööd teinud ja pean saama teenused tasuta,“ vastab Iris. Hooldekodusse minekut peetakse liiga kalliks ka siis, kui teenuse eest tasumiseks on võimalused olemas, inimesel on säästud, võib-olla kinnisvaragi. „Kuskilt ajaloost, alateadvuse sügavusest tuleb ikkagi kaasa mõte, et pean abi saama tasuta ja kui ei saa, siis parem ei võta. Teistpidi on inimesel äkki siis veel jõudu, et ta ilma teenuseta hakkama saab?“ pakub Iris.

Hoopis teistsugune on olukord riiklike teenustega, kus vajadus teenuste järele on suurem, kui on kohti. Ka siis peab omavalitsus appi tulema. „Kuidas saab riik mingil imetabasel moel öelda, et inimene on erihoolekande järjekorras ja see ongi kogu abi?“ imestab Iris, „nõnda teebki kohalik omavalitsus inimese abistamiseks kogu töö ära seni, kuni inimene jõuab selles järjekorras kuhugi.“

Ette on tulnud küll juhtumeid, kui ollakse näiteks üldhooldusteenuse järjekorras, sest eelistatakse kodulähedast kohta. Siis püütakse kodus senikaua hakkama saada lähedaste või muu abi toel.

Kui teenuse saaja ja ka teenuse osutaja mõlemad on rõõmsad, on tegemist hea teenusega ning see vahetuskaup – aitamine ja abi saamine – on olnud hea.

„Üldiselt arvan, et nii palju kui jõudu on, me aitame ja meie poole pöördujad saavad abi. Aga annaks jumal juhtidele ainult mõistust ja tarkust näha, et sotsiaaltöös on vahendeid ikka väga kõvasti juurde vaja,“ tuleb Iris tagasi varem tõstatatud küsimuse juurde. „Heli enne ütles, et hea teenus on isikukeskne teenus. Lisaksin: kui teenuse saaja ja ka teenuse osutaja mõlemad on rõõmsad, on tegemist hea teenusega ning see vahetuskaup – aitamine ja abi saamine – on olnud hea.“

Siiri Sammel*Kadrina vallavalitsuse sotsiaalosakonna juhataja*

Kadrina sotsiaaltöös on võetud suund ennetusele

Toimetulekut ja elukvaliteedi säilitamist toetavad eelkõige vajaduspõhised teenused ja nende hea korraldus. Tähtis ka ennetustegevus ja teenuste järjepidev arendamine.

Kadrina vald on nüüdisaegne ja atraktiivne omavalitsus Lääne-Virumaal, kus väärtustatakse pärandit ja looduskeskkonda ning soovitakse pakkuda meeldivat elukohta kõigile kogukonna liikmetele. Elanike arvu poolest kuulub see pigem Eesti väiksemate omavalitsuste hulka ja on üks neist, mis haldusreformi käigus naabervaldadega ei ühinenud, sest täidetud oli omavalitsuse miinimumsuuruse nõudeks seatud elanike arv. Seetõttu on ka kohalik kogukond Kadrinas ühtne ja kokkuhoidev, tähtsaks peetakse kohaliku identiteedi, pärandi ja mälu hoidmist. Vallas on head tingimused põllumajanduseks ja karjakasvatuseks, samuti on seal palju järvi ning kaunis loodus.

Vallavalitsusele on tähtis, et kogukonnal oleks võimalus kaasa rääkida eluoluga seotud küsimustes. Näiteks otsustati just kogukonna selge soovi tõttu alles jätta Kadrina keskkooli gümnaasiumiaste.

Vallavalitsuse struktuuris on suurim sotsiaalosakond, kus töötavad osakonnajuhataja,

sotsiaaltöö spetsialist ja lastekaitsespetsialist, NEET-juhtumikorraldaja (NEET – noored, kes ei õpi ega tööta), peretöötaja, logopeed ning kolm avahooldajat. Spetsialistid on kaua oma ametis olnud, mis tagab sotsiaaltöö järjepidevuse.

Vajaduspõhine abi

Tegutseme terviklikult: abivajadust välja selgitades püüame kindlaks teha, millist abi ja mis ulatuses on tegelikult vaja, et see toetaks igapäevast toimetulekut. Näeme, et toimetulekut ja elukvaliteedi säilitamist toetavad eelkõige vajaduspõhised teenused ja nende hea korraldus, seega püüame rahalise toetuse asemel keskenduda just teenuste arendamisele.

Kuigi Eesti keskmisega võrreldes on Kadrinas vanemaealiste osa elanike seas väiksem, peame abi kavandamisel ja korraldamisel ikkagi arvestama, et rahvastik vananeb. Mitu põlvkonda ei ela enam koos ega paku vastastikku tuge, alati ei soosi ka

pereliikmete suhted üksteise abistamist ja toetamist. Hoolekande korralduses tuleb ka arvestada, et tihti elavad eakamad üksikud inimesed hajaasustusega piirkonnas. Tõsiasi on ka, et väikese vallana ei suuda me kõiki teenuseid ise korraldada ega osutada, seega tuleb osa teenuseid partneritelt sisse osta ja teiste omavalitsustega (eeskätt maakonna tasandil) koostööd teha.

Oleme võtnud suuna ennetava tegevuse ja teenuste arendamisele ning seniste teenuste ümberkujundamisele. Eesmärk on toetada võimalikult kaua kodus elamist. Koduteenust osutas vallas aastaid MTÜ Kadrina Päevakeskus, kuid alates 2022. aasta sügisest on avahooldajad valla palgal. See on muutnud abivajajate teenusele jõudmise kiiremaks ja sujuvamaks ning annab sotsiaaltöö spetsialistile paremini tagasisidet teenusesaaja hetkeolukorrast, probleemidest või vajaduste muutumisest.

Vallavalitsusele on tähtis, et kogukonnal oleks võimalus kaasa rääkida eluoluga seotud küsimustes.

Vanemaealiste osatähtsuse suurenemine on toonud kaasa ka vajaduse parema ülevaate järele selle sihtrühma ootuste kohta. Alustasime 2022. aasta lõpus piirkondlike aruteludega „Tule, räägi kaasa, mida teha Kadrina vallas teie jaoks paremaks!“, kus osalesid eakamad vallaelanikud, vallavalitsuse esindajad ja Praxise mõttekoja eksperdid. Eakate vajaduste märkamisele ja nende toetamisele aitab kaasa ka see, et vallavolikogu komisjonidesse kuuluvad eri vanuses inimesed, kes kõik saavad ettepanekuid teha ja vallavalitsuse plaanidega kursis olla.

Vallas oli varem erihooldekodu, mille kliendid on nüüd valdavalt valla eestkostel.

Seega on eestkosteküsimused samuti mahukas töövaldkond nii inimeste arvu poolest kui ka seetõttu, et eestkostetavad elavad asutustes kogu Eestis. Eestkostega tegeleb osakonnajuhataja, eraldi spetsialisti ei ole.

Hooldereformi elluviimine

Alustasime varakult valmistumist 1. juulist jõustunud hooldereformiks, et jõuda teiste igapäevaste tööülesannete kõrvalt ja vahelt õigel ajal valmis ja mitte koormata endid ning hooldekodusid juunis. Aprillis võttis vallavolikogu vastu sotsiaalhoolekandeline abi andmise korra muutmise määruse, millega tegime väljaspool kodu osutatavat ööpäevaringset üldhooldusteenust, sh rahastamist käsitlevad muudatused. Samal ajal alustasime uuesti klientide abivajaduse hindamist. Oleme väga tänulikud hooldekodude töötajatele, kes olid abiks ja toeks. Mais kehtestas vallavalitsus hoolduskulude piirmäära, sest volikogu delegeeris määrusega piirmäära kehtestamise õiguse vallavalitsusele. Meie kogemusele tuginedes võime väita, et kõik inimesed on teenusel tegelikult abivajadusest lähtuvalt ja vajavad igapäevaeluga toimetulekul suures osas või pidevat ööpäevast järelevalvet, abistamist ning juhendamist.

Kas reformi järel hakatakse rohkem minema üldhooldusteenusele, ei saa kindlata, kuid seda võib eeldada. Siiski arvame, et hooldekodusse minnakse või pannakse lähedane siis, kui see on eluliselt vajalik ja muid võimalusi enam ei ole.

Tähelepanu lastega peredel

Sotsiaalosakonna suurim töövaldkond on kindlasti lastekaitsetöö. Tulevikku vaadates on laste ja lastega perede toetamine ka kõige olulisem valdkond, et järgmine põlvkond saaks varakult tuge ja tuleks toime. Oleme vallavanem Kairit Pihlaku algatusel ja toel hakanud üha rohkem tähelepanu pöörama

perede varasele toetamisele, näiteks võtsime tööle valla psühholoogi ja logopeedi, kes võtavad inimesi vastu uue tervisekeskuse ruumides, et tagada suurem privaatsus.

Psühholoogi vastuvõturuum on sisustatud nii, et seal saaks pakkuda nii individuaalset nõustamist kui ka grupiteraapiaid. Nimetasime selle „Hea tunde toaks“. Kadrina valla lastel ja noortel on võimalik saada ka kognitiiv-käitumuslikku teraapiat. See on efektiivne psühhoteeraapiavorm, mis aitab toime tulla meeleolu- ja ärevushäiretega. Logopeedi ja psühholoogi abi ning kognitiiv-käitumuslik teraapia on abi vajavatele lastele ja lastega peredele tasuta. Psühholoog ja logopeed toetavad ning nõustavad ka lapsevanemaid ning õpetajaid.

Uudsenä on valla tugispetsialistid koos haridusasutuste tugispetsialistidega käivitunud tasuta koolitussarja „Üheskoos teadlikumaks“. Koolituste teematika selgus avaliku küsitluse käigus, lapsevanemad ise tõid välja vajalikud või neid huvitavad teemad. Tugispetsialistid kirjutavad ka valla ajalehte Kodukant artikleid, andes teadmisi edasi neile, kes mingil põhjusel ei saa või ei soovi koolitusel osaleda.

Augustis alustas vallas peretöötaja, kes koostöös lastekaitsepspetsialistiga aitab valla abi vajavatel lastel ja lastega peredel iseseisvalt hästi toime tulla ning koordineerida sellega kaasnevat ennetustööd ja toetada lapsevanemaid lapse igakülgse heaolu kindlustamisel.

Lisatugi projektidest

Kadrina vald on liitunud maakonnaülese projektiga „Lääne-Viru maakondliku integreeritud teenusemudeli väljaarendamine koolist väljalangemise ennetamiseks“. Selle käigus koostatakse Lääne-Viru maakonnas uuenduslikud lõimitud koostöömudelid. Need on vastavas valdkonnas väljaõppe

saanud võrgustiku spetsialistidele toeks, et võrgustikutöö kaudu varakult märgata ja tõhusalt ennetada koolist väljalangemist. Projektis osalevad lastekaitsepspetsialist, valla arendusspetsialist ja logopeed ning haridusasutuste spetsialistid.

Abivajadust välja selgitades püüame kindlaks teha, millist abi ja mis ulatuses on tegelikult vaja.

Meie valla koostöömudelit hakatakse proovima sügisel ja seda täiendatakse tagasiside ning kogemuste põhjal. Valmivad varajase märkamise ja ennetustöö juhendmaterjalid, koolide ja lasteaedade õpetajatele korraldatakse koolitused. Haridusasutuste juurde moodustatakse tugimeeskonnad ehk tuumikrühmad, kes saavad koolituse, kuidas tõhustada varajast märkamist ja ennetustööd. Nende ülesandeks jääb oma asutuses teadmisi jagada ja võrgustikku edendada.

Sügisel 2021 tuli Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu kaheaastase projekti „Lääne-Virumaa NEET-noorte toetamine ja suunamine aktiivsesse kogukonnaellu“ raames valda tööle NEET-juhtumikorraldaja. Loodame projektiga jätkata: on oluline, et NEET noorega tegeleb juhtumikorraldaja, mitte üks või teine spetsialist oma põhitöö kõrvalt. Noorele on oluline usalduslik suhe hooliva täiskasvanuga, kes tahab ja suudab olla tema kõrval, teda suunata ja toetada.

Oleme taotlenud nii eelmisel kui ka käesoleval aastal riigilt rahalist tuge piirkonna elanikele psühholoogilist abi ja vaimset tervist toetavate teenuste osutamisel. Rahastuse on saanud nii vaimse tervise teenuse toetuse projektid kui ka psühholoogi palgatoetuse taotlused. Vaimse tervise toetuse projekti kaudu, mida veab lastekaitsepspetsialist,

„Hea tunde tuba“, kus valla psühholoog pakub nii individuaalset nõustamist kui ka grupiteraapiaid. Foto: Katri Ann Lindam

saame täiendavalt parandada valla elanike psühhosotsiaalsel heaolu ja vaimset tervist. Toetuse abil on Kadrina valla elanikel võimalik saada lisaks pere-, mängu-, loovteraapiat, aga ka osaleda pere lahendusringis ja vajaduspõhises tugigrupis.

Koostöös parema tulemuseni

Kadrina vallal on hea koostöö haridusasutuste, perearstide, piirkonnapolitseinikuga, teiste omavalitsustega maakonnas, aga ka sotsiaalkindlustusamet, päästeameti, hoolekandeametite ja raviasutustega. Ennetuse, tervise ja heaolu edendamiseks toimub tihe koostöö vallavolikogu sotsiaalkomisjoni ja haridusasutuste spetsialistidega.

Varajase märkamise ja kiire sekkumise ning toetamise soodustamiseks korraldas lastekaitse spetsialist Kaili Treisalt 2021. aasta sügisel koos Lastekaitse Liiduga ka koolituse „Koostöös lapse heaks!“, mis oli suunatud lapse heaolu toetavale

erialadevahelise koostöövõrgustiku arendamisele ja parema koostöö käivitamisele. Moodustatud koostöövõrgustik ühendab lasteaedade, koolide, noortekeskuste, politsei ja vallamaja spetsialiste – seega on tegemist valdkonnaülese meeskonnaga. Koostöövõrgustik kohtub regulaarselt 3–4 korda aastas ja igal kohtumisel omandatakse uusi teadmisi veelgi paremaks ühiseks tegutsemiseks, ikka selleks, et teha koos midagi ära lapse heaks. Suures panustajate ringis on koostööd tehes ka suur jõud.

Ennetuse, tervise ja heaolu edendamiseks toimub tihe koostöö vallavolikogu sotsiaalkomisjoni ja haridusasutuste spetsialistidega.

Koostöö korral pole meie jaoks tähtsaim mitte koostöövorm, vaid eelkõige eesmärk,

järjepidevus ja regulaarsus, mis aitab ühiselt jõuda paremate tulemusteni.

Ka sotsiaaltöötajat on vaja märgata

Mõeldes möödunud kriisidele – COVID-19 pandeemia, energiakriis või sõjapõgenike tulv –, võib märkida, et sotsiaaltöötajad ja hooldustöötajad on eesliinitöötajad, kelle tööks on ja jääb otsene kontakt inimestega. Kahjuks ei tunnustatud meid aga koroonakriisis sarnaselt meedikute ja õpetajatega. Ka järgnenud energiakriis tõi tööülesandeid juurde eelkõige just sotsiaaltöötajatele. Kadrinas suutsime oma väikse meeskonnaga siiski toime tulla. Esimeste sõjapõgenike saabudes olimegi hõivatud energiatoetustega ja esialgu jäi põgenike abistamine valla administratiivtöötajatele ja kogukonna tublidele vabatahtlikele.

Nüüdseks on põgenikud kohanenud ja tulevad uues keskkonnas toime. Viimase aasta kogemusest aga võib öelda, et sõjapõgenike toetamisel on keeruline toime tulla just vaimse koormusega, mis nõustamisega kaasneb: siia tulnud ukrainlased tahavad rääkida sõjast, näidata kogetust pilte jms, seega peab ka töötaja selle traumaga iga päev silmitsi seisma.

Kadrina vallas pööratakse üha rohkem tähelepanu lastega perede varasele toetamisele.

Oleme kriisidest siiski väljunud teadmisega, et need ajad on olnud keerulised ja töömahukad, nõudnud leidlikkust ja loomingu-
gulisust, kuid saame hästi hakkama ning oleme oma inimestele vajalikud. Hoiame ja hoolime üksteisest, saame arvestada vallavanema toetusega. Kadrinas on tugev ning ühtheoidev ja abivalmis kogukond.

Siiski oleks sarnaselt teiste omavalitsustega ka meil vaja sotsiaalvaldkonda spetsialiste juurde, samuti tunneme puudust erinevatest teenuseosutajatest nii KOV-i, maakonna kui ka riigi tasandil.

Murelikuks teeb, et sotsiaaltöötajatel oodatakse üldiselt kättesaadavust ja töövalmidust iga päev ja iga kell ning uusi tööülesandeid lisandub järjepidevalt. Selle kõige-
ga kaasneb ka suurem vastutus.

Kolleegid toetavad ja julgustavad

Õnneks on meie meeskonnas sedavõrd usalduslikud suhted, et julgeme üksteisele oma tundeid ja mõtteid vabalt väljendada, koos nutta ja naerda. Meie jaoks on oluline, et me ei jäta kedagi üksi: vajadusel korraldame kogu meeskonnaga ajurünnakuid ja arutleme, kuidas mõnd olukorda kõige paremini lahendada või istume veidi aega koos lihtsalt selleks, et näidata kolleegile oma toetust, teist tunnustada ja julgustada.

Läbipõlemine algab enamasti pikaajalisest tööpingete kuhjumisest ja negatiivsest stressist, mida sotsiaalvaldkonnas jagub. Samuti ohustab läbipõlemine ennekõike neid, kes on kohusetundlikud ja tööle pühendunud. Samas on just nemad kõige väärtuslikumad töötajad. Tähtis on, et oma muredega ei olda üksi. Kindlasti toetab meid igapäevatoös ka teadmine, et meil on alati võimalus pöörduda ka vallavanema poole abi küsimiseks. Sõbralik naeratus ja küsimus „kuidas teil tegelikult läheb?“ on töötajatele oluline.

Kadrina vallavalitsuse sotsiaalala töötajad armastavad oma tööd ja teevad seda hea meelega. Seda on märganud ka teised, sest valla sotsiaalosalakonna juhataja Siiri Sammel ja lastekaitse spetsialist Kaili Treisalt olid nominendid Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu konkursil „Lääne-Virumaa aasta sotsiaalvaldkonna töötaja 2022“.

Karmen Kaar, Angela Altmets, Kerli Sööt, Tiina Juurik

Haabersti Linnaosavalitsuse sotsiaalhoolekande osakond

Haabersti sotsiaaltöötajad toetavad abivajajaid ja püüavad vastu pidada

Haabersti on kujunemas tallinlaste hinnatud elukohaks, olles üks suurima rahvastiku kasvu väljavaatega linnaosasid. See toob ka sotsiaaltöötajatele lisatööd. Paljud olukorrad lahendatakse üheskoos. Kriisid on meid arendanud ja kasvatanud toetavaks professionaalseks tööpereks.

Haabersti, üks kaheksast Tallinna linnaosast, on mitmekesise asustuse ning pika mere- ja järverannaga piirkond, kus on nii suuri kortermaju kui ka aedlinnaala. Siin on mitu kogukonna- ja piirkondlikku keskust. Rahvaarv tänavu 8. veebruari seisuga on 49 619. Siin elab 3648 kuni kuueaastast last, 7–18-aastaseid noori on 6599, kõige enam, 29 715 on 19–64-aastaseid elanikke, vähemalt 65-aastaseid on 9657. Haabersti on kujunemas hinnatud elukohaks tallinlastele, kes eelistavad eeslinnaelu. Seega on see üks suurima rahvastiku kasvu väljavaatega linnaosasid. Elanike arvu suurenedes kasvab ka sotsiaaltöötajate töökoormus. Linnaosa elanikkond on eesti- ja venekeelne, aina rohkem läheb vaja ka teiste võõrkeelte oskust, nt inglise, ukraina, araabia.

Kohalikus omavalitsuses muutub sotsiaaltöö üha olulisemaks valdkonnaks, sest inimeste igakülgne toimetulek tagab nende heaolu. See on kohaliku omavalitsuse üks

suuremaid kuluartikleid. Kohalikus omavalitsuses peab sotsiaaltöö olema suunatud elanikele, kes on sattunud raskustesse ja keda eelkõige on vaja mõista ja nõustada, et nad saaks eluga edasi minna. Toetused ja teenused lisanduvad vajaduse järgi ja abivajaduse hindamise alusel ning peavad olema abistavad ja tõhusad.

Haabersti linnaosa valitsuse sotsiaalhoolekande osakonnas töötab 19 inimest ja seal on sotsiaaltoetuste, sotsiaalteenuste ja lapse heaolu talitused. Töötajate hulgas on nii kogemusteta noori kui ka väga kogenud kauaaegseid spetsialiste.

Sotsiaaltoetuste ja -teenuste talituste tegevus

Sotsiaaltoetuste talituses on kuus spetsialisti, kes tegelevad nõustamisega ja määravad nii riiklikke kui ka kohaliku omavalitsuse toetusi. Tegevust koordineerib juhtivspetsialist, kes on töötanud Haabersti linnaosa

Haabersti sotsiaaltöötajad ühisel väljasõidul Rebala hobutallis. Foto: erakogu

valitsuses üle kahekümne aasta. Toetuste talituses on töö jagatud kõigi spetsialistide vahel ühtlaselt, mis tähendab, et tööülesanded on kõigil sarnased ega ole määratud kindlat ringkonda või kitsa valdkonna ülesandeid antud ühele spetsialistile. Peame seda oluliseks, sest nii ei kinnistu kliendid ühele kindlale isikule ja spetsialistidel on omavahel arutades kergem leida konkreetse inimese vajadusi arvestavaid paremaid lahendusi.

Sotsiaalteenuste talituses on praegu ametis neli spetsialisti, kelle ülesanne on sotsiaalnoustamine ja nii riiklike kui ka kohaliku omavalitsuse teenuste koordineerimine ning osutamine. Peamiselt tegelevad talituse töötajad hooldaja määramisega, suunavad üldhooldusteenusel, korraldavad sotsiaaltranspordi ja teevad eestkostetoimingud.

Hooldaja määramisega satub sotsiaalhoolekande osakonna vaatevälja palju uusi abivajajaid. Abivajaduse hindamisel võib ilmneda rohkem nüansse ning selgub hoopis suurem täiendavate teenuste ja abivajadus.

Toetused ja teenused lisanduvad vajaduse järgi ja abivajaduse hindamise alusel ning peavad olema abistavad ja tõhusad.

Palju aega võtab sotsiaaltranspordi vormistamine: ametnik on otsekusi logistik transportiteenus osutaja ja kliendi vahel. Iga sõidusoo tuleb sisestada programmi eraldi ja üksikasjalikult.

Ka eestkoste seadmine, olukorra selgitamine, kohtule arvamuste koostamine

ja istungitel osalemine võtab aega. Tihti on vaja kiiresti otsustada, kui inimene on sattunud abitusse olukorda, tema tervislik seisund on halb ja toimetulek häiritud. Iga päev lahendatakse jooksvaid probleeme ja ülesandeid.

Viimase aja üks suuremaid koostõiseid ettevõtmisi oli aastatel 2019–2022 rakendatud insuldiprojekt, kuhu Haabersti oli kaasatud Tallinna linnast koos teiste linnaosadega. Projekti kaudu pakuti inimestele ühe aasta jooksul pärast insulti individuaalset tuge: hinnati tema ja lähedaste hetkevajadusi, nõustati ja pakuti kiiret infot taastumisvõimaluste kohta. Jätkame inimeste abistamisel koostööd Lääne-Tallinna Keskhaigla sotsiaaltöötajatega.

Käesoleva aasta juuni-juuli oli teenuste talituse spetsialistidele väga pingeline hooldusreformi käivitamise tõttu: kahe nädala jooksul tuli vormistada hooldekodu klientidele, keda meie linnaosas on üle kahesaja, uued teenuse otsused. Suvi on puhkuste aeg, seega tuli talituse töö ümber korraldada. Kuid lõpp hea, kõik hea, sest nagu kogemused näitavad, saavad sotsiaalhooldekande osakonna spetsialistid hakkama ka võimatuga.

Meie head koostööpartnerid on Tallinna Sotsiaaltöö Keskus ja Iru Hooldekodu, teiste linnaosade kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad, korteriühistud, hoolekande- ja meditsiiniasutused, perearstid, turvakodud, teenuseid osutavad asutused ja lepingupartnerid, kinnipidamisasutused, töötukassa, tervisekassa, sotsiaalkindlustusamet, sotsiaalministeerium jpt.

Lastega perede heaolu edendamine

Tallinna iga linnaosa lastekaitsetöös on oma eripärad. Haabersti kiituseks saab öelda, et nii mõnigi probleem, näiteks mõnuainete

kuritarvitamine ja sellega seotud üledoosid, on meid õrnemalt riivanud. Kahjuks aga jagub koolikohustuse täitmise raskustega lapsi, nii vaimse kui ka füüsilise lähisuhtevägivalla juhtumeid, hooletusse jäetud lapsi, keerulisi peresuhteid, alkoholi liigtarvitamist, kiusamist ja tõrjumist.

Lapse heaolu talituse eesmärk on tagada piirkonna laste turvatunne ja heaolu. Igapäevatöö koosneb nõustamisest, jõustamisest, motiveerimisest, toetamisest, teenus(t)ele suunamisest, kodukülastustest, võrgustikutööst. Suuresti hõlmab see tööd lapse ja tema perega ning juhtumist olenevalt on kaasatud ka lapse tugivõrgustik. Võrgustiku moodustavad enamasti lapse onud-tädid, vanavanemad, mõni teine lähedane isik, treener, kooli- või lasteaia-töötajad, perearst või hoopis mõni erialaarst, politseinik, psühholoog, turvakodu töötajad jt.

Ka sotsiaaltöös paitab hinge hea tagasiside, mis aitab ennetada ametniku läbipõlemist.

Lapse ja perede toetamiseks on Tallinnal palju lepingupartnereid, kelle juurde on spetsialistil võimalik laps suunata: EELK Diakoonia ja Ühiskonnatöö SA, MTÜ Suunatuli, MTÜ Eriliste Laste Varajase Toetamise Keskus A-akadeemia, SA Eesti Lastefond, MTÜ Vaiter, MTÜ Caritas Eesti, MTÜ Lastekeskus Tähetorn. Kasutada saab Tallinna Perekeskuse, Tallinna Laste Turvakeskuse ja Tallinna Lastekodu teenuseid. Heaks koostööpartneriks on saanud kriisinõustamise ja eneseleidmise keskus Mahena.

Koostööpartneritest peame väga lugu, sest nendeta oleks ametnik selle võrra jõuetum. Paneme seljad kokku, et aidata laps ja

pere raskuste korral õigele rajale tagasi.

Toetame teenustega lapse ja pere heaolu ning kui märkame ka pisikesi positiivseid muutusi, pakub see eduelamuse ning võimaluse kaasa aidata lapse eluterve tuleviku kujundamisele. Nagu igas valdkonnas, nii ka sotsiaaltöös paitab hinge hea tagasiside, mis aitab ennetada ametniku läbipõlemist.

Lisaks töö positiivsele küljele pörkume ka olukordadega, kus tunneme abitust, sest perele vajalik ei ole kättesaadav. Ilmselt nii mõnigi lapse heaolu spetsialist saab siinkohal mõttes kaasa noogutada. Näiteks suitiidiohus lapsed ja noored on Eestis üsnagi täbaras olukorras. Neile vajalik järjepidev kompleksteenustus on veel lapsekingades, sest teenuseosutajaid selles valdkonnas on vähe ja järjekorrad pikad.

Kriisid on meid arendanud ja õpetanud, kuidas leida väljapääsmatutes oludes parimaid lahendusi.

Vähekindlustatud peresid saame aeg-ajalt toetada toidupakiga, öla on alla pannud MTÜ Koos Laste Heaks. Kooli alguse puhul kingib Punase Risti Tallinna selts komplekteeritud ranitsa ja need antakse üle vahval ranitsapeol. Ranitsakampaaniat rahastab Tallinna linn. Punase Risti Tallinna selts toetab vähekindlustatud peresid majapidamis- ja hügieenitarvete pakiga. Mõned suurfirmad on aeg-ajalt kinkinud olmetarbeid, mida oleme jaganud koos Haabersti vaba aja keskuse noortekeskusega.

Suhtleme päris tihedalt teiste linnaosade lapse heaolu spetsialistidega ja kasutame võimalust osaleda üleriigilistel (veebi)koolitustel. Meid toetab teadmised, et kõrval kabinetis, teises linnaosas või

maakonnas on kolleegid, kelle poole saab vajaduse korral oma rõõmude ja muredega pöörduda.

Kriisid muudavad tugevamaks

Viimaste aastate kriisid on päris palju mõjutanud osakonna töökorraldust. Varem olid tööülesanded jaotatud spetsialistide vahel, kuid koroonapandeemia pani meid rohkem ühiselt tegutsema. Kriisi alguses oli suur teadmatus ja lisaks igapäevatööle tuli hakata kiiresti lahendama pakilisi probleeme: aidata isolatsioonis olijaid, toimetada kätte toidukorve, jagada maske, väljastada vaksineerimistõendeid ning kaitsta ka meie töötajaid viiruse eest. Märnatavalt rohkem oli vaja üksteist teiselt toetada, tööjõupuudus suurendas läbipõlemise ohtu.

Raskel pandeemiaajal ei olnud võimalik tööd lõpetada või osakonda sulgeda, vaid tuli kiiresti välja mõelda lahendusi, mis võimaldaks jätkata abistamist. Graafiku alusel käisime tööl vahetustega, tekitasime mobiilse kontori asutuse aatriumisse ja loomulikult olid kasutusel kõikvõimalikud kaitse- ja desovahendid. See olukord ja tavarutiinist väljumine muutis paljuski paindlikumaks osakonna töö ning tugevdas kokkuhoidmist ja meeskonnatööd.

Koroonakriis oli vaibumas, kui sotsiaaltöötajail tuli hakata menetlema energiatõetusi. Kui algas Ukraina sõda, tähendas, see et lisaks töökoormusele tuli hakkama saada töö emotsionaalsema poolega. Tekkisid hirmud ja tihti haletsus, mida ei saanud välja näidata, vaid tuli abivajajate jaoks olemas olla. Toetuste talituse spetsialistid olid oma töö kõrvalt ka vabatahtlikutena abiks Ukraina sõjapõgenike keskuses.

Oleme kindlad, et kriisid on meid arendanud ja õpetanud, kuidas leida väljapääsmatutes oludes parimaid lahendusi

ja kasvatanud toetavaks professionaalseks tööpereks.

Kust leida uusi kolleege?

Sarnaselt kogu Eesti sotsiaalsüsteemiga annab meilgi tunda kvalifitseeritud tööjõu puudus ja sotsiaaltöötajate järjest suurenev töökoormus. Haabersti elanike arv kasvab jõudsalt, mis tähendab, et ametnikele tuleb tasapisi tööd juurde. Iga kord, kui on vaja täita vakantne ametikoht, on mure suur, sest erialaharidusega inimesi napib. Ülikoolides omandavad kümned ja kümned inimesed sotsiaaltöö haridust, kuid kahjuks jõuab „põllule“ neid vaid käputäis. See paneb pead murdma, kuhu kaovad meie kõrgelt haritud võimalikud tulevased kolleegid?

Meil on olnud probleeme personaliga, sest väga keeruline on leida sotsiaaltöö hariduse ja sobivate isiksuseomadustega töötajaid. Olemasoleva personaliga oleme oma tööga hakkama saanud ja praegu võime olla rahul, et kõik ametikohad on täidetud pädevate ning toredate inimestega. Oleme kirju seltskond ja see meid ühendab ning rikastab.

Sotsiaaltöö on eriala, millel on ühiskonnas tähtis missioon ja on ka eeliseid. See on võimalus teha õpitud erialatööd, mis pakub nii arengu- kui ka karjäärivõimalusi. Tööjõud on kasvav väärtus ja tänapäeva elukestev õpe on väga suur enesetäiendamise võimalus ning motivaator.

Hoiame ja toetame üksteist

Sotsiaaltöö areng on väga dünaamiline, ka andmebaaside arenduste ja seadusemuudatustega peab pidevalt kursis olema. Seetõttu osalevad meie töötajad usinasti täienduskoolitustel ja infotundides. Oleme oma osakonda tellinud ka koolitusi aktuaalsetel teemadel. Näiteks on meile pidanud põneva loengu koolitaja

Jaanus Kangur, oleme osalenud ka Kristel Rannaääre koolitusel.

Oma vaimse tervise hoidmiseks ja paranamiseks on meile võimaldatud tasuta nii psühholoogi, nõustaja kui ka töönõustamise teenust. Iga sotsiaaltöötaja saab nädalas kasutada ühe kodukontori tööpäeva ja kuigi meil on kord nädalas oma osakonna koosolek, kasutatakse endiselt nii linnas kui ka teiste omavalitsuste või asutustega suheldes Teamsi võimalust. Puhkuse püüame planeerida nii, et igauks saaks oma soovi järgi osa nii suvest, sügisest, kevadest kui ka talvest.

Peame oluliseks head omavahelist läbisaamist, üksteise toetamist, ühe asja eest väljas olemist.

Stressirohke töö juures tuleb pidevalt leida võimalusi, kuidas töötajaid motiveerida ja nende „patareisid laadida“. Üks võimalus on ühised väljasõidud või tegevus, mis viib töötajad igapäevasest tööelust korraks välja, võimaldab kaastöötajatega vabas keskkonnas töövälistel teemadel suhelda ja ühendab ning tugevdab kollektiivi. Raskel ajal on selliseid hetki väga vaja, sest need panevad töötajate silmad uuesti särama ja annavad värske hingamise.

Meil on olnud ja kindlasti on ka edaspidi toredaid, liitvaid ühisüritusi, nagu liivakaartide valmistamine, väljasõit Käsmu ja Kuusiku loodustallu, tutvumine Rebala hobutalliga, töötuba mereandide ja käsitöökommide valmistamisega jm.

Sotsiaalhoolekande osakonnas peame oluliseks head omavahelist läbisaamist, üksteise toetamist, ühe asja eest väljas olemist. Kollegidena oleme nagu musketärid: kõik ühe asja eest väljas ja üksteisele toeks. Inimestena oleme aga kõik väga erinevad,

igäüks oma tugevate külgede ja vigadega, oma perede ja hobidega, oma mõtete ja tegemistega.

Hea koostöö teiste ja oma linnaosa kolleegidega

Ääretult hea on tunnistada, et koostöö teiste asutuste ja linnaosavalitsustega sujub hästi. Tunda toetava õla tunnet, et me ei ole üksi. Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet korraldab Tallinnas sotsiaalhoolekannet ning linnaelanike haiguste ennetamise ja tervise edendamise seotud tegevust, pakudes ka meile tuge. Igakuised kokkusaamised toetuste talituste juhtivspetsialistidega annavad häid tulemusi, arutelud on sisutihedad ja põhinevad klientide vajadustel.

Ka meie linnaosa teised töötajad on olnud ja on suureks abiks. Meil on tubli linnaosavanem, kes kureerib meie osakonna tööd, osaleb meie koosolekutel, arutab küsimusi ja

koos otsime lahendusi. Eelarvespetsialistiga räägime rahast, arutame läbi ostud ja tasulised koolitusvõimalused. Linnamajanduse osakond abistab olmemurede korral. Juristilt saame abi juhtumite käigus tekkinud õiguslike probleemide lahendamiseks. Rahvastikuregistri spetsialistidega oli tihedam koostöö sõjapõgenike saabumisel, aga ka muul ajal oleme nende abi vajanud.

Meil on üks suurem mure või pigem ootus, mis on tegelikult kogu linnaosavalitsuse töötajatel. Haaberstisse on juba aastaid lubatud uut maja ehk nüüdisaegseid tööruume ja -tingimusi, kuid siiani meie unistus veel täitunud pole. Elame lootuses, et ühel päeval see siiski juhtub.

Haabersti linnaosa valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna toredad ja usinad spetsialistid teavad, et tööle tuleb tulla rõõmsa meelega ning päev lõpetada rahulolutundega kordaläinud päevast.

Merli Laur, Hannely Paloson, Marika Laanemäe
sotsiaalkindlustusameti laste heaolu osakond

Saatjata alaealised välismaalased on riigile uus proovikivi

Sõda Ukrainas on toonud esile saatjata alaealiste välismaalastega seotud probleemid nii sotsiaalkindlustusameti kui ka kohaliku omavalitsuse vaatenurgast. Artiklis analüüsitakse tegelikke juhtumeid, et tuua välja mured ja head kogemused.

Enne sõda puutus sotsiaalkindlustusamet (SKA) saatjata alaealiste välismaalaste elu korraldamisega üsna vähe kokku. Viimasel aastal aga on selliste juhtumite arv järsult suurenenud.

Artiklis analüüsime, millised praktilised probleemid nende laste elu korraldamisel on esile tulnud nii SKA kui ka kohaliku omavalitsuse vaatevinklist. Kirjeldame ka koostöös kujunenud häid töövõtteid. Teema avamiseks toome juhtuminäiteid.

Kes on saatjata alaealine välismaalane?

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse (edaspidi VRKS) kohaselt peetakse saatjata alaealiseks välismaalast, kes on kuni 18-aastane ja saabub või on saanud Eestisse vanema, eestkostja või muu vastutava täisealise isikuta või jääb Eestis viibides temast ilma. Saatjata välismaalasest lapseks ei peeta Euroopa Liidu liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni ilma hooldusõigusliku

isikuta kodanikku, kelle Eestis viibimise õigust ei ole piiratud. Selles artiklis keskendume kolmandast riigist pärit saatjata alaealiste välismaalaste juhtumitele.

Saatjata alaealiste välismaalaste juhtumikorraldajad on SKA laste heaolu osakonna spetsialistid.

Välismaalaste seaduses, VRKS-is ning väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses on sätestatud erisused, mida tuleb haldusmenetluses järgida saatjata alaealise välismaalase korral. Samuti on kindlaks määratud, milliseid teenuseid on saatjata alaealine välismaalane õigustatud Eestis viibimise ajal saama. Enamiku sellest laste rühmast moodustavad Ukraina kodanikust lapsed, kes on saanud ajutise kaitse, seega saavad nad kaitse tavaliselt kiiremini kui teiste riikidest pärit lapsed. Enamasti võtab rahvusvahelise kaitse andmise menetlus aega umbes pool aastat.

Esmane kontakt saatjata alaealistega on tavaliselt politsei- ja piirivalveametil, kes teeb menetlustoimingud ning kaasab SKA, et teha selgeks lapse õiguslik staatus ning vajadusel korraldada tema elu. Menetlustoimingute juurde kaasatakse ka lapse viibimiskoha kohalik omavalitsus, kes saab last esindada seaduses ette nähtud korras.

Saatjata alaealiste välismaalaste elu korraldamisel on oluline SKA ja kohaliku omavalitsuse koostöö.

SKA volitused saatjata alaealiste välismaalaste juhtumite menetlemiseks tulenevad VRKS-i § 17 lõikest 12: „Saatjata alaealine rahvusvahelise kaitse taotleja või saaja paigutatakse majutuskeskusesse, suunatakse asendushooldusele või täisealise sugulase juurde.“ Teised ülesanded – ülalpidamisega seotud kulude katmine ja tervishoiuteenuste eest tasumine – tulevad sama seaduse § 32 lõike 1 punktidest 1–7. Saatjata alaealiste välismaalaste juhtumikorraldajad on SKA laste heaolu osakonna spetsialistid.

Saatjata alaealise välismaalase elu korraldamine

SKA teavitab alaealisest välismaalasest kohe ka kohalikkude omavalitsust, mille territooriumil alaealine viibib. Perekonnaseadus (PKS) näeb ette, et kui lapsel ei ole esindusõiguslikku vanemat (§ 171 lg 1), siis määrab kohus lapsele eestkostja (§ 173). Kuni eestkostja määramiseni täidab lapse eestkostja ülesandeid kohalik omavalitsus, kuhu on registreeritud lapse elukoht (§ 176 lg 1). Kui lapse andmed ei ole kantud rahvastikuregistrisse, rääbib eestkostja ülesandeid lapse hariliku viibimiskoha järgne kohalik omavalitsus. Eestkostjal on PKS-i § 172 järgi lapse hooldusõigus ja ta on sama

seaduse § 179 lõike 1 alusel lapse seaduslik esindaja. Seega on saatjata alaealiste välismaalaste elu korraldamisel oluline SKA ja kohaliku omavalitsuse koostöö.

Sotsiaalhoolekande seaduse § 10 lõike 4 järgi koostab SKA alaealise juhtumiplaani ja on ka tema juhtumikorraldaja, suunab teenustele ning tasub nende eest.

Ei saa unustada, et alati tuleb seada lapse parimad huvid esikohale ja laps igakülgsest kaasata, et selgitada välja just temale sobivad lahendused ning võimalused. Lastekaitsetöös proovitakse leida parim lahendus igale lapsele. Selleks selgitatakse välja lapse arvamus, kuulatakse laps ära ja esmajärjekorras otsitakse lapse lähisugulasi.

Mõned arvud

SKA statistika saatjata alaealiste välismaalaste kohta hõlmab juhtumeid, kus lapse staatus on saanud ametliku kinnituse. Näiteks on juhtumeid, kui Ukrainast Eestisse tulnud alaealine võis ületada piiri üksinda, kuid seejärel selgus, et lapsel on Eestis lähedane isik, kes suudab tema eest hoolitsema hakata. Seetõttu tuleb võtta piisav aeg, et teha kindlaks, kas tegemist on lapsega, kes on riigis täiesti üksi, ilma ühegi lähisugulaseta.

Alates möödunud aasta veebruarist on Eestisse saabunud 74 saatjata alaealist (2022. aastal 58 last; 2023. aastal 1. septembri seisuga 16). Enamik neist (94%) on pärit Ukrainast, kuid on olnud ka lapsi Afganistanist, Venemaalt ja Valgevenest. Saatjata alaealiste seas on kõige enam 16–17-aastaseid noori (84%). Noorim laps on olnud kuueaastane. Poisse on olnud mõnevõrra rohkem (70%). Osa lastest viidi kokku seadusliku esindajaga, mõned lapsed olid läbisõidul või pöördusid tagasi päritoluriiki, 37 last suunati asendushooldusteenusele. Selle aasta 1. septembri seisuga

oli Eestis 14 saatjata alaealist välismaalast, kellest 13 oli asendushooldusteenusel. Kõige noorem asendushooldusteenusele suunatud laps oli 11-aastane.

Ette tulnud juhtumid

Järgnevalt vaatame lähemalt juhtumeid, mis aitavad saada ettekujutuse tegelikest probleemidest ja osaliste koostöös leitud lahendustest.

Juhtum 1

Poola ja Baltimaade kaudu jõudis Tallinna 17-aastane Ukraina noor. Ta elas paar päeva hostelis ja mõne tuttava juures, siis sai raha otsa. Noor pöördus bussijaama infopunkti. Sealt suunati ta turvakodusse, kus SKA lapse heaolu osakonna spetsialistid temaga vestlesid ning uurisid tema mõtete ja soovide ning lähivõrgustiku kohta. Selgus, et kuigi noorel olid Eestis mõned tuttavad, ei olnud tal võimalik nende juurde elama asuda. Ka ei olnud selleks volitust noore vanematelt. Saatsime info viibimiskohajärgsesse omavalitsusse, kes esindas noort ajutise kaitse ja isikukoodi saamisel. Samal ajal hakkasime otsima noorele kohta asendushooldusteenusele.

Aasta kestnud sõda on jätnud psüühikale oma jälje. Noor võib olla pelglik ega ole valmis suhtlema, veel vähem elama koos võõraste väikeste laste või teismelistega. Turvakodusid on Eestis vähe, väga suur koormus langeb Tallinnale. Kui saatjata lapse esimene peatumiskoht on Tallinn, siis on peaaegu võimatu noor teistesse maakondadesse suunata, kui ta ei soovi ise Tallinnast ära minna. Anname endast parima, et noor asenduskodusse elama asumiseks ette valmistada, näiteks saab ta enne kolimist uue elukohaga tutvuda. Teavitame ka noore eestkostja ülesandeid täitvat omavalitsust, et alaealine elab nüüd asenduskodus ja tema igapäevaelu tuleb hakata korraldama.

Keerulisemaks teeb olukorra see, et saatjata noored ei vaja tavaliselt asendushooldust, nad on peaaegu täiskasvanud, kes on harjunud koduriigis üsna iseseisvalt toime tulema. Enamiku eesmärk on leida töö ja elukoht, alustada iseseisvat elu.

Saatjata noored ei vaja tavaliselt asendushooldust, nad on peaaegu täiskasvanud, kes on harjunud koduriigis üsna iseseisvalt toime tulema.

Suunates noore asendushooldusteenusele, nagu seadus nõuab, võime sellega kunstlikult suurendada tema abivajadust. Nendele peaaegu kohe täisealiseks saavatele noortele on vaja leida sobivad majutusüksused, mis arvestaks just selle sihtrühma vajadusi ja soosiks omakorda ka nende iseseisvumist. On olnud ka juhtum, kui alaealisele noorele, kes käis juba ka tööl, oli parim lahendus, et tal võimaldati iseseisvalt elada tööandja kaudu saadud korteris, kus sotsiaaltöötaja käis teda aeg-ajalt vaatamas.

Juhtum 2

Pärast sõja algust tuli 17-aastane Ukraina neiü Eestisse koos poiss-sõbra ja tema emaga, kes oli nõus hakkama neiü eestkostjaks. Päev enne kohtuistungit viskas poiss-sõber tüdrukule korterist välja. Neiü pöördus bussijaama infopunkti ja sealt võeti ühendust SKA spetsialistiga. Juhtumi lahendamisse kaasatud KOV-i lastekaitsetöötaja läks järgmisel päeval tüdrukuga kohtusse kaasa ja kohalik oma-valitsus määrati neiü eestkostjaks. KOV-iga kokkuleppel suunas SKA neiü esialgu ajutisele riigimajutusele. Tüdruk oli huvitatud elamisest hooldusperes, mistõttu seda hakatigi otsima.

Hoolduspere leidmine võttis omajagu aega, kuid tänu KOV lastekaitsetöötaja

järjepidevale tööle see lõpuks õnnestus. SKA ülesanne oli vormistada teenusele suunamine, leping ette valmistada, teenuse eest tasuda. Hoolduspere vanem, KOV-i lastekaitsetöötaja ja SKA spetsialist jätkavad suhtlemist, sest kui noorel on vaja näiteks meditsiiniabi, mida haigele ei rahasta, siis saab selle eest tasuda SKA.

Järelhooldusteenust korraldab ja tasub selle eest kohalik omavalitsus.

SKA on suunanud lapsi hooldusperre ja Eesti inimesed on olnud valmid neid aitama. Teenuse eest tasub SKA, kes maksab hooldusperrele ka hoolduspere vanema toetust sotsiaalhoolekande seaduse § 45 (11) lõike 4 alusel.

Juhtum 3

Eestisse jõudis üksi 17-aastane Ukraina noormees ja sattus turvakodusse. Ta oli Ukrainas juba õppinud ülikoolis ja soovis kindlasti õpinguid jätkata. SKA spetsialist lasi noorel valida, kas ta soovib elada hooldusperes või asenduskodus. Noormees valis asenduskodu ja sai ka ülikooli sisse. Eestkostjaks määrati kohalik omavalitsus. Kui noormees sai täisealiseks, võimaldas KOV talle järelhooldusteenust. Noormees elab nüüd ühiselamus ja omavalitsus tasub noore elamis- jm kulud seaduse kohaselt.

Järelhooldusteenus on mõeldud asendushooldusel kasvanud ja täisealiseks saanud noortele, et toetada õpingute jätkamist ning iseseisvat toimetulekut. Järelhooldusteenus võimaldab noore jaoks muuta sujuvaks ülemineku asendushooldusteenuselt iseseisvasse ellu. SHS-i § 126¹ ja 126² kohaselt vastutab KOV järelhoolduse tagamise eest ja rahastab seda.

Selle juhtumi korral leiti noorele sobivaim lahendus, mis võimaldas tal ka paremini üliõpilaskonda sulanduda.

Saajata alaealise saabumine on alati ootamatu, mistõttu võibki järelhoolduse planeerimisel olla SKA ja KOV-i rollijaotus segane. Juhtumiplaani teeb SKA, kuid sellest ajast, kui noor saab täisealiseks, korraldab järelhooldusteenust ja tasub selle eest KOV.

Juhtum 4

PPA pidas piiril kinni Venemaa kodanikust 17-aastase alaealise, kes taotles ise rahvusvahelist kaitset. Algas kohaliku omavalituse ja SKA koostöö. Juhtumi tegi eriliseks see, et Eesti kohus ei määranud alaealisele eestkostjat, sest noor sai seitsme kuu pärast täisealiseks. Ka noore esindaja arvas, et eestkostet pole vaja määrata.

Kirjeldatud olukorras ei pidanud kohus ega lapse esindaja vajalikuks noorele eestkostjat määrata, sest viibimiskohajärgne kohalik omavalitsus täidab seda rolli perekonnaseaduse sätete alusel niigi. Peamine järeldus on, et menetlusprotsess on kulukas ja aeganõudev ning kohe täisealiseks saavale noorele eestkostja määramine ei ole seetõttu kohtu ja lapse esindaja seisukohast otstarbekas ega ka noore parimates huvides.

Kokkuvõte

Iga juhtum on unikaalne. Ei saa teha üldistavaid järeldusi, kuid võime välja tuua mõned esile tulnud probleemid.

Valdavalt on saatjata alaealised välismaalased peagi 18-aastaseks saavad noored, kes on üsna iseseisvad. Nad vajaksid sobivaid majutusüksusi, mis arvestaks just selle sihtühma eripärasid ja vajadusi.

Kui kohus ei määra saatjata alaealisele välismaalasele eestkostet, ei pruugi lapse parimad huvid olla tagatud. Kuigi viibimiskohajärgne kohalik omavalitsus täidab

eeskostja ülesannet nagunii, võib laste käitumine olla ette-arvamatut. Kui noored lähevad teenuselt ära, ei vastuta nende eest tegelikult mitte keegi.

SKA ja kohaliku omavalitsuste rollijao- tus eeldab, et paljudes küsimustes tehakse tihedat koostööd. SKA peab lapse elu korral- dama ja tasuma teenuste eest ning koostama

juhtumiplaani. Kohalikul omavalitsusel on omakorda seaduse järgi õigus last esindada ja kohustus täita kõiki seadusest tulenevaid ülesandeid, et lapse elu korraldada.

Erilist tähelepanu vajab järelhoolduse korraldus, kus kohalikul omavalitsusel tuleb võtta enda kanda nii teenuste korraldamine kui ka rahastamine.

Lisalugemist

Saatjata alaealiste välismaalastega seotud probleeme on käsitletud õiguskantsleri analüüsis (Õiguskantsleri kantselei 2017), kus vaadati asutuste koostööd ja tehti olukorra lahendamise ettepanekuid.

Ajakirjas *Juridica* ilmus eelmisel aastal artikkel (Arrak jt 2022), mis keskendus Eestisse seadusliku esindajata saabunud Ukraina laste kaitse küsimusele ja arutleti, kas õiguspraktika toetab või takistab nende laste õiguste kaitset kohtus.

Viidatud allikad

Arrak, L., Olm, A., Torga, M. (2022). Eestisse seadusliku esindajata saabunud Ukraina kaitse: kas kehtiv õigusraamistik toetab või takistab kohtutel vajalike abinõude rakendamist? *Juridica*, 5, 326–338.

Õiguskantsleri kantselei (2017). *Sisserändajatest saatjata alaealiste vastuvõtmine*. Analüüs. www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Sisser%C3%A4ndajatest%20saatjata%20alaealiste%20vastuv%C3%B5tmine.pdf.

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (2005). *Riigi Teataja I*, 06.08.2022, 10.

Ülle Schmidt
juhatuse liige

Võlanõustajate liit ühendab ala asjatundjad

Tähtis on aru saada kliendi vajadusest võlanõustamise teenuse järele. Teenuse osutajal peab olema võlanõustaja kutse või riiklikult tunnustatud kõrgharidus ja läbitud võlanõustaja täienduskoolitus.

Eesti Võlanõustajate Liidu (EVLN) asutamise mõte tuli neilt, kes olid õpetanud või õppinud võlanõustajate täienduskoolitusel Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Leiti, et kuigi koolitatud inimesi oli juba üksjagu ja tegutsesid mõned nõustamiskeskused (neist üks suuremaid Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses) ning teenust osutas ka töötukassa, ei toiminud võrgustik ega koostöö, võlanõustamise teenuski oli veel seaduses kirjeldamata. Võlanõustamise kui sotsiaalteenuse riiki toojaks võib pidada varem Saksamaal sel alal töötanud Kaidi Silver-Schöbet. Tema eestvedamisel kogunes 2011. aasta mais üle kahekümne huvilise ja asutamislepinguga moodustatigi liit.

Võlanõustaja nõuded ja ettevalmistus

EVNL-i esimene ülesanne oli saavutada võlanõustamise kui sotsiaalteenuse

tunnustamine ja koos kutsekojaga töötada välja võlanõustamise kutsestandard.

Esimene kutsestandard, võlanõustaja, tase 6, valmis 2013. aastal ja seda on kaks korda uuendatud. Kehtiva kutsestandardi (2022) järgi on võlanõustaja kõrgharidusega (soovitavalt majanduse, õiguse või sotsiaalsealvaldkonnas) spetsialist, kes on omandanud erialaoskused võlanõustamise koolitusel ja töö käigus. Standardis on loetletud võlanõustaja töö nii kohustuslikud kui ka valitavad kompetentsid. Võimalus on taotleda ka majandamisnõustaja osakutset (tase 5), kes nõustab kliente võlgade ennetamisel ja majandusliku toimetuleku parendamisel.

Võlanõustaja kutse andja on Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA), kutsekomisjonis on ka meie liidu esindajad.

Sotsiaalhoolekande seadusega kehtestati 2016. aastal võlanõustaja kvalifikatsiooni nõuded ja omavalitsuste kohustus osutada

või korraldada võlanõustamise teenust. Seaduse järgi peab teenust vahetult osutaval isikul olema võlanõustaja kutse või riiklikult tunnustatud kõrgharidus ja läbitud võlanõustaja täienduskoolitus.

Liidu esindajad on olnud kaasatud võlanõustajate koolituskava väljatöötamise ja selle edaspidisesse arendamisse. Praeguseks on täienduskoolituse tundide arv suurendatud 230 tunnini. Võib arvata, et eri ajal koolituse läbinud inimesi on juba sadades, kuid ametlikult võlanõustajana töötab neist vaid murdosa. Ka võlanõustaja kutse tase 6 saanud on paraku samuti väga vähe, sest töötukassa hanked ega sotsiaalhoolekande seaduse nõuded ei eelda kutsetunnistuse omamist. Oleme pidanud korduvalt piike murdma, et töötukassa tunnustaks oma riigihangete tingimustes koolitatud võlanõustajaid kui spetsialiste vähemalt võrdset juristidega.

Soovitus omavalitsustele: kaasake asjatundjaid!

Finantsinspektsiooni korraldatud võlanõustamisalaseid seminare jälgib interneti kaudu palju omavalitsuste sotsiaaltöötajaid. Teadmised võlanõustamisest on sotsiaaltöötajatele kahtlemata olulised, et olla kursis selle võimalustega. Siiski tahame võlanõustajatena sotsiaaltöötajatele südamele panna, et nad ei hakkaks oma niigi keeruka töö kõrvalt ise kliendi võlaprobleeme lahendamada, vaid suunaks vajaduse korral inimese võlanõustamisteenusele. Seadused muutuivad pidevalt ja võlanõustamisega iga päev tegelev spetsialistil on aega süveneda ning otsida sobivat lahendust koos kliendiga. Oleme kahjuks näinud eksimusi maksegraafikute koostamisel, kui tegelikult oleks

saanud aegumist taotleda, aga ka maksejõuetusmenetluse algatamise ja selle liigi (pankrot või võlgade ümberkujundamine) valiku soovitamisel.

Võlanõustamise teenusele suunamine võiks omavalitsustes olla inimeste jaoks palju hõlpsam.

Võlgade ärahoidmine

Suuremad tööloigud liidu tegevuses on olnud õigusloomes osalemine ja huvikaitse. Pärast 2008. aasta majanduskriisi olid paljud kaotanud võlgade tõttu kodu ja hädaliste arv aina suurenes. Poliitikud aga kiirraenufirmade tegevusse pikka aega ei sekkunud. EVNL juhtis pidevalt tähelepanu sellele, et ka võlgnikul on õigus inimväärsele elule.

Küllap ajakirja lugeja teab, et võlglaste olukord tekitab Eestis ikka probleeme nii sotsiaaltöötajatele kui ka ühiskonnale. Näiteks Julianus Inkasso andmetel oli aktiivne maksehäire 2023. aasta märtsi seisuga ligi 217 000 eraisikul¹. Portaali Creditinfo.ee andmeil olid k. a I poolaasta lõpus maksehäireregistris üle 128 000 keh-tiva maksehäire².

Võlanõustaja on kõrgharidusega spetsialist, kes on omandanud erialaoskused võlanõustamise koolitusel ja töö käigus.

Uute maksude kehtestamise järel on veelgi karta võlglaste arvu suurenemist, selle eest on hoiatanud ka kohtutäiturid. EVNL on aastaid toetanud positiivse laenuregistri seadustamist, kus oleks näha eraisiku võetud kõik kohustused. Oma liikmetega suhtlemisel ja klienditööd arutades tõdeme jälle ja

¹ Andmed lehelt www.julianus.ee -> statistika.

² <https://creditinfo.ee/2023/08/tagasivaade-maksehaireregistri-poolaasta-statistikale/>.

jälle, kui lihtne on inimestel võlakeerisesse langeda. Paraku pole ka õnnestunud piirata hõlpsa laenamise reklaame. Neid püüdlusi takistavad nii laenuandjad kui ka seaduste puudus. Rahatarkust ei jätku igas vanuses inimestel, seega tuleb valmis olla nende murede lahendamiseks või leevendamiseks.

Kohtutäiturite tegevus täitemenetluse seaduse tõlgendamisel oli liidu huviorbiidis, kuni viimaks muudeti seadus üheselt mõistetavaks. Ka võlgade aegumise kohta tuli liidul esitada järelepärimisi ja nüüdseks peaks inimestel endil või nende abistajatel olema teadmised võlgade aegumise taotlemisest.

Koolitused ja koostöö

Liidul on hea koostöö sotsiaalministeeriumi, sotsiaalkindlustusameti, finantsinspektsiooni ja justiitsministeeriumiga. Meie liikmed osalevad nii uuringutes, töөрühmades kui ka seminaridel.

Võlanõustajate liit on korraldanud igal aastal koolitusi ja oleme saanud toetust ka hasartmängumaksu laekumisest. Meie liikmetele on jaganud infot ministeeriumide esindajad, riigikohtu ja maakohtute

kohtunikud, pangatöötajad, avaliku esinemise ja andmekaitse spetsialistid, samuti kohtutäiturid. Koolitused aitavad targa- maks saada ja kutseoskusi täiendada, seal osalemine on ka võlanõustaja kutse taotlemise eeldus. Koolituste käigus on kujunenud võrgustikud ja teadmine, et klienditöös teise arvamuse küsimiseks on kolleeg alati telefonikõne kaugusel.

Ka võlgnikul on õigus inimväärsele kohtlemisele.

EVNL kutsub endaga ühinema kõiki kõrgharidusega ja võlanõustamise täienduskoolituse läbinud praktiseerivaid võlanõustajaid. Nii leiate endale kolleegid, kellelt nõu küsida ja saate osaleda koolitustel. Enam kui kümme meie kogenud liiget on maksejõuetusmenetlustes ühtlasi hakanud täitma kohtu määratud usaldusisiku rolli.

Internetis levib kahjuks ka palju vale infot. Rahaasjade korraldamisel soovitame kasutada finantsinspektsiooni hallatavat veebilehte minuraha.ee, mida võib usaldada.

Võlanõustajate liidu kodulehelt evnl.ee leiab nii nõuandeid kui ka kõigi meie liidu võlanõustajate kontaktid. Murede või küsimuste korral julgustame helistama.

Info võlanõustaja kutse taotlemise kohta leiab ESTA kodulehelt eswa.ee.

Anna-Liisa Arukask, Evelyn Eichhorst
MTÜ Pesapuu võlanõustajad

Võlanõustamise kaks kliendilugu

Võlgnevuste kuhjumine võib olla inimesele ja tema lähedastele tõsine katsumus ning lahenduste leidmine nõuab siis kannatlikust ja asjatundliku tuge. Iga kliendi lugu on erinev, seetõttu on ka kõik lahendused erinevad.

Selleks et anda ettekujutus võlanõustamisteenuse võimalustest, jagame artiklis kahe inimese lugu, kes pöördusid nõustamisele MTÜ Pesapuu võlanõustajate poole, et koos leida lahendus oma muredele.

Jätkusuutlikum maksegraafik

Kolmekümnendates eluaastates Kenneth (nimed muudetud) tuli nõustamisele, et leida võimalus tasuda nõude alusel, mille kogusumma oli kasvanud 70 000 euron. Mees oli suutnud seniajani kõiki nõudeid enam-vähem tasuda, kuid tundis, et ei jaksa sellist maksekoormust pikaajaliselt kanda. Kindlasti soovis ta vältida täitemenetlusi, sest see oleks tähendanud tema jaoks töökoha kaotust ja sissetuleku kaotusega ka ohtu, et lisaks laenumaksetele ei suudaks ta endale lubada ka igapäevaseid eluks vajalike kulusid.

Kenneth ütles, et talle on varem soovitatud mitte midagi ette võtta ja lihtsalt arved maksmata jätta, kuid see polnud talle vastuvõetav ja ta otsis võimalusi, mis annaks paremad väljavaated.

Nõustamise käigus koostati esiteks põhjalik ülevaade nõuetest ja nende suurustest. Arvestades nõuete suurust ja asjaolusid, kaaluti lahendustena füüsilise isiku maksejõuetuse menetlust.

Eestis on füüsilisel isikul maksejõuetusmenetluste korral valida eraisiku pankroti ehk võlgadest vabastamise menetluse ja võlgade ümberkujundamise menetluse vahel.

Pankrot on menetlus, mille käigus võlgnik tunnistatakse püsivalt maksejõuetuks ja tema vara müüakse pankrotivarana võlausaldajate nõuete katteks. Pankrotimenetluses määratakse pankrotihaldur, kes koostab ülevaate ja esitab kohtule seisukoha.

Võlgade ümberkujundamise eesmärk on ületada tekkinud makseraskused ja vältida pankrotimenetlust. Võlad kujundatakse ümber kohtu kinnitatava ümberkujundamiskava alusel. See võib hõlmata võlasumma vähendamist, intressimäärade korrigeerimist või muude paindlike maksetingimuste kehtestamist. Võlgade ümberkujundamine toimub tavaliselt kohtu juhtimisel ja eeldab

MTÜ Pesapuu võlanõustajate soovitusel KOV-idele

- **Valige hoolega võlanõustajat või teenuseosutajat**

Sotsiaalhoolekande seaduses on võlanõustajale sätestatud selged kvalifikatsiooninõuded. Lisaks soovitame uurida, millised on teenuseosutaja senised kogemused ja kindlasti tasub küsida ka eelnevate koostööpartnerite kogemusi konkreetse teenuseosutajaga. Enamik tegutsevaid võlanõustajaid on valmis osutama teenust ka virtuaalnõustamise teel või tegema n-õ kliendipäevi, kui nõustaja tuleb kohale mitme kliendi jaoks korraga. Seega pole teenuseosutaja leidmine enam seotud sellega, kas läheduses on juba mõni sobiv teenuseosutaja.

- **Madalad ligipääsulävendid**

Võlanõustamisele jõudmine on enamiku inimeste jaoks väga stressirohke kogemus, sest nad peavad endale tunnistama, et on ennast oma rahasajades nurka majandanud. Meie kogemus näitab, et eriti keeruline on see nendele, kellel on töökoht, võib ka olla kinnisvara ja pere. Teenusele ligipääsu ei tohiks kitsendada nt tingimusega, et inimesel peavad olema kohtutäituri kaudu sissenõutavad võlad või peab ta olema töötu. Sellised kitsendused tähendavad lõpptulemusena suuremat ja pikaajalisemat koormust kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatele. Kui inimene soovib võlanõustamist, siis peaks ta seda ka saama, olenemata sellest, kui suur on tema sissetulek või kui suured on võlad.

- **Vältige standardlahendusi**

Iga kliendi lugu on erinev. Pealtnäha sarnased olukorrad võivad nõuda täiesti erinevaid lahendusi. Igasugused standardlahendused, nagu näiteks pankroti algatamine alles alates 30 000 euro suurusest võlast või tegelemine ainult täitemenetluses olevate nõuetega, ei ole mõistlikud mõjusa võlanõustamise osutamiseks. Iga kliendi looga tuleb tegeleda vajaduse alusel ning tema võimekust ja võimalusi arvestades.

- **Koos on lihtsam**

Võlanõustaja saab olla sotsiaaltöötaja jaoks tähtis võrgustikuliige, kelle abiga inimest kõige mõjusamalt toetada, või kes märkab kliendi vajadusi, mis muudmoodi ei oleks sotsiaaltöötajani jõudnud, näiteks vajadus tugiisiku järele. Paljud keerulised kliendijuhtumid saab lahendada just võrgustiku toel ja mitme osalise koostöös.

nii võlgniku kui ka võlausaldajate nõusolekut muudatusi teha.

Pädev võlanõustaja peab oskama rakendada erinevaid käsitusi võlgnevuste lahendamisel ja tal peab olema lai ülevaade õiguslikes küsimustes.

Mõlemad võimalused kaaluti lahendustena koos kliendiga läbi. Kenneth soovis

pankroti vältida ja tagasimaksete protsessis aktiivsemalt osaleda. Selle tõttu langes valik võlgade ümberkujundamise menetlusele.

Kohtusse esitati võlgade ümberkujundamise avaldus, et leida Kennethit toetavam ja jätkusuutlikum maksegraafik. Kohus võttis avalduse menetluse ja protsess kestis ligikaudu poolteist aastat.

Pärast pikka menetlust andis kohus välja määruse, millega kujundati Kennethi nõuded ringi. Ümberkujundatud summa on Kennethile jõukohane koormus ja tal oli

võimalik protsessi käigus säilitada oma auto. Tänu järjepidevale koostööle võlanõustajaga ja õiguslikule protsessile suudab Kenneth nüüd tasuda võetud kohustused uue, jätkusuutlikuma maksegraafiku alusel. See annab talle võimaluse taastada oma finantsstabiilsus ja jätkata edukalt rahalise koormuse maandamist.

Lahendused peituvad koostöös

Viiekümnendates eluaastates Romek jõudis nõustamisele sotsiaaltöötaja kaudu. Nõustamise eesmärk oli saada ülevaade tema nõuetest ning leida kohustuste vähendamise võimalusi.

Teenusele jõudes oli Romek väga pessimistlik. Ta teadis, et tema nõuete suurus oli umbes 8500 eurot ning võlad olid tekkinud „veel krooni ajal“ ühe kindlustuskahju tõttu. Vestluses jäi mulje, et Romek oligi sellesse aega kinni jäänud, sest tunnetas tookord tekkinud nõuet ebaõiglasena ega olnud motiveeritud nõuetega tegelema. See oli põhjustanud viimase 20 aasta jooksul põhjaliku sotsiaal-majandusliku allakäigu. Romekil polnud kindlat elukohta ja tema tervislik olukord oli murettekitav.

Eestis on füüsilisel isikul maksejõuetusmenetluste korral valida eraisiku pankroti ehk võlgadest vabastamise menetluse ja võlgade ümberkujundamise menetluse vahel.

Võlanõustamise käigus tegime tihedat koostööd kohaliku sotsiaaltöötajaga. Selle tulemusena jõudis klient arstideni ja talle määrati osaline töövõime. Samuti õnnestus koos sotsiaaltöötajaga leida talle elukoht.

Nõuetega tegelemiseks koostati Romekile esmalt tema nõuete ülevaade. Samuti anti

talle ülevaade, milliste nõuete korral oleks võimalik taotleda aegumise kohaldamist ja kui suured on eeldatavad nõuded, mis pärast seda alles jäävad. Tsiiviilnõuete aegumise taotlemiseks on vaja tasuda 18 eurot taotluse läbivaatamise tasu kohtutäiturile, seega saime ka aegumiste taotlemisel lähendada ainult kliendi võimekusest.

Viis kuud järjest võtsime ette ühe tsiiviilasja kuus ja taotlesime aegumist. Eesmärk oli, et selleks ajaks, kui Romekile makstakse välja esimene töövõimetoetus, oleks kõigi võimalike aegumiste kohta taotlus esitatud ja suur osa alles jäänud kohtutäiturikuludest saab katta laekunud töövõimetoetuse abil.

Kuuekuulise nõustamise järel oli Romekile tagatud talle vajaliku arstiabi regulaarne jätkumine, mida võimaldas osalise töövõime määramine, tal oli alaline elukoht ja tema nõuete jääk oli 1700 eurot. Muutuste tulemusena oli tal tekkinud soov leida töö, et keerata elus „päris puhas leht“.

Lahendusteni viib asjakohane ja kiire sekkumine

Need on kaks näidet, kuidas võlanõustamine saab mõjusalt toetada kliendi toimetuleku säilitamist ja taastamist. Samuti soovisime näitlikustada, et võlanõustamise protsessi sisu võib olla väga erinev ja ka võlanõustamise klientide juhtumid ning vajadused on väga erinevad. Pädev võlanõustaja peab oskama rakendada erinevaid käsitlusi võlgnevuste lahendamisel ja tal peab olema lai ülevaade õiguslikes küsimustes. Iga olukord on unikaalne, seega on tähtis hinnata konkreetseid asjaolusid ja konsulteerida võlanõustajaga, et leida sobivaim lahendus. Asjatundmatu või hilinenud sekkumine võib põhjustada kliendi olukorra väga kiire halvenemise, näiteks elukoha kaotus, töökaotus jms.

Anneli Kaljur
sotsiaalosakonna juhataja

Põhja-Pärnumaa võlanõustamiskogemus

Tähtis on tagada võlanõustamise kättesaadavus õigel ajal, järjepidevalt suurendada teadlikkust rahalisest toimetulekust ja anda vajalikke oskusi.

Põhja-Pärnumaa vallavalitsus on alates 2018. aastast teinud võlanõustamise osutamiseks koostööd MTÜ-ga Pesapuu. Vallas on ligi 8000 elanikku ja teenust saab aastas kuni viiskümmend inimest.

Hea koostöö teenuseosutajaga

Aeg-ajalt saavad spetsialistid kokku ja arutavad teenuse sisulisi külgi: inimese teekond võlanõustamiseni, teenuse protsess, tegevus, omavaheline infovahetus, muud abistavad võimalused jms. Eelkõige on eesmärk hoida teenus inimese jaoks võimalikult lihtne ja kättesaadav. Samuti ei tohiks teenuse osutamine olla liiga keerulise asjaajamisega vallavalitsusele ega teenuseosutajale.

Koostöös MTÜ-ga Pesapuu on vallavalitsus võimaldanud elanikele ka psühholoogilist nõustamist ja katsetanud ühise projektina tugiisikuteenuse osutamist. Ühise meeskonnaga oleme läbinud MTÜ Sotsiaalse Innovatsiooni Labor eestvedamisel

tugiisikuteenuse koostööprotsessi, mis oli väga tore kogemus. Teenusedisaini töötubades vaatasime teenuse protsessi eri nurga alt ja analüüsisime osaliste vajadusi.

Võlanõustamine on teenus, mille käigus ei tegeleta ainult olemasolevate võlgnevustega, vaid ka nõustatakse, kuidas võlgnevusi ennetada, kuid praktikas ennetamise huvilisi sotsiaaltöötajani väga ei jõua. Tavaliselt ei pöördugi võlanõustamise vajadusega inimene ise vallavalitsuse poole.

Puudulik finantskirjaoskus on üks peamisi võlgnevuste tekkimise põhjuseid.

Pigem tekib kontakt sotsiaaltöötajaga mõne muu mure tõttu ja võlgnevuste probleem selgub alles olukorra uurimisel. Selleks ajaks on võlgnevused juba kuhjunud ja sageli pole ka inimestel endal ülevaadet, kui palju ja

kellele võlgu ollakse. Keerulist olukorda eiratakse, sageli pole inimene kuigi motiveeritud lahendusi otsima.

Meie statistika kohaselt olid aastatel 2019–2022 võlanõustamisele suunatud inimestest eri aastatel 40–60% hädas kuhjunud võlgnevustega ehk mitme võlanõudega. Abi ollakse valmis vastu võtma siis, kui olukord on juba väga keeruline. Inimesi tuleb sageli veenda võlanõustamise vajalikkuses ja selgitada, miks selline elustiil ei ole jätkusuutlik.

Teenusest on abi

Viimaste aastate jooksul on võlanõustamisele suunatud inimeste arv mõnevõrra suurenenud. Tahaks loota, et see on juhtunud eelkõige tänu paremale teadlikkusele. Oleme koos MTÜ-ga Pesapuu jaganud infot valla avalikes kanalites, tutvustanud teenuse olemust ja kutsunud inimesi üles muredest märku andma. Valla elanikel on võimalus pöörduda ka otse teenuseosutaja poole ja edaspidi toimub juba vallavalitsuse ning teenuseosutaja koostöö.

Võlgadega satutakse hätta vanusest, haridusest ja palga suuruselt olenemata. Küll saab esile tuua, et vallast teenust saanud inimestest on suurim grupp töövõimetususe või pensioni saajad ja seejärel töötavad inimesed. Peamised võlgnevuse tekke põhjused on kiirlaen, pangalaen või laen eraisikult ning liising ja järelmaks. Sageli on võla põhjuseks ka lapse elatis.

Meie kogemuse põhjal on võlanõustamine tulemuslik teenus: olukorrad lahendatakse koos võlanõustajaga ühel või teisel viisil ning korduvat vajadust teenuse järele ei ole inimestel vähemalt viie aasta jooksul

tekkunud. Uute võlgade vältimiseks on tähtis muuta oma tarbimisharjumusi vastavalt oma rahalisele võimekusele ja osata hinnata igasuguste kohustuste võtmisel võimalikke riske – selle õpetamine on ka võlanõustamisteenuse üks osa.

Kohaliku omavalitsuse peamised mured on hiline pöördumine võlgnevustega tegelemiseks, (kiir)laenu võtmise lihtsads võimalused ja eelkõige puudulik majandamis- ning finantskirjaoskus. Oskamatus elada ja majandada rahakoti võimekust arvestades on väga suur mure, niisuguseid oskusi peaks süstemaatiliselt juba koolis õpetama. Kui kool on juba lõpetatud, kuid asjaomased oskused puuduvad, on vaja tähelepanu pöörata rahalise toimetulekuoskuse suurendamisele. Selline õpe, kursus, koolitus või muu sarnane abi ei ole veel kättesaadav, kuid nende küsimustega tuleb kindlasti tegeleda, et ennetada probleeme, mis võivad viia võlgnevuste tekkimiseni.

Abi ollakse valmis vastu võtma siis, kui olukord on juba väga keeruline.

Puudulik finantskirjaoskus on üks peamisi võlgnevuste tekkimise põhjuseid ja sellele annavad hoogu ka tarbimishiskonna väärtused. Meie inimesed elavad üldiselt hästi, hüvesid saab tarbida ohtralt ja kohe ning see omakorda soosib ka tarbimist võlgu elades.

Tähtis on tagada võlanõustamise kättesaadavus õigel ajal, järjepidevalt suurendada teadlikkust rahalisest toimetulekust ja anda vajalikke oskusi. Heade koostööpartneritega jätkame tööd selle nimel.

Jüri Kõre

sotsiaalpoliitika uurija, Põlva vallavalitsuse sotsiaalosakonna juhataja

Valikud uue ja vana vahel – kilde Euroopa Liidu „uute liikmesriikide“ perepoliitikast (I)

KOKKUVÕTE

Eesti perepoliitika on saanud mõjutusi nii Ida-, Lääne- kui ka Põhja-Euroopast. Et üks aluspõhimõte on olnud perekonnaliikmete vastastikune ülalpidamiskohustus, siis meil on päris palju ühist meist lõunasse jäävate riikidega – endine sotsialismileer, Kesk-Euroopa ja Balkanimaad. Isegi siis, kui neid riike ollakse külastanud turistina, tuntakse nende poliitika ja elukorralduse kitsamaid aspekte järjest vähem. Aga sealtki on meil nii mõndagi õppida.

Järgnev analüüs on valminud koostöös Tallinna Ülikooli magistriõppe üliõpilastega ja käsitleb nimetatud piirkonna Euroopa Liidu liikmesriikide perepoliitikat laia (küll mitte kõigse) meetmete skaala abil. Uuriti demograafilisi andmeid, perekonna struktuuri, sotsiaalkaitsealaseid seadusi, poliitikameetmete administreerimist ja rahastamist, aga ka emaduse ning laste ja perede toetamise süsteemi.

Artikli esimeses osas tutvustakse analüüsi tulemusi, mis puudutavad abielu ja perekonda, emaduse kaitset, sünnitoetust ja üksikvanema lapse toetust.

MÄRKSONAD

Abielu ja perekond, Kesk- ja Ida-Euroopa riigid, emaduse kaitse, ülalpidamiskohustus, perepoliitika, töö ja pereelu ühitamine

Euroopa Liidu (EL) uute liikmesriikide sotsiaalpoliitika analüüs ei ole ühiskonnateadlaste lemmikteema. Suutmata paigutada neid klassikalisse maatriksisse (konservatiivse, liberaalse, sotsiaaldemokraatliku, ladina sotsiaalpoliitika mudeli esindaja), kasutatakse analüüsidest riikide geograafilist

grupeerimist (Baltimaad, Višegradi, Balkani riigid, Bulgaaria-Rumeenia). Selline liigitus ei toeta sisuliste tõendus põhiste käsituste kujundamist ega laiemat üksteise kogemuste ülevõtmist.

Nende riikide sotsiaalpoliitika ühisosa on nähtavam tuumvaldkondades – pensioni- ja

tervishoiukorralduses, ja seda mitte ainult sotsialismiperioodil (1944–1990) tekkinud ühisosa tõttu. Oma mõju oli 20. sajandi lõpukümnendil rahvusvahelise valuutafondi (IMF) ja Maailmapanga diktaadil. Selle tulemusena püsis mõlemas nimetatud poliitikavaldkonnas tööalase aktiivsuse ja „kesktasemel“ sotsiaalse kindlustuse seos. Töö kui kohustuse põhimõte asendus 1990. aastatel nende riikide kodanike jaoks töö kui võimaluse põhimõttega.

Soovisime hinnata, kas ühe või teise rahvuse elukorralduses on mehhanisme, mis vääriskid ülevõtmist.

Sotsiaalpoliitika tuuma arengust erineb kitsamate poliitikavaldkondade areng. G. Esping-Anderseni (1990) tuntud analüüsid kasutatud mõiste „dekommodifikatsioon“ (turust sõltumatu heaolu pakumine) on nende korralduses paratamatult tähtsam ja IMF-i ning Maailmapanga mõju rahvuslikele valikutele oli väiksem. Seetõttu on ekssotsialistlike riikide lapse- ja perepoliitika üsna mitmekesine. Lõpptulemusena on Eesti perepoliitika mõne probleemi lahendamisel naabrist tõhusam, teisel juhul on naaber Eestist tulemuslikum. Paraku piirdub riikide infovahetus kitsa asjatundjate ringi koostööga. Laiemat tähelepanu pälvivad pigem forsseeritud ja kulukad (ka populistlikeks tituleeritud, näiteks Ungari ja Poola) poliitikamuudatused.

Uuringu korraldus

Allakirjutanu analüüsis koos Tallinna Ülikooli viimase kolme õppeaasta sotsiaalkaitse suuna üliõpilastega Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Leedu, Läti, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi Vabariigi ning

Ungari lapse- ja perepoliitikat. Üks eesmärk oli leida minevikust pärit jooni. Soovisime hinnata ka seda, kas ühe või teise rahvuse elukorralduses on peret väärtustavaid ning laste sünni ja kasvatamist toetavaid mehhanisme, mis vääriskid ülevõtmist (mida meie võiks õppida ja mida meilt võiks õppida). See ülevõtmine saab olla siiski pigem „peenhäälestus“, sest sotsiaalkaitse on inertne poliitika-valdkond ja põhiraja vahetus on keerukas.

Uuriti demograafilisi andmeid, perekonna struktuuri, sotsiaalkaitsealaseid seadusi, poliitikameetmete administreerimist ja rahastamist, aga ka emaduse ning laste ja perede toetamise süsteemi (poliitika tehnilist poolt). Perepoliitika piiride hägususe tõttu käsitletakse analüüsidest väga erinevaid probleeme (sekkumisvaldkondi). Etteruttavalt tuleb öelda, et välja jäi erinevate perekonnavormide, puuetega laste ja eluaseme temaatika ning EL-i raamistikku silmas pidades ka piiriülesed õigused.

Sotsiaalstatistika on detailirikas, seetõttu kirjeldati rahvastikunähtusi ühe andmeallika, Euroopa statistikaameti (Eurostat), info põhjal. Sotsiaalkaitse süsteemide võrdlemisel lähtuti asjaomasest EL-i ühismõõdustatud kirjeldusest (MISSOC-süsteem, Mutual Information System on Social Protection in the EU Member States and the EEA). Ühe või teise rahvuse jaoks perekonna kui sellise tähenduse (perekesksest pereleige suhtumiseni) selgitamiseks kasutati nii formaalsemaid (teadusartiklid, konkreetse riigi valitsuse, sotsiaalministeeriumi vms kodulehekülje kaudu edastav info vms) kui ka vabamaid ja mõnikord pigem „info argitarbijale“ vormis allikaid (Euroopa Komisjoni koduleheküljel märksõnade „Your rights country by country“ või „Euroopa komisjon. Sotsiaalkindlustusõigused. Poola“, aadressilt e-justice.europa.ee leitavat infot jms).

Analüüsi metoodilise eeskujuna kasutati majandusliku koostöö ja arengu organisatsiooni (OECD) andmebaasi toel ühinenud rahvaste organisatsiooni lastefondi (UNICEF) tehtud kompaktsed ja lihtsat analüüsi (Chzen jt 2019).¹

Abielu ja perekond

Rahvastikuteaduses on kasutusel kujundlik mõiste Hajnali joon. See Venemaalt Peterburist Itaaliasse Triestesse tõmmatud mõtteline joon jagab rahvused valdava abielutüübi alusel Lääne- ja Ida-Euroopa-tüüpi abielu järgijateks. Lääne abielutüüpi iseloomustab hiline abiellumine, vähelapselisus ja/või lastetus, aga ka see, et uue leibkonna moodustamiseks lahkuvad lapsed tavaliselt tuumaperest ning leibkondades on sageli mittesugulasi (Hajnal 1965). Eestlased jäid selle joone tõmbamise ajal läände.

Praegu on eestlaste abielukäitumist nii baltlaste kui ka laiema ida-eurooplaste omast raske eristada. Abiellumuse ja lahutumuse üldkordajad (sõlmitud abielusid või registreeritud lahutusi 1000 elaniku kohta) on vaadeldavates riikides 2020. aasta andmetel EL-i keskmisest pigem kõrgemad (me ei arvesta Valgevenet, Ukrainat, Vene Föderatsiooni ega teisi Euroopa Liitu mittekuuluvaid Euroopa riike, mis olid omal ajal osaks Nõukogude Liidust). Sarnased üldkordajad leiame Eesti, Läti ja Leedu andmetest, see tähendab, et abiellutakse ja ka lahutatakse „kergemini“.

Kuigi seadused mõjutavad abiellumusest hoopis rohkem lahutumust, on Kesk-Euroopas ja Baltikumis viimastel aastatel avalikkuse tähelepanu all pigem abiellumus just samasooliste partnerluse pärast. Mõnikord maalib meedia seksuaalvähemuste (LGBT)

aktivistide värvikaid aktsioone kajastades ühe või teise riigi oludest lihtsustatud pildi. Asjasse süüvides aga selgub, et näiteks Poola ja Slovakkia tunnustavad inimeste seksuaalsest sättumusest või suhte tüübist olenemata kahe isiku eraõiguslikku lepingulist kooselu. Horvaatia, Ungari ja Montenegro lubavad põhiseaduse määratlusele (abielu kui mehe ja naise vaheline liit) vaatamata samasooliste paaride tsiviilpartnerlust. Musta lamba, Ungari, statistikaameti andmed näitavad, et aastatel 2009–2021 registreeriti 1044 samasooliste madjarite kooselu. Hoiakute muutuseks on Sloveenia näitel vaja aega. Sealsel 2015. aasta referendumil lükkasid kodanikud abieluvõrdsust taotleva ettepaneku tagasi. Konstitutsioonikohtu sekkumise järel muutis parlament aga 2022. aasta lõpul perekonnaseadust, andes samasoolistele partneritele õiguse abielluda ja lapsendada.

Isapuhkus tundub idaeurooplastele olevat pigem kohustus kui võimalus.

Abielu on konservatiivse sotsiaalpoliitika seisukohast tähelepanu, hoidmist ja toetamist vääriv institutsioon. Seetõttu on ka mõistetav, et seda järgivates riikides on viimasel kümnendil astunud abiellumust toetavaid samme. Ungari statistikaameti andmetel sõlmiti sotsiaaldemokraatide viimasel valitsemisaastal (2009) 36 700 abielu. Kümnend hiljem, 2021. aastal konservatiivide juhitud riigis kaks korda rohkem, 72 000. Ungarile heidetakse ette piiratud meediavabadust, vähest läbipaistvust riigivalitsemisel jms. Need tegurid aga ei saa otseselt mõjutada rahvastikuprotsesse.

¹ Seda uuringut on tutvustanud ka Eesti meediakanalid. OECD-sse ja/või EL-i kuuluvad 41 riiki paigutati peresõbralikkust kirjeldavasse pingeritta. Eestil oli pingereas neljas koht. – Autor.

Lihne, aga tõhus juriidilist abielu toetav võte on olnud 2019.–2022. aastal Ungaris väljastatud sihtotstarbeta riigilaenu (nn beebilaenu). Laenuvõtja on 21–41-aastane abielus naine, maksimaalne laenuperiood on 240 kuud ja summa kümme miljonit forintit (üle 26 tuhande euro). Laenutingimused muutuvad iga lapse sünni järel laenajale järjest soodsamaks, pärast kolmanda lapse sünni laenujääk kustutatakse. Tšehhid (ja slovakiid) aga toetuvad oma perepoliitikas ajaliselt pikemalt püsinud perekonda väärustavatele hoiakutele. Loomulikult on ka nende rahvuste abielumustrid muutunud. Kuid omadused, mille alusel hinnatakse partnerit, mitte nii väga. Samuti pole kadunud pereliikmete soopõhine tööjaotus jne (Panasenکو 2013).

Lahutuse korraldus ja ülalpidamiskohustus

Eri riikide suhtumise erinevus abiellu avaldub ilmekalt suhtumises lahutusse. Erisus algab sellest, kas abielulahutust on vaja sisuliselt põhjendada või mitte, kas see on ühe või mõlema abielupoole tahteavaldus jne. Suhtumist näitab ka see, kas lahutust on võimalik vormistada ainult kohtus (Poola, Horvaatia, Leedu, Slovakkia, Bulgaaria) või on alternatiive: abielujärgseid suhteid reguleerib kohus või notari juures vormistatud leping (Läti); kohtus või notari juures sõlmitud kokkulepe või leping; perekonnaseisumeti lahutusakt (Eesti, Rumeenia, Sloveenia, Ungari). Lahutusprotseduuri keerukusest olenevalt kaasatakse ka sotsiaalasutusi. Kohustuslikku nõustamist või perelepituse teenust pakutakse näiteks Horvaatias.

Veel mitmekesisemad on eri maades varasuhteid, ülalpidamiskohustust, laste hooldust ja suhtlust korraldavad perekonnaseaduse või tsiviilkoodeksi sätted.

Paljude erisuste kõrval on Ida-Euroopa riikide perekonnaseadustes ka sarnasusi. Üks neist on ülalpidamiskohustuse ulatus. Nii EL-i kuuluvates kui ka liikme staatust taotlevates riikides kehtib horisontaalse ja alaneva ülalpidamiskohustuse kõrval ka ülenev ülalpidamiskohustus (abikaasa, laste ja vanemate eest hoolitsemine).

Lastega perede toimetulekut on paljudes riikides edendatud tulumaksusoodustuste kehtestamisega.

Eestis on ülalpidamiskohustus põhijoontes sarnasena kehtinud alates Balti eraseaduse kehtestamisest 1864. aastal, Tšehhis näiteks juba 1811. aasta tsiviilseadusest. Tegemist on tüüpilise konservatiivse sotsiaalpoliitika põhimõttega (nn sotsiaaldemokraatliku-konservatiivse sotsiaalkaitserეžimiga Soomes ülenev kohustus puudub).

Perekond kui institutsioon

Ülalpidamiskohtuse käsitlemise kaudu oleme abielu juurest jõudnud perekonna kui institutsioonini. Võrreldes suhtumisega abiellu tuleb siin suhtumise erinevus ida ja lääne vahel veel selgemalt esile. Laias sotsioloogilises käsitluses on perekond saanud ülemaailmselt külge „ühiskonna põhiinstitutsiooni“ sildi. Seda kinnitab ka mõni aasta tagasi tehtud väärtushinnangute uuring (Ainsaar ja Strenze 2019): „1990. aastate alguses pidas Eestis perekonda väga oluliseks vähem kui 70% inimestest, mis oli tunduvalt vähem kui teistes riikides, kuid alates 1990. aastate lõpust on pere väärtustamine kasvanud ning 2018. aastal pidas perekonda väga oluliseks ligi 90% Eesti inimestest.“ Tagantjärele ühe aastatel 2002–2006 ellu viidud Eesti–Hollandi ühisprojekti

materjale sirvides leidsime Eurobaromeetri uuringust välja nopitud põhiinstitutsioonide hierarhia. Eestlastel oli 1.–2. kohal perekond ja töö, hollandlastel oli perekond alles kolmandal kohal.

Eestis on üksikvanema perekonnad suure vaesusriskiga leibkonnatüüp, seega peaksid üldise hoolekandepoliitika kõrval olulised olema abielu ja partnerlust toetavad arusaamad ning hoiakud.

Vaadates perekonda kirjeldavat statistikat, peame küsima, kas eestlaste vastused perekonna väärtustamise kohta on olnud ikka ausad. Nimelt on Rootsi, Taani, Eesti, Läti ja Leedu riikide grupina Euroopas esirinnas üksikvanema perekondade suhtarvu poolest (üle 20%, Eestis 28%, 2020. a andmed, Eurostat). Tšehhis on vastav suhtarv veel üle EL-i keskmise (13%), kõik ülejäänud Ida-Euroopa riigid on 5–10% üksikvanema leibkondade suhtarvuga pingerea tagaotsas. Järjestuse lõpus oleva Horvaatia madalaima üksikvanema perede protsendi taga on muu hulgas suurim leibkondade arv, kus elab koos mitu põlvkonda. Ilmselt mõjutab kooselu vanavanematega Horvaatia perede majanduslikku toimetulekut, toetab töö- ja pereelu ühitamist ning aitab kaasa laiemalt sidusa ühiskonna kujunemisele. Eestis on üksikvanema perekonnad üksikpensionäride järel suurim vaesusriskis leibkonnatüüp, seega peaksid üldise hoolekandepoliitika kõrval (vaesuse vähendamisele suunatud meetmed) olulised olema abielu ja partnerlust toetavad arusaamad ning hoiakud.

Keeruline on seostada vanemate partnerlussuhete olemuse ja perekonna tulevikku suunatud dünaamikat. Hollandi tunnustatud perekonnauurija Jaap Drookers

(2016) on aga 12 riigi näitel (nende hulgas Bulgaaria, Läti, Ungari, Rumeenia) võrrelnud kooselu keskmist kestust juhtudel, kui partnerlus ei lõpe väliste tegurite mõjul (ühe või mõlema partneri surma tõttu): kooselupaaride suhte keskmine pikkus on selle uuringu järgi 5,3 aastat, alguses registreerimata kooselus elanud ja hiljem abiellunud paaridel 14,6 aastat; ainult registreeritud abielus elanud paaridel 23,2 aastat.

Levinud arvamuse kohaselt on Eestis ja Rootsis väljaspool abielu sündinud laste osatähtsus Euroopa suurim. Tegelikult oleme siiski vaid nende üheteistkümne Euroopa riigi hulgas, kus üle poole lastest sündis Eurostati andmete kohaselt 2022. aastal väljaspool abielu. Pingerida juhib Island 69,4 protsendiga. Kaheksat riiki saab geograafiliselt omavahel siduda (Põhja- ja Lääne-Euroopa riigid) ning kolm jäävad sellest riikide rühmast välja (Bulgaaria 59,4%, Sloveenia 57,7% ja Eesti 53,7%). Neist kolmest on Sloveenias ja Eestis seadustatud abieluvõrdsus. Seega võib küsida, kas ka Bulgaaria astub lähiajal sarnase sammu. „Abielukindlusteks“ saab liigitada Šveitsi (27,7% sündidest väljaspool abielu), Luksemburgi (24,7) ja Liechtensteini (19,8) ühest ja Sloveenia (22,8) ning Põhja-Makedoonia (13,0) Euroopa teisest otsast. Seega kehtib üldjoontes tugev seos selle vahel, milline on ühiskonnas valitsev suhtumine abiellu ning kui palju lapsi sünnib vastavalt ka kahe vanemaga või üksikvanema perekonda, millest sõltub omakorda nende laste kasvu- ja sotsialiseerumiskeskond.

Emaduse kaitse ning isapuhkus

Emaduse kaitse on laste- ja perepoliitika „vanem“ osa, mis hõlmab nii meditsiiniteenuseid kui ka juriidilisi ja majanduslikke meetmeid. Ida-Euroopa riikide

tervishoiukorraldust rahastatakse kohustusliku sotsiaalkindlustuse abil (erand on Läti). Ka rasedus-sünnitustoetusi makstakse sotsiaalkindlustuse summadest (erand on Eesti). Eelarvelisest või kindlustusel põhinevast rahastusest olenemata on arenenud riikides naistel õigus raseduse korral tervishoiuteenustele². Tervishoiukorralduses kasutatakse mõnikord raha pehme sunnivahendina, näiteks selleks, et allutada tulevane ema sünnitoetuse maksmise tingimuste kaudu meditsiinikontrollile (nt Ungaris, aga sarnaseid võtteid kasutatakse ka mitmel pool Lääne-Euroopas).

Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksi ratifitseerinud riigid on oma kodanikele kokku leppinud ühetaolise miinimumkaitse rasedus-sünnituspuhkuse ajaks. Nimelt tagatakse naistele raseduse, sünnituse ja emadusega seotud tervishoiuteenuste kättesaadavus ning vähemalt 12-nädalane tasustatud rasedus-sünnituspuhkus (Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksi ratifitseerimise seadus 2004). Isapuhkuse korraldust püüab mõjutada EL-i 2019. aasta juunis vastu võetud töö ja pereelu ühitamist käsitlev direktiiv. Selles nõutud kümnepäevase isapuhkuse kehtestamisega alates 2022. aasta augustist pole mitu liikmesriiki hakkama saanud.

Emaduse kaitse (rasedus-sünnituspuhkuse) korraldusest Kesk-Euroopas ja Balti riikides hakkab silma kaks probleemi. Esiteks on rasedus-sünnitushüvitise arvutamise alus mõnel juhul nihutatud puhkuse algusest üsna kaugele minevikku (sh ka Eestis), mis räägib usaldamatusest kodanike vastu, kes reeglite kehtestajate arvates võivad hüvitistega manipuleerida. Teiseks tundub isapuhkuse idaeurooplastele olevat pigem

kohustus kui võimalus (kahjuks ei õnnestunud andmeid andmed puhkuseõiguse tegeliku kasutuse kohta, mis võimaldaksid anda olukorrast objektiivse hinnangu, leida). Seadusega kehtestatud isapuhkuse minimaalpikkus (5–10 päeva) annab siiski selge sõnumi: imiku hooldajana peetakse ema palju tõhusamaks kui isa.

Rasedus-sünnituspuhkuse ja tasustatud isapuhkuse korraldus EL-i idapoolsetes riikides on üldistatult, kõiki detaile kajastamata esitatud tabelis 1, lk 62. Mõned selles esitatud arvud nõuavad väga head kohaliku poliitika ja tavade tundmist. Näiteks tabelis kõrvuti paigutatud Eesti ja Horvaatia rasedus-sünnituspuhkuse üldine pikkus on sama, kuid sünnituseelsed (Eestis 70 ja Horvaatias 28 päeva) ja sünnitusjärgsed (Eestis 30 ja Horvaatias 70 päeva) puhkused on pöördvõrdelise pikkusega.

Eestis on 2022. aasta 1. aprillist emaduse kaitse korraldatud põhimõtteliselt teisiti kui mujal Euroopas. Rasedus-sünnitustoetuste maksmine on sotsiaalkindlustuse hüvest muudetud riigieelarvest rahastatavaks hüveks (kindlustuse tunnustega sotsiaalabiks) ning rasedus-sünnitus- ja lapsehoolduspuhkus on ühendatud üheks terviklikuks vanemapuhkuseks. See põhimõtteline muudatus on aidanud muuta puhkuse kasutamise ja jagamise paindlikumaks. Sotsiaalpoliitika vaatenurgast on kahtlemata tegemist uuendusega, olenemata selle uuenduse sisulistest põhjustest (ravikindlustusraha kokkuhoid).

Sünnitoetus ja kindlale sihtrühmale mõeldud toetused

Tabel 2 (lk 64) koondab üldistatud kujul andmeid sünnitoetuse maksmise kohta

² Ka viljatusravi ja kunstlik viljastamine on meditsiinilise toetuse osa ning arenenud riikide kodanike eluviisi ja sündimuskäitumise muutuste tõttu järjest tähtsam. Kitsa ja spetsiifilise valdkonnana on see aga analüüsist välja jäätud. – Autor.

Tabel 1. Rasedus-sünnituspuhkus ja selle hüvitis ning tasustatud isapuhkuse pikkus EL-i idapoolsetes riikides seisuga 1. jaanuar 2023*

Riik	Rasedus-sünnituspuhkuse pikkus	Rasedus-sünnitushüvitise suhe referentspalka	Tasustatud isapuhkuse pikkus
Bulgaaria	Kokku 410 päeva, sh 45 päeva enne sünnitust	90% puhkusele eelneva 24 kuu keskmisest sissetulekust, 50% tööleminekul 6+ kuu vanuse lapse juurest	15 päeva
Eesti	Kuni 70 päeva enne eeldatavat sünnikuupäeva ja 30 päeva pärast lapse sündi	100% referentspalgast (12 kuu keskmine palk, arvestusperiood lõpeb kolm kuud enne lapse sündi). Mitte-töötavatel emadel miinimumpalga ulatuses	30 päeva (enne eeldatavat sünnikuupäeva või kolme aasta jooksul pärast lapse sündi)
Horvaatia	28 kohustuslikku puhkusepäeva enne eeldatavat sünnikuupäeva ja 70 pärast lapse sündi	100% kindlustatud isiku kuusissetulekust kuni lapse kuuekuuseks saamiseni	10 tööpäeva ühe lapse kohta; kaksikute, kolmikute jne korral 15
Leedu	70 päeva enne eeldatavat sünnikuupäeva ja 56 päeva pärast lapse sündi	77,58% eelnenud kolme kuu keskmisest palgast (kehtib ülemine ja alumine piir). Kindlustuseta sünnitajale ühekordne rasedustoetus 295,78 eurot	Kuni üks kuu (jagatuna kaheks osaks) lapse esimesel eluaastal
Läti	112 päeva (56 päeva enne eeldatavat sünnikuupäeva ja 56 pärast lapse sündi)	80% keskmisest 12 kuu brutopalgast (aastane arvestusperiood lõppeb kaks kuud enne rasedus-sünnituspuhkuse algust)	10 päeva
Poola	Kokku 20 nädalat (nii enne kui ka pärast lapse sündi); kaksikute prognoosi korral 31 nädalat, kolmikute korral 33, nelikute korral 35 jne. Vähemalt 14-nädalat pärast lapse sündi on emale kohustuslik	100% rasedus-sünnituspuhkusele eelnenud 12 kuu keskmisest palgast, kuid mitte vähem kui 218 eurot	Vabatahtlik, kaks nädalat kahe aasta jooksul pärast lapse sündi
Rumeenia	63 päeva enne eeldatavat sünnikuupäeva ja 63 pärast lapse sündi	85% rasedus-sünnituspuhkusele eelnenud kuue kuu keskmisest töötasust	5 tööpäeva, lapsehoolduse koostise läbinud isal 10 päeva
Slovakkia	34 nädalat, sellest 6–8 nädalat enne eeldatavat sünnikuupäeva. Pikendatud puhkus 37 nädalat üksikemadele ja 43 nädalat mitmikute sünni korral	Raseduspuhkus (eelmise aasta keskmine päevapalk, ülempiir kaks keskmist) ja sünnituspuhkus (75% puhkusele eelnenud aasta keskmisest päevapalgast)	Seadusega tagatud isapuhkust pole
Sloveenia	105 kalendripäeva, sh 28 enne sünnitust. Enne ja pärast sünnitust on kohustuslikud 15 puhkusepäeva.	12 kuu keskmisest 100%, arvestusperioodi lõpp üks kuu enne puhkuseavalduse esitamist	30 päeva, vähemalt 15 päeva ühe kuu jooksul pärast rasedus-sünnituspuhkuse lõppu ja 15 päeva lapse esimese kooliaasta jooksul
Tšehhi Vabariik	6–8 nädalat enne sünnitust, tavasünnituse korral kokku 28 nädalat, mitmikute sünni korral 37 nädalat. Miinimum 14 nädalat, sh 6 nädalat pärast sünnitust	70% puhkusele eelnenud 12 kuu brutotöötasust, kuid mitte üle 64 euro päevas	Kuni kaks nädalat kuue nädala jooksul pärast lapse sündi
Ungari	24 nädalat (vastavalt ema valikule 4 nädalat enne ja 20 pärast sünnitust või 24 nädalat pärast sünnitust)	100% rasedus-sünnituspuhkusele eelnenud 180-päevase perioodi brutotöötasust	10 tööpäeva

* Info on üldistatud ega kajasta detaile.

Euroopa Liidu idapoolsetes riikides, samuti andmeid üksikvanema lapse toetuse ning elatisabi korralduse kohta.

Eestis on sünnitoetuse maksmisel pikk traditsioon. See algas 1944/1945. aastal, kui Nõukogude võim hakkas sünnitoetusi maksuma üksikemadele ja lasterikastele emadele (sünnijärjekorras neljanda ja järgmiste laste sünnitamisel). Lääne-Euroopa riikides sünnitoetus pigem puudub (Austria, Taani, Saksamaa, Portugal, Rootsi, Holland) või makstakse seda kindlatel tingimustel (Hispaanias sünnijärjekorras teisele, kolmandale ja neljandale ning enamale lapsele, Prantsusmaal kuuenda ja Itaalias seitsmenda raseduskuu lõpus, Kreekas üks kuu enne lapse sündi ja lapse viie kuu vanuseks saamisel). Ida-Euroopa riikidest ei maksa sünnitoetust ainult Rumeenia.

Tähelepanu võiks pälvida Eesti ja Läti lapsehooldustasude võrdlus. Erinevus on Eesti kasuks nii suur, et mõjutab piiriäärsetel aladel rännet.

See, et sünnitoetuse asendusena on Soomes populaarne beebipakk, on paljudele teada fakt, kuid et värsketele lapsevanematele pakutakse samasugust abi ka Lätis, teavad vähesed.

Eriti suurt sünnitoetust maksab (maksis) Venemaa emakapitali nimetuse all: 2007. aastal alustati toetuse maksmist esimesele lapsele, 2020. aastal lisandusid järgmised lapsed. Aastal 2021 oli esimese lapse sünnitoetus 483 880 rubla (u 5700 eurot), teise ja järgmiste toetus 639 430 (u 7500 eurot). Maksete tõus oli kindlaks määratud kuni 2025. aastani. Summaarne sündimuskordaja oli Venemaal tõusnud 2007. aasta 1,2 pealt 1,8 peale 2020. aastal (Statista 2022).

Hulk lapsetoetusi on mõeldud kindlale sihtrühmale. Üldlevinud nii läänes kui ka idas on puudega lapse toetus. See on igakuise lapsetoetuse lisa või eraldi toetuse liik (nagu Eestis). Kindlale sihtrühmale on suunatud ka üksikvanema pere toetus või üksikvanema lapse toetus. Ida-Euroopa kohta on andmed samuti tabelis 2, lk 64. Lääne-Euroopa riigid, kus üksikvanema lapse toetust (v.a sotsiaalabi) ei maksta, on Austria, Saksamaa, Kreeka, Itaalia, Luksemburg, Hispaania ja Holland.

Üksikvanema lapse toetus ja elatisabi

Üksikvanema perede arv Eestis ja ka mujal Euroopas suureneb. Põhiosa üksikvanema peredest on Euroopas üksikema pered (85%). Objektiivselt on nende perede sissetulek üks palk kahe asemel. Sissetulekut mõjutab ka üksikvanema madal kvalifikatsioon või ebastandardne tööaeg. Vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riskis on 48% üksikema ja 32% üksikisa peredest (European Institute for Gender Equality 2016). Nende asjaolude tõttu peaks laste- ja perepoliitikas pöörama nimetatud peretüübile keskmisest suuremat tähelepanu.

Eestis pole üksikvanema pere toetust (ingl *lone parent benefit*), vaid üksikvanema lapse toetus (ingl *lone parent child benefit*), s.t toetus on ette nähtud lapsele, kelle sünniaktis pole isa kohta märget või üks vanematest on tagaotsitav. Aastatel 2001–2022 oli toetuse summa tagasihoidlik 19,17 eurot kuus. Peretoetuste seaduse muudatusega, mis jõustus 2023. aasta 1. jaanuaril, tõsteti toetus hüppeliselt 80 eurole kuus (tegemist on tavalise lapsetoetuse lisaga, sünnijärjekorras esimese ja teise teadmata isaga lapse toetus on 160, kolmanda ja järgmiste toetus 180 eurot).

Eestis oli 2021. aasta rahvaloenduse andmetel 58 600 kuni 25-aastaste lastega peret,

Tabel 2. Sünnitoetus, üksikvanema lapse toetus ja elatisabi EL-i idapoolsetes riikides seisuga 1. jaanuar 2023

Riik	Sünni- ja lapsendamistoetus	Üksikvanema lapse toetus	Elatisabi
Bulgaaria	1. laps 128 € 2. laps 307 € 3. laps 153 € 4. ja järgmine laps 102 €	Pole	Kui ülalpidamiskohuslane ei maksa, maksavad omavalitsused
Eesti	320 €, mitmikute (3+) sünni korral 1000 € lapse kohta	80 € kuus	Elatisabi kohtumenetluse ajal 100 € kuus kuni 150 päeva ja elatisabi täitemenetluse ajal 100 € kuus kuni lapse 18(21)-aastaseks saamiseni
Horvaatia	309 €	Pole	Kui ülalpidamiskohuslane ei maksa, tagab sotsiaalhoolekandekeskus kolme kuu jooksul ajutise ülalpidamise
Leedu	11-kordne baassissetuleku (49 € 2023. aastal) suurus, 539 €. Mitmikute sünnitoetus kuni laste kaheaastaseks saamiseni, kaksikute puhul 196 € kuus, iga järgmise lapse korral lisandub 196 €.	Võimalik lapsehoiu tasu soodustus 50%	Riiklik elatisabi puudub, elatis on sarnane Eestiga: 1) igakuine toetus; 2) konkreetne rahasumma; 3) otsustusõigus teatud varade (osalus, aktsiad vms) üle
Läti	421,17 €, lapsendamisel 1422,87 € lapse kohta	Pole	Kui ülalpidaja ei maksa, tagab elatise asjaomane tagatisfond (vanem muutub fondi võlglasteks)
Poola	Olenevalt sissetulekust 213 € lapse kohta peredes, kus sissetulek leibkonnaliikme kohta ei ületa 410 €	Formaalselt pole, vt elatisabi	Elatisfondi hüvitis (kuni 109 € lapse kohta kuus) üksikvanema peredele ja juhul, kui teine vanem ei täida kohtu otsust ning pere sissetulek perekonnaliikme kohta on väiksem kui 196 €. Toimib „zloty to zloty” põhimõte – piiri ületava sissetuleku korral väheneb toetus proportsionaalselt
Rumeenia	Puudub	Oleneb sissetulekupiirist ja laste arvust	Elatis ¼ maksekohuslase netosissetulekust. Abikaasa ja laste elatis kokku ei tohi olla suurem kui ½ lahutatud abikaasa netosissetulekust.
Slovakkia	1.–3. lapse sünnil 829,86 € ning 4. ja enama lapse sünnil 151,37 €. Mitmikute sünnil lisab iga laps 75,69 €	Puudub	Kaetakse kohtu määratud ülalpidamistotuse ja vanema makstava toetuse vahe
Sloveenia	367,15 €	30% lisa igakuisele lapsetoetusele	alla 6-aastasele lapsele 81,55 € kuus; 6–14-aastasele lapsele 89,69 € kuus, 15–18-aastasele lapsele 106 € kuus
Tšehhi Vabariik	Ainult 1. ja 2. lapsele, 1. laps 537 €, 2. laps 413 €, kui pere sissetulek on väiksem kui 2,7-kordne leibkonna elatusmiinimum	Pole	Sissetulekute testi põhjal kuni 125 € kuus lapse kohta, maksimaalselt 24 kuud
Ungari	163 €, kaksikute sünni korral 217 €. Tingimus on neli sünnituseelset arstlikku läbivaatust.	Suurendatud määras igakuine lapsetoetus, 34, 37 ja 42 € lapse kohta vastavalt laste arvule	Kohtu määratud summa, kuid mitte rohkem kui 130% alampalgast

* Info on üldistatud ega kajasta detaile.

kus oli ainult üks vanem. Üksikvanema lapse toetust saavaid perekondi oli 2022. aasta märtsis aga 8804 ning toetust saavaid lapsi 10 222. Seega peaaegu 50 000 ühe vanemaga leibkonda ei saanud riiklikku toetust.

Rense Nieuwenhuis (2020) konstateerib arvukate uuringute tulemustele tuginedes, et sellistele formaalselt kahe ülalpidajaga peredele lahutuse järel kohtu määratavad ülalpidamistoetused ei ole paljudel juhtudel piisavad leibkonna (laste) vaesuse vähendamiseks. Probleemi analüüsinud eksperdid leiavad, et üksikvanemaks olemist tuleks määratleda nii, et arvesse võetakse kõiki üksikvanemaid, olenemata nende varasemast partnerlussuhtest või teise vanema pakutavast toetusest (Bernardi ja Mortelmans 2018).

Lastega perede toimetulekut on paljudes riikides edendatud tulumaksusoodustuste kehtestamisega. Mõnel juhul on võimalik valida igakuise lapsetoetuse või (kord aastas välja makstava) tulumaksusoodustuse vahel. Enamasti on sellises süsteemis soodsam kasutada tulumaksusoodustust, kuid lapsevanemad eelistavad kiiresti kätte saadavat raha (igakuist lapsetoetust). Ida-Euroopa riikides on tulumaksusoodustus laste pealt vähe levinud, kasutusel on see Horvaatias, Leedus, Tšehhi Vabariigis ja Eestis (Eestis alates teisest lapsest, mis kaob 2024. aastast). Ungaris ei maksustata tulumaksuga alates 2022. a kuni 25-aastaste keskmisest tulust väiksemat brutotulu. Tavaline on Ida-Euroopas tulumaksu alandamine lastehoiu kulude arvel.

Artikli teises osas võrreldakse lapsehoolduspuhkuse ja -hüvitise ning igakuise lapsetoetuse maksmise põhimõtteid ning töö ja pereelu ühitamist soodustavaid meetmeid. Lõpus esitakse analüüsi põhjal kokkuvõtavad järeldused.

Viidatud allikad

- Ainsaar, M., Strenze, T.** (toim) (2019). *Väärtused kui inimvara ja nende seos ühiskonna arenguga*. Tallinn, Tartu: Arenguseire Keskus, Tartu Ülikool. www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Arenguseire-Keskus_V%C3%A4%C3%A4rtused-kui-inimvara_2019.pdf
- Bernardi, L., Mortelmans, D.** (2018). *Supporting Lone Parents and Their Children in Europe*.
- Chzen, Y., Gromada, A., Rees, G.** (2019). *Are the world's richest countries family friendly? Policy in the OECD and EU*. Firenze: UNICEF Office of Research. www.unicef-irc.org/publications/pdf/Family-Friendly-Policies-Research_UNICEF_%202019.pdf
- Drookers, J.** (2016). Cohabitation, Marriage and Union Instability in Europe. *Family Studies*, 7. aprill. <https://ifstudies.org/ifs-admin/resources/cohabitation-marriage-and-union-instability-in-europe-family-studiesfamily-studies.pdf>
- Esping-Andersen, G.** (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
- Euroopa Komisjon.** (2019). *Recent trends in child and family policy in the EU*. European Platform for Investing in Children: Annual thematic report. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99fcd15b-73ec-11ea-a07e-01aa75ed71a1/language-en>
- Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksi ratifitseerimise seadus.** (2004). *Riigi Teataja II*, 2004, 6, 17.
- European Institute for Gender Equality.** (2016). *Poverty, gender and lone parents in the EU*. <https://eige.europa.eu/publications/poverty-gender-and-lone-parents-eu>. Vilnius: European Institute for Gender Equality.

- Eurostat.** (2022b). *Fertility statistics*. Eurostat Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics
- Hajnal, J.** (1965). European Marriage Patterns in Perspective. Teoses D. V. Glass, D. E. C. Eversley (toim) *Population in History. Essays in Historical Demography. Volume I: General and Great Britain* (101–143). New Brunswick: Aldine Transaction.
- MISSOC.** (i.a.). *MISSOC database*. www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/
- Nieuwenhuis, R.** 2020. *The situation of single parents in the EU*. European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality (FEMM). [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/659870/IPOL_STU\(2020\)659870_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/659870/IPOL_STU(2020)659870_EN.pdf)
- Panasenko, N.** (2013). Czech and Slovak Family Patterns and Family Values in Historical, Social and Cultural Context. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(1), 79–98.
- Statista.** (2022). *Maternity capital benefits in Russia 2007–2025*. [statista.com/statistics/1023323/russia-maternal-capital-benefits/](https://www.statista.com/statistics/1023323/russia-maternal-capital-benefits/)

Janne Savimaa, MA

Sisserändajatega töötamisel on abiks kultuuriline kompetentsus

KOKKUVÖTE

Kultuuriline kompetentsus on hoiakute, käitumisviiside, oskuste ja teadmiste kogum, mis võimaldab spetsialistil tõhusalt suhelda teisest kultuurist pärit klientidega.

Artiklis tutvustatakse uuringut¹, kus vaadeldi, mis ootused on sisserändajatel ja koolitajatel sotsiaaltöötaja kultuurilisele kompetentsusele ning kuidas mõtestatakse rändekogemuse rolli sisserändaja elus.

Uuringus osalenute arvates on teistest kultuuridest inimestega töötades olulised sotsiaaltöö alusväärtused ning üldnimelikud isikuomadused, nagu sõbralikkus, empaatilisus, avatus ja hoolimine, aga ka teadmised rändega seotud küsimustest, vaimsest tervisest ja rahvuskultuuridest. Põhioskusteks peeti eneserefleksiooni, normikriitilisust, võõrkeele valdamist, aga ka näiteks oskust pidada viisakusvestlust.

Rändekogemusel on iga inimese elus suur ja mitmetahuline roll, see mõjutab nii identiteeti kui ka kogu maailmapilti. Sisserändajate kohanemine on keeruline ja mittelineaarne protsess, mille käigus kogetakse mitmesuguseid raskusi, sh seoses vaimse tervise, keeleõppe ja toimetulekuga. Kohanemise toetamisel on oluline neid asjaolusid teada ja meetmete kujundamisel ning rakendamisel pidada meeles nii mikro-, meso- kui ka makrotasandit.

MÄRKSNAD

Kultuuriline kompetentsus, ränne, kohanemine, vaimne tervis, identiteet

Oma kultuurilise kompetentsuse mõtestamine ja selle pidev täiendamine on sotsiaaltöötaja professionaalses arengus väga oluline. Teadmatus ja hirm paista

ebapädevana paneb tundma kultuurideülestes töös ennast ebakindlalt (Willis jt 2017). Teisest kultuurist pärit kliendiga suheldes kardetakse öelda või küsida midagi valesti

¹ Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudis 2022. aastal kaitstud magistritöö „Rändekogemus ja kultuuriline kompetentsus: sisserändajate ja kultuurilise kompetentsuse alal koolitajate vaated“, juhendajad Mariann Märtsin ja Annela Samuel.

ja sellega teda riivata (Harrison ja Turner 2011). Ennast selles vallas harides aga saab hakata neid inimesi paremini mõistma, luua nendega usalduslikud suhted ning neid tulemuslikumalt aidata.

Vajadus olla kultuuriliselt pädev tuleneb sotsiaaltöö põhiväärtustest ja ülesannetest: pingutada sotsiaalse õigluse nimel, austada iga inimese väärikust ja erinevusi, seista ebasoodsas olukorras ja tõrjutud gruppide õiguste eest, edendada inimeste osalus- ja enesemääramisõigust ning kohelda neid terviklike isiksustena (IASSW 2018).

Sisserändajad ootavad, et sotsiaaltöötaja oleks avatud, lahke, naeratav ja empaatiline.

Kultuuriliselt pädeval spetsialistil on avatud ja õpivõimeline hoiak, julgus esitada küsimusi, oskus pidevalt reflekteerida oma kultuuritausta ja elukogemust ning nendest lähtuvaid tõekspidamisi, hoiakuid ja arvamusi ning arusaam, et kliente ei saa kultuuri alusel klastritesse jagada, vaid iga inimest tuleb ennekõike näha indiviidina (NASW 2015; Willis jt 2017).

Kultuuriline kompetentsus on eriti oluline sisserändajatega töötajatele. Rändekogemus avaldab inimeste elule suurt mõju. Sisserändajale parima toe pakkumiseks tuleb teada, kuidas rändekogemus inimest mõjutab ja mõtestada selle sisu. Praeguses olukorras, kus sõjapõgenikke (rändetaustaga inimesi) on Eestis tavapäraselt rohkem, on see temaatika eriti aktuaalne.

Uurimuse teoreetilised lähtekohad

Kultuuriline kompetentsus on hoiakute, käitumisviiside ja oskuste ning teadmiste

kogum, mis pakub spetsialistile teisest kultuurist pärit klientidega töötamiseks vajalikud tööriistad (NASW 2015). Selle poole püüeldakse ka Eestis, mida kinnitavad sotsiaaltöötaja kutsestandardi tasemete 6 ja 7 mitu tööosa (Kutsekoda 2021a ja 2021b). Kultuurilist kompetentsust läheb tarvis mitte ainult töös sisserändajatega, vaid ka teiste kliendirühmadega, näiteks sotsiaaltöötajast erineva seksuaalse, soolise, etnilise, religioosse identiteediga või puudega inimesed (Garran ja Werkmeister Rozas 2013; NASW 2015).

Kultuurilise kompetentsuse raamistikule toetudes on võetud kasutusele teisigi mõisteid, mis annavad edasi kultuuridevahelise sotsiaaltöö nüansse ja rõhuasetusi (vt infokasti lk 69). Muidugi on neil kõigil üks eesmärk: võtta arvesse kultuuri kompleksust ja rolli ühiskondlikes ning individuaalsetes suhetes ja sellest lähtudes pakkuda igale abivajajale parimat tuge.

Uurimistöös kasutasin „kultuurilise kompetentsuse“ mõistet, mida on Eesti sotsiaalvaldkonnas teistega võrreldes rohkem kasutatud. Ameerika sotsiaaltöö ühingu koostatud juhendis „Kultuurilise kompetentsuse standardid ja indikaatorid“ (NASW 2015) kirjeldatakse kümnet kompetentsuse valdkonda: eetika ja väärtused, eneseteadlikkus, teadmised, oskused, teenused, võimestamine, professionaalne areng, keel ja suhtlemine. Kultuurilist kompetentsust tuleks praktiseerida nii mikro-, meso- kui ka makrotasandil (samast).

Uuringu eesmärk ja meetodika

Uurimistöoga soovisin välja selgida, millised on Eestisse jõudnud sisserändajate ja ka selle valdkonna koolitajate ootused sotsiaaltöötaja kultuurilisele kompetentsusele. Lisaks uurisin osalejate tõlgendusi rändekogemusest ja selle rollist inimese elus.

Kultuuriga seotud mõisted

- Kultuuriline andlikkus (ingl *cultural humility*) viitab eneserefleksiooni tähtsusele. Sotsiaaltöötaja peab oskama analüüsida iseenda kultuuritausta: väärtusi, uskumusi, stereotüüpe, identiteeti jms. Samuti seda, milliseid eeliseid või takistusi tema taust kaasa toob ja kuidas see kõik mõjutab tema tööd ning suhteid eri taustaga klientidega (Abe 2020; Ortega ja Faller 2011). Kultuuriline andlikkus ei eelda sotsiaaltöötajalt eksperditeadmisi klientide kultuuritaustast, vastupidi – spetsialist peab tunnistama paratamatuid lünki oma teadmistes ja olema avatud oma klientidelt õppimisele (Abe 2020; Ortega ja Faller 2011).
- Kultuuriteadlikkus (ingl *cultural awareness*) hõlmab teadlikkust enda ja suhtluspartneri kultuurilistest eripärast ning selle mõjust mõlema käitumisele. Mõtestatakse sotsiaalpoliitiliste struktuuride mõjusid vähemusrühmadele. Kõiki kultuure peetakse samaväärtuslikeks (Houston 2002).
- Kultuuritundlikkus (ingl *cultural sensitivity*) praktikas tegeletakse iga kliendiga individuaalselt, vaadeldes teda pigem lahus tema kultuuritaustast. Eeldatakse, et inimene ei pruugi kanda samu väärtusi või järgida käitumismustreid nagu teised tema kultuurirühma liikmed. Rõhutatakse kultuurirühmade heterogeensust ja aktsepteeritakse kultuurierinevusi ning ka konflikte sama kultuurirühma sees (Burchum 2002; Nadan ja Ben-Ari 2013).
- Kultuuriturvalisuse (ingl *cultural safety*) mõiste kasutamisel on rõhk vaimse ja füüsilise keskkonna kultuuriliselt turvalisena hoidmisel. Igal inimesel peaks olema ligipääs keskkonnale (asutused, ametnike kabinetid, teenused) ja ta peaks saama tunda end seal mugavalt ning turvaliselt. Samuti peetakse oluliseks klientide võimestamist ja kohtlemist võrdsete partneritena (Hammell 2013).
- Kultuuriline sobivus (ingl *cultural appropriateness*) ühendab kultuuriteadlikkuse ja -tundlikkuse elemente. Oluliseks peetakse mõtestada sotsiaalpoliitiliste struktuuride (ajaloolist) mõju vähemustele, tegeleda klienditöös igapäevaga individuaalselt ja teenuste kujundamisel pidada silmas sihtrühma kultuurivajadusi (Mlcek 2014).

Seda on oluline teada selle sihtrühmaga töötavatel sotsiaaltöötajatel.

Magistritöös rakendasin kvalitatiivset uurimisstrateegiat ja kogusin andmeid poolstruktureeritud intervjuude abil (Flick 2007). Andmete tõlgendamisel kasutasin temaatilist analüüsi ja lähtusin avatud kodeerimise põhimõtetest (Ezzy 2002).

Intervjuueeritavad olid viis koolitajat ja üheksa sisserrändajat. Viimaste hulgas oli nii pagulasi kui ka vabatahtlikult Eestisse elama asunud inimesi, kes olid tulnud Euroopa, Aasia ja Aafrika riikidest. Veebruariks 2022, kui andmeid kogusin, olid intervjuueeritud sisserrändajad keskmiselt elanud Eestis

3,4 aastat: kõige kauem kuus aastat ja kõige vähem viis kuud.

Intervjuueeritud koolitajatel oli kultuurilise kompetentsuse koolitamise kogemust 4–20 aastat. Kahel juhul oli koolitamine intervjuueeritava põhitöö, kolmel juhul lisategevus, kuid ka siis oli koolitaja põhitgevus seotud rände, kultuuridevahelise suhtluse või lõimumise valdkonnaga.

Uurimistulemused

Ootused sotsiaaltöötajale

Uuringust selgus, et nii rändajate kui ka koolitajate silmis hõlmab sotsiaaltöötaja kultuuriline kompetentsus teadmisi, oskuseid,

omadusi ja hoiakuid. Sisserändajatele oli kõige olulisem, et sotsiaaltöötaja oleks avatud, lahke, naeratav ja empaatiline. Palju nimetati ka kannatlikkust. Uues keskkonnas on sisserändajate ümber nii palju uut, et nad ei pruugi ühekordse seletamise järel infot omandada, seega tuleb spetsialistil olla valmis küsimustele üha uuesti vastama. Lähteriigist olenevalt võibki sisserändaja jaoks olla Eestis kõik uus alates poest piima ostmisest ja ühissõidukitega liiklemisest kuni tervishoiu-, haridus- ja tööturteenuste korralduseni.

Ühel sisserändajal, kes oli intervjuu ajaks elanud Eestis juba kuus aastat, oli endiselt teravalt meeles, kuidas sotsiaaltööspsialist oli teda, meie riiki äsja saabunud inimest, resoluutselt suunanud küsimustele vastuseid otsima eesti.ee veebilehelt. Kahjuks ei olnud sisserändaja perel arvatit ega selle kasutamise oskust. Inimene jäi sisuliselt abita.

Olulisena nimetati ka võõrkeeleoskust, kuid mõõndi, et seda kompenseerivad tänapäeval tehnoloogilised lahendused, näiteks üldteada-tuntud Google Translate. Üks intervjuueritu meenutas heade sõnadega oma piirkonna sotsiaaltööspsialisti, kes oli teda igakülgsest abistanud ja nõustanud, kuigi keelebarjääri tõttu suheldi peamiselt kirjalikult.

Üks uurimuses osalenud koolitaja tõi välja olulise tõsiasi: võõrkeel, mida spetsialist sisserändajast kliendiga kasutab, võib olla võõrkeel ka kliendi jaoks, kes võib samuti tunda end ebakindlalt oma mõtete väljendamisel. Selle teadvustamine ja sellest rääkimine aitab kaasa sooja ning mõistva õhkkonna kujunemisele.

Niinimetatud viisakusvestluse (ingl *small-talk*) pidamist ehk suhtlemist suhte loomise ja hoidmise pärast pidasid oluliseks nii koolitajad kui ka sisserändajad. Nõustamise kõrval on oluline pakkuda

sisserändajale ka lihtsat suhtlusvõimalust, mida tal uues kultuurikeskkonnas iga päev ei pruugi olla ja mis aitaks natukenegi vähendada üksilduse ja isoleerituse tunnet.

Koolitajad pidasid kultuurilise kompetentsuse üheks oluliseks osaks eneserefleksiooni oskust, mis aitab näha ja mõtestada enda hoiakuid, käitumist, tausta ja ka seda, mis võib teistele meie kultuuri juures veider paista.

Koolitaja: „*Praktilise töö peale mõeldes mulle tundub, et see [eneserefleksioon] ongi teise inimese mõistmise juures üks parimaid aluseid. See, et ma suudan ise aru saada, kuidas ma inimest näen, mida ma temast arvan, miks ma arvan niiviisi, nagu ma arvan. Sest erinevate teemade juures ikkagi omaenda väärtushinnangud tulevad sisse ja omaenda eelarvamused.*“

Nõustamise kõrval on oluline pakkuda sisserändajale ka lihtsat suhtlusvõimalust.

Nii sisserändajad kui ka koolitajad pidasid väga oluliseks, et sotsiaaltöötaja tunneks rände tausta: põhjuseid, suundumusi, liike ja sundrände korral protsessi kulgu ning mõju rändaja psüühikale. Pagulased nimetasid vabatahtlikest sisserändajatest palju enam, kuidas nad olid kogenud stigmatiseerimist ja ebavõrdset kohtlemist ning tundsid vajavat rohkem mõistmist ühiskonnalt. Abistajatelt oodati ka rändaja üldise kultuuritausta tundmist, siiski oldi mõistvad, et spetsialist ei pruugi olla sisserändaja kultuuriga varem kokku puutunud. Sellisel juhul kutsuti üksmeelselt üles julgelt ja avatult esitama küsimusi teisest kultuurist pärit inimesele.

Peale teadmiste rahvuskultuurist on koolitajate arvates vaja siiski ka meeles pidada

kultuurigruppide hegemoonilisust ja mõtestada kultuuri üldist tajumist.

Koolitaja: „*Ma võib-olla lisan sinna, et ühelt poolt on ju mingis mõttes nagu hea, et sotsiaaltöötajal kuskil taustal on teadmised, et ma ei tea, Jaapani kultuurist, eks ole. [...] Aga teistpidi võttes, et ta jumala eest ei hakkaks subtilema temaga kui jaapanlasega, vaid ikkagi Teskoga või mis iganes seal ta nimi on.*“

Teine koolitaja tõi välja, et tema töös juhtub liigagi sageli, et spetsialistid põhjendavad sisserändaja normist kõrvalekalduvat käitumist tema kultuuriga, kuigi kultuuri erinevused ei pruugi üldse olla selle põhjus.

Eestis elades sattusid sisserändajad tihtilugu sotsiaalsesse isolatsiooni.

Koolitaja: „*Mida ma oma töös just olen tähele pannud, on see, et [...] kui inimene ei taha või ei suuda teha koostööd, siis tõmmatakse kobe kilp ette, et ah, need on need kultuurierinevused. Ja nüüd ma ei räägi isegi väga eksootilistest maadest, see võib olla isegi nii lihtsa näite korral nagu sotsiaaltöötaja räägib näiteks, et Ungarist pärit pere, ema ja tema täiskasvanud poeg, kus see ema teeb nüüd poja eest kõik ära ja laseb pojalt olla ja poeg on ka selline loru, ja lõpetab kogu oma jutu sellega, et ah, need on need kultuurierinevused. Mulle tundub, et väga sageli ka igasuguseid vaimse tervise asju kiputakse lahterdama sellisesse kultuurierinevuste konteksti.*“

Rändekogemuse mõju sisserändajatele

Uuringust selgus, et rändekogemusel on inimese elus kompleksne ning märgiline roll, mis avaldub nii vaimses tervises kui ka identiteedis. Rändega seotud negatiivseid tundeid kirjeldasid kõik uuringus osalenud

sisserändajad, olenemata sellest, kas rännati omal soovil või sunnitud sõja või tagakiusamise pärast. Negatiivsete tunnetena toodi välja kahetsust, süütunnet, üksildust, isoleeritust ja hirmu tuleviku ees. Eestis elades sattusid sisserändajad tihtilugu sotsiaalsesse isolatsiooni. Paljud olid tulnud kultuuridest, kus on tavapärane, et mitu põlvkonda elavad koos ja naabrite läbikäimine on väga tihe, mistõttu on palju sotsiaalseid suhteid. Eestis elati lahus pereliikmetest ja sõpradest ning uute sõprussuhete loomise muutsid keeruliseks temperamendi ja kultuuri erinevus.

Rändekogemus avaldas märkimisväärset mõju uuringus osalenute identiteedile. Muutus suhtumine sünnimaasse, näiteks kirjeldas üks intervjuueritav, et on nüüd oma lähteriigi vastu oluliselt kriitilisem, teine jälle ütles, et tal on tekkinud suur patriotism ja ta näeb kõike sealset justkui ülivõrdes. Oli neid, kes tundsid, et nüüd on neil mitu kodumaad, kui ka neid, kes olid kodumaatunde sootuks kaotanud.

Sisserändaja: „*Ma veel ei tunne, et Eesti on minu kodumaa. Sellepärast, et ma oskan keelt, aga ma ei oska väga Eesti kultuuri. [...] Ja ma ei saa tagasi minna [sünnimaale], tegelikult. Näiteks meie pere üldse ei saa tagasi minna. Meil ei ole nagu kodu. [...] Jah, on natuke kadunud [kuuluvustunne].*“

Lisaks tundsid mitu vastajat, et ka sisserändajaks olemine sai iseenesest nende identiteedi oluliseks osaks, nt pagulasstaatusega seoses kirjeldati sügavat häbitunnet ja tõrjutuse kogemist kohaliku elanikkonna poolt. Sellise kogemusega inimesed tunnevad endi sõnul, et neid nähakse ühiskonnas koormana ega mõisteta, et nad pole sellist saatust vabatahtlikult valinud. Abi küsimine ja vastuvõtmine ei ole neile tavapärane ega mugav.

Kaks rändajat väljendasid ka muret identiteedi (Ehala 2018) kujunemise pärast oma lastel ning selle pärast, kuivõrd

jääb sünnimaa nende laste identiteedi osaks. Arvati, et lapsed võtavad siinses keskkonnas Eesti kultuuri omaks iseenesest, kuid päritolumaa kultuuri järgmisele põlvkonnale edasi anda on juba keerulisem. Sisserändaja laps harjub Eestis lapsevanemast teistsuguste tavade ja kommete, kliima, looduse ning toidukultuuriga. Pagulased üldiselt ei tea, kas saavad kunagi koduriiki naasta. See tähendab, et nende lapsed saavad kaugel elavate sugulastega kohtuda ainult veebi vahendusel.

Uuringus osalenud sisserändajad tõid välja ka mitmesuguseid vaimse tervise probleeme. Mitmel küsitlul oli esinenud unetust ja ärevuse ning depressiooni tunnuseid. Sundrändajad kirjeldasid, et nad kogesid traumasid nii kodumaal kui ka rändeteeajal ja Eestis. Need, kes olid viibinud teekonna ajal pagulaslaagris, kirjeldasid sealset äärmiselt raskesti talutavat füüsilist ja vaimset keskkonda. Näiteks ühel intervjuueeritud kahekümnendates eluaastates noormehel muutus pea täishalliks pagulaslaagris viibitud paari kuuga, mida ta ise seostas seal kogetud stressiga.

Sisserändaja: „*Järsku olime ühes toas 20 perekonnaga [...] – kõigil lapsed, naised, mehed. Seal ei saanud riideid vahetada, ei saanud tualetti minna. Ja kui sa pead tualetti minema, siis on seal 5000 inimest, kes kõik lähevad samasse tualetti. Ja kui sul oli vaja lapsele süüa otsida, siis oli see keeruline, sa pidid saba seisma. Ja kui saba sinuni jõudis, oli toit võib-olla juba otsas. Sa tead, see oli väga raske. Need kolm päeva ajasid mu hulluks. Ma nutsin iga päev hommikust õhtuni.*“

Kõik intervjuueeritud pidasid vaimse tervise teadmisi kultuurilise kompetentsuse oluliseks osaks. Rõhutati, et vaimse tervise probleemid on kohanemisteeajal katsumus nii sisserändajaile kui ka abistajatele, kes peavad oskama inimesi toetada ja mõista. Vaimse tervise probleeme kogesid nii vabatahtlikud

rändajad kui ka sundrändajad. Mitte ükski intervjuueeritu ei olnud pääsenud üksinduse ega isoleerituse tunnetest, mille tekitavad tuttava kultuuri- ja keelekeskkonna ning lähedaste mahajätmine.

Siiski oli rändekogemusel ka palju positiivseid mõjusid. Inimesed said uusi kogemusi ja leidsid tutvusi, suurenes empaatia, paranesid turvalisus ning tulevikuväljavaated, tekkis uhkusetunne isenda saavutuste üle. Nii vabatahtlikud rändajad kui ka sundrändajad kirjeldasid, et on pidanud uude keskkonda kolides end pidevalt ületama. Õpiti toime tulema tugivõrgustikuta, omandati uusi keeli, oldi vahetanud tegevusvaldkonda ja mõnel juhul ehitati oma elu Eestis sisuliselt nullist üles. Nii suurendas rändekogemus enesekindlust, arendas isiksust ja laiendas maailmapilti.

Kõik intervjuueeritud pidasid vaimse tervise teadmisi kultuurilise kompetentsuse oluliseks osaks.

Kohanemist nähti raske protsessina nii vabatahtlikele rändajatele kui ka sundrändajatele. Selle kulgu, sh keeleõpet ja sotsiaalsete suhete loomist mõjutasid toimetulekuraskused. Näiteks tuli keeleõpe katkestada, sest majanduslik olukord nõudis kiiret tööle asumist. Pagulasel oli keerulisem kui vabatahtlikel rändajatel leida töökohta ja eelkõige oma kvalifikatsioonile vastavat tööd, kuigi ka vabatahtlike rändajate hulgas oli neid, kes pidid leppima ootustest madalama positsiooni ning palgaga. Sellegipoolest nähti tööturul osalemist sisemist väärikust, enesekindlust ning -usku tõstvana.

Eesti keele õppimist peeti oluliseks: mõisteti, et see annab eelise tööturul ja hõlbustab igapäevaelu ning sotsiaalseid suhteid. Leiti,

et keelt õppides soovitakse olla meele järgi eestlastest lähikondsetele ja vastata ka laiemalt ühiskonna ootustele.

Rändevaldkonna koolitajate sõnul ei saa eeldada, et kohanemine on alati kiire ja valututu ning lõppeb sisserändajate nn eestistumisega, nagu tihti näib olevat ühiskondlik ootus. Sotsiaaltöötajad saavad sisserändajate kohanemist toetada nii otseselt, üksikisiku ja tuumikperekonna tasandil, kui ka kaudselt, aktiveerides ja informeerides kogukonda. Lõimumine on protsess, milleks on vaja kõigi ühiskonnaliikmete kaasavat panust. Ühisüritused kohalikus kogukonnas toovad inimesi üksteisele lähemale, lõhuvad stereotüüpe ja vähendavad sisserändajate isoleeritust ning sellega kaasnevaid probleeme. Üks koolitaja rõhutas, et üritusi korraldades ei piisa pelgalt heast tahtest, oluline on ka kultuuriteadlikkus ja võimalike traumade arvestamine.

Lõimumine on protsess, milleks on vaja kõigi ühiskonnaliikmete kaasavat panust.

Koolitaja: „Hästi lihtne näide on ju, milles me ise omal ajal eksisime ja võibki eksida ... Mõtlesime, et me teeme nagu hästi ägeda sündmuse, et läheme kanuudega sõitma. Seltskonnas, keda me kutsusime, olid ka rahvusvahelise kaitse saajad ja siis mingi hetk mulle jõudis kobale, et neil nagu osal, kes tulid,

seal oli kaks inimest, kes tulid üle Vahemere, et neil võib olla nagu võrdlemisi traumeeriv kogemus veega, paatidega ja muu säärasega.“

Koolitajad rõhutasid, et kohanemise toetamisel on spetsialisti ülesanne teha selgeks nii otsustajatele kui ka kogukonnas, et lõimumine on protsess, millele saavad kaasa aidata kõik ühiskonnaliikmed.

Kokkuvõtavad soovitused

Artiklis tutvustatud uurimistöõ pakub võimaluse analüüsida ja mõtestada kompleksseid ning mitmetahulisi rändega seotud ja kultuurilise kompetentsuse mõisteid nii sisserändajatega töötavatel spetsialistidel, valdkonna koolitajatel kui ka koolituste tellijatel. Usun, et uurimistöõ tulemused aitavad arendada ka Eestis sotsiaaltööd sisserändajatega.

Rändekogemusel on inimese elus suur ja mitmetahuline roll, see mõjutab nii tema identiteeti kui ka maailmapilti. Seda tunde sotsiaaltöötaja ja ka teised spetsialistid saavad pakkuda sisserändajale adekvaatset tuge.

Uurimistöõ tulemuste põhjal võib öelda, et peamine soovitus kultuurilise kompetentsuse poole püüdleval sotsiaaltöötajale on pidada dialoogi ühtviisi nii kliendi kui ka iseendaga. Kõige alus on julgus ja huvi küsida, arutleda, vaadata isendasse ning selle kaudu mõtestada enda ja kliendi käitumist, kogemusi, hoiakuid, tundeid. Nõnda ilmnevad üksteise erinevuste kõrval ka sarnasused ja kliendi paremaks mõistmiseks luuakse ühiselt empaatiline ruum.

Koolituse ja materjale rände küsimustes

Pagulasabi. „Segasumma suvila. Ühise väärtusruumi ja töökultuuri kasvatamine mitmekultuurilises meeskonnas“ (tellitav koolitus)

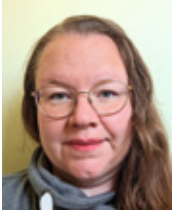
Mondo maailmakool (palju erinevaid materjale rände küsimustes eri vanuses huvilistele)

Mondo rändekool (spetsiifilisemad materjalid rände küsimustes)

Tallinna Ülikooli mikroraadiprogramm „Rände- ja lõimumispoliitika“

Viidatud allikad

- Abe, J.** (2020). Beyond cultural competence, toward social transformation. Liberation psychologies and the practice of cultural humility. *Journal of Social Work Education*, 56(4), 696–707. doi:10.1080/10437797.2019.1661911
- Burchum, J. L. R.** (2002). Cultural competence: An evolutionary perspective. *Nursing Forum*, 37(4), 5–15. doi:10.1111/j.1744-6198.2002.tb01287.x
- Ehala, M.** (2018). *Identiteedimärgid: ühtekuuluvuse anatoomia*. Tallinn: Künnamees.
- Ezzy, D.** (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. New York: Routledge.
- Flick, U.** (2007). *Designing Qualitative Research*. Los Angeles: SAGE.
- Garran, A., M., Werkmeister Rozas, L., W.** (2013). Cultural competence revisited. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*, 22(2), 97–111. doi:10.1080/15313204.2013.785337
- Hammell, K. R. W.** (2013). Occupation, well-being, and culture: Theory and cultural humility. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 80, 224–234. doi:10.1177/0008417413500465
- Harrison, G., Turner, R.** (2011). Being a “culturally competent” social worker: Making sense of a murky concept in practice. *British Journal of Social Work*, 41(2). doi:10.1093/bjsw/bcq101
- Houston, S.** (2002). Reflecting on habitus, field and capital: Towards a culturally sensitive social work. *Journal of Social Work*, 2(2), 149–167. doi:10.1177/146801730200200203
- IASSW.** (2018). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. www.ifsw.org/wp-content/uploads/2018/07/Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.pdf (13.01.2022).
- Kutsekoda.** (2021a). *Kutsestandardid: Sotsiaaltöötaja, tase 6*. www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10991234 (13.01.2022).
- Kutsekoda.** (2021b). *Kutsestandardid: Sotsiaaltöötaja, tase 7*. www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10991272 (13.01.2022).
- Mlcek, S.** (2014). Are we doing enough to develop cross-cultural competencies for social work? *British Journal of Social Work*, 44, 1984–2003. doi:10.1093/bjsw/bct044
- Nadan, Y., Ben-Ari, A.** (2013). What can we learn from rethinking ‘multiculturalism’ in social work education? *Social Work Education*, 32(8), 1089–1102.
- NASW.** (2015). *Standards and Indicators for Cultural Competence in Social Work Practice*. www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=PonPTDEBrn4%3D (13.01.2022).
- Willis, R., Pathak, P., Khambhaita, P., Evandrou, M.** (2017). Complexities of cultural difference in social care work in England. *European Journal of Social Work*, 20(5). doi:10.1080/13691457.2016.1255597

Kirsi Vimpari, MA

Klientide vägivalda tundnud lastekaitsetöötajate kogemused

KOKKUVÖTE

Lastekaitsetöös esineb olukordi, kus klient või mõni tema lähedane käitub spetsialistiga vägivaldselt. Eestis ega teistes Balti riikides ei ole seda probleemi seni uuritud. Teema valiku ajendas eelkõige soov võimaldada lastekaitsetöötajatel oma kogemustest avalikult rääkida ja juhtida tähelepanu nende toetamise vajadusele nii töökohal kui ka ühiskonnas laiemalt.

Magistriuuringu¹ eesmärk oli saada teada, millised on olnud Eesti lastekaitsetöötajate kokkupuuted klientidest lähtuva vägivaldaga ning kuidas on nad kirjeldanud selle mõju.

Andmete kogumiseks tutvusin teaduskirjandusega ja intervjueerisin kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajaid.

Uurimistulemused kinnitasid, et klientide vägivald lastekaitsetöötajate vastu on oluline küsimus. Peamiselt kirjeldati kokkupuuteid psühholoogilise vägivaldaga, sh ähvardamisega. Vägivallal on ulatuslik negatiivne mõju seda kogunud töötajate heaolule, tervisele ja töövõimele. Positiivsed mõjud, mis välja toodi, olid seotud ametikasvu ja isikliku arenguga. Mõned intervjueeritavad töid toetava aspektina välja hea kogemuse oma juhiga, paljudel aga selline tugi puudus.

MÄRKSONAD

Lastekaitse, kliendi vägivald, tööalane toetus

Vägivald on probleem, millest avalikult kuigi palju ei räägita – sellega kokkupuutumine või selle kogemine valmistab ebamugavust. Kahjuks on vägivald murettekitavalt palju levinud nii kodudes kui ka töökohtades. Kui hakkasin asja uurima, õnnestus

mul leida rohkesti eri maailma riikide uuringuid, kus käsitleti töövägivalla levikut meie valdkonnas ja selle mõju sotsiaaltöötajatele. Seevastu Eestis ei ole neid küsimusi pea üldse uuritud, arvestavaid uuringuid napib ka teistes Balti riikides.

¹ Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudis 2023. aastal kaitstud magistritöö „Estonian child protection workers' experiences of client violence“, juhendajad Karen-Pauliin Konks ja Marju Selg.

Usun, et ka Eesti lastekaitsetöötajatel peab olema võimalus oma kogemused kuuldavaks teha: tsiviliseeritud ühiskonnas ei tohi vägivald leppida. Igaühel on õigus tunda end turvaliselt nii kodus kui ka tööl².

Selles artiklis tutvustan probleemi olemust teaduskirjanduse ning oma uurimistulemuste põhjal ning teen ettepanekud osalistele, kes saavad olukorda mõjutada.

Vägivalda avaldumine ja selle mõju

Töövägivald on laiem mõiste, hõlmates klientide, aga ka kaastöötajate, sh ülemuste ning isegi töökohal viibivate kõrvaliste isikute igasugust käitumist töökohal, mis riivab inimese väärikust (Chappel ja Di Martino 2006, 10). Oma töös uurisin lastekaitsetöötajate kokkupuuteid juhtumitega, kui spetsialisti vastu kasutab vägivalda klient või mõni tema lähedane. Avaliku sektori töötajatel, eriti sotsiaalvaldkonnas, on alati oht sattuda silmitsi agressiivselt käituva kliendiga (Enosh jt 2012). Klientide vägivaldset käitumist soodustab sotsiaaltöö olemus: kuigi sotsiaaltöötaja töö eesmärk on inimest aidata, kuulub selle juurde ka kohustus vajaduse korral olukorda kontrollida, jälgida ning sekkuda kliendi ellu (Padyab ja Ghazinour 2015). See kehtib eriti lastekaitsetöötajate kohta, kelle paljud kliendid – abi vajavad lapsed ja nende pered – ei suhtle temaga vabatahtlikult.

Töövägivald võib esineda mitmesugusel kujul: kiusamine, ebaõiglane kohtlemine, ähvardamine, hirmutamine, füüsiline rünnak, jälitamine, vandumine, ebaviisakad liigutused, vaenulik käitumine, karjumine või meelega vaikimine (Chappel ja DiMartino

2006, Virkki 2007). Vaimne vägivald võib avalduda näiteks sõnaliselt, žestides või väljendites, aga see on ka ähvardamine kohutule kaebamise või enesetapuga, seksuaalse alatooniga vihjed või valeväidete esitamine töötaja kohta (Antikainen-Juntunen 2009).

Uuringute põhjal avaldab vägivalda kogemine ohvrile mitmesugust negatiivset mõju: ta võib tunda süüd ja häbi (Virkki 2008), tema elukvaliteet halveneb, mis omakorda võib põhjustada unehäireid, sotsiaalset isolatsiooni ja suhete muutust (Cannavò jt 2019), töölt puudumist või lahkumist, väheneb rahulolu tööga, mis omakorda võib teenuste kvaliteeti halvendada (Holmes jt 2012). Need mõjud võivad tekitada lumepalliefekti: ühe töötajaga juhtunu kandub edasi inimestele tema ümber ja kogu organisatsioonile (Enosh jt 2012).

Klientide vägivalda lastekaitsetöötajate vastu on seostatud läbipõlemise sümptomite suurenemisega ja tööga rahulolu vähenemisega.

Lastekaitsetöötajate hulgas korraldatud uuringutest selgus, et vägivalda kogunud töötajatel esines ärevust, hirmu, šokki ja viha (Littlechild 2005), aga ka stressi, alandatuse tunnet ja meeleolu kõikumist (Laird 2013). Klientide vägivalda lastekaitsetöötajate vastu on seostatud läbipõlemise sümptomite suurenemisega ja tööga rahulolu vähenemisega (Enosh jt 2012).

Robson jt (2014) leidsid, et laste ja peredega tegelevate sotsiaaltöötajate vastu kasutati kõige rohkem sõnalist vägivalda

² Otsustasin uurida just lastekaitsetöötajate kogemusi minu esimese juhendaja Marju Selja soovitusel. Marju soovis südamest, et lastekaitsetöötajatel, kes sageli töötavad väga haavatavate inimestega, oleks tulevikus turvalisem töötada.

koos ähvardustega. Sageli jõuavad ähvardused lastekaitsetöötajani mitmesuguste suhtluskanalite kaudu, nt telefon, e-post või sotsiaalmeedia (Vesa 2021). Verbaalset vägivalda on kõige keerulisem ära tunda ja sellega toime tulla, üldiselt võivad olla seda liiki vägivalda tagajärjed ka kõige kahjulikumad. Märkimist väärt on asjaolu, et füüsilise vägivalda oht võib tuua välja sama laastavad ja stressirohked tagajärjed kui tegelik füüsiline rünnak (Winstanley ja Whittington 2004).

Kirjanduses tuuakse välja ka mõni võimalik positiivne mõju, nagu oma väärtuste ümberhindamine, enesekindlam piiride kehtestamine ja isikliku turvaplani koostamine või muutmine (Enosh ja Tzafirir 2015).

Analüüs kinnitab tööalase toe tähtsust

See, mis toimub pärast vägivaldseid juhtumeid, on väga tähtis. Andersen jt (2021) leidsid, et kui juhid toetavad sotsiaaltöö tegijaid pärast vägivaldseid juhtumeid, siis töötajate pühendumus suureneb, nad täidavad tökohustusi paremini, väheneb läbipõlemine ja üldine kurnatus.

Elin Kütti 2016. aasta uuringust selgus, et Eesti sotsiaaltöötajad tunnevad suurt vajadust tööalase toe järele, kuid juhtide tugi on sageli ebapiisav ning eelkõige tuleb loota iseendale ja kolleegidele.

Lastekaitseaduse § 17 lg 2 järgi on kohalik omavalitsus (KOV) kohustatud looma tingimused lastekaitsetöö tegemiseks ja kandma vastust lastekaitsega seotud ülesannete täitmise eest. Sotsiaalkindlustusameti tellimusel tehtud analüüsi (Civitta 2022) aga selgub, et sageli pannakse vastus nende ülesannete eest ainuisiklikult lastekaitsetöötajale. Pahatihti pole lastekaitsetöötajaid KOV-ides piisavalt, mistõttu on neil liiga suur töökoormus: vaid 16% analüüsi tarbeks küsitletud lastekaitsetöötajaid pidas oma koormust normaalseks, 70% hindas, et see on suur või väga suur (samas, 25). Tõstatati probleem, et kohalike omavalitsuste juhid ei mõista lastekaitsetöö sisu ega oska hinnata selle töö keerukust ja koormust, mistõttu töötajad tunnevad, et neid ei toetata piisavalt (samas, 28). Teadlikkuse suurendamiseks tuleks juhte koolitada. Analüüsi teine soovitus on, et lastekaitsetöötajatel peaks olema võimalik käia riigi või KOV-i kulul anonüümselt ja individuaalselt psühholoogi, superviisori või nõustaja juures. See toetaks nende vaimset tervist ning väldiks kiiret läbipõlemist (samas, 38).

Uuringu korraldus

Otsustasin kvalitatiivse metoodika kasuks, et paremini mõista Eesti lastekaitsetöötajate kogemusi ja nende hääl kuuldavaks teha. Välisuuringutes kasutatakse selle probleemi

Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 9 lg 2 kohustab tööandjat rakendama abinõusid **psühhosotsiaalsest ohutegurist tuleneva tervisekahjustuse ennetamiseks**, sh kohandama töökorralduse ja töökoha töötajale sobivaks, optimeerima töötaja töökoormust, võimaldama tööpäeva või töövahetuse jooksul töötaja hulka arvatavaid vaheaegu ning parandama ettevõtte psühhosotsiaalset töökeskkonda. Aastast 2023 jõustus ministri määrus, mille alusel töökeskkonnast alanud vaimse tervise probleeme käsitletakse kutsehaigustena: töötajal on võimalik nõuda tööandjalt hüvitist, kui tal on tekkinud terviseprobleem, mis on põhjustatud töökeskkonnas esinevast, kuid maandamata psühhosotsiaalsest ohutegurist.

uurimiseks enamasti fookusrühmaintervjuud, kuid mina otsustasin ikkagi individuaalintervjuu kasuks: mõlemad juhendajad pidasid seda Eesti oludes sobivamaks, arvestades teema delikaatsust. Uuringus osalemise üleskutse saatsin lastekaitsetöötajate meililisti. Valim täitus üllatavalt kiiresti ja osaleda soovi avaldanutest tuli teha valik. Sellest võib järeldada, et paljud lastekaitsetöötajad soovivad sel teemal kaasa rääkida.

Valimisse jäi kaheksa lastekaitsetöötajat, kes tegutsesid üle Eesti ning esindasid nii väiksemaid kui ka suuremaid kohalikke omavalitsusi. Poolstruktureeritud intervjuud toimusid veebi teel 2022. aasta aprillis. Uurimismaterjali analüüsimiseks kasutasin sisuanalüüsi.

Järgisin eetikapõhimõtteid uuringu kõigil etappidel, teavitades osalejaid uuringu toimingutest ja küsides andmete kasutamiseks nende nõusolekut. Erilist tähelepanu pöörasin osalejate anonüümsuse tagamisele nii andmete töötlemisel kui ka esitamisel oma töös, sh sellele, et ühtegi magistritöös kasutatud näidet ei oleks võimalik kindla inimesega seostada. Vägivallakogemuste uurimine oli ka mulle emotsionaalselt raske, seetõttu oli väga julgustav saada osalejatelt tagasisidet, kui oluline on sellest probleemist rääkida. Otsisin vastuseid kolmele uurimisküsimusele.

1. Missugust kliendi vägivalda on lastekaitsetöötajad kogunud?
2. Kuidas kirjeldavad lastekaitsetöötajad kogetud vägivalla mõju?
3. Milliseid meetmeid rakendasid lastekaitsetöötajate juhid pärast klientidest lähtuva vägivallaga seotud juhtumeid?

Uurimistulemused

Kõige sagedamini kogetakse vaimset vägivalda

Kõige rohkem kirjeldasid intervjuudes osalenud lastekaitsetöötajad vaimse vägivallaga

seotud kogemusi. Mõnel osalejal tuli kogeda ka füüsilist vägivalda, kui töötaja vastu pöördunud klient oli lastekaitsetöötajat tõuganud või tulnud talle kallale. Samuti mainiti seksuaalset vägivalda, eriti sõnalises vormis. Tavalisem on kogeda füüsilise vägivalla ohtu, mitte päris füüsilist vägivalda.

Lastekaitsetöötajate sõnul süüdistavad mõned kliendid neid üsna palju, näiteks kui otsus ei ole lapsevanemale meelepärane või lastekaitsetöötaja rakendab piiravat meetet. Manipuleerimine pärineb tihtipeale samast allikast nagu süüdistamine, kui klient püüab mõjutada lastekaitsetöötajad verbaalselt, et suunata töötajat või saavutada midagi endale meelepärast.

„Et aga selline vaimne vägivald – et karjumine, sõimamine, võib-olla selline alandamine.“

„Küll aga vaimselt on kogu aeg – et eriti seda manipuleerimist ja siis süüdistamist.“

Intervjuudest selgus, et lastekaitsetöötajate jaoks on klientide ähvardused pigem tavalised. Ähvardus võib olla midagi, mis on seotud isikliku turvalisusega tulevikus, näiteks ähvardatakse teha füüsilist kahju või isegi tappa. Mõni intervjuueeritav tõi välja, et tal on olnud klient, kes ähvardas kahjustada töötaja pereliikmeid (nt lapsi). Lastekaitsetöötajate kogemuste põhjal kasutavad nii mõnedki kliendid manipuleerimisoskusi, et töötajat hirmutades saada enda soovitud tulemus.

„... et tal on sibukene tunne, et hakka või õhtuti üle nagu öla vaatama, selja taba. Et nad suudavad niimoodi ära töödelda sind. Et sa hakkadki nagu reaalselt kartma.“

„Maha on ikka lubatud lüüa, see nagu käib asjaga kaasas.“

Lastekaitsetöötajad kirjeldasid klientide ähvardustena ka nende maine avalikku kahjustamist meedias, sh sotsiaalmeedias ja ajakirjanduses. Näiteks lastekaitsetöötaja

süüdistamine meediakanalites, et ta on professionaalselt ebapädev, või isiklike negatiivsete märkuste tegemine. Nimetati ka kohtusse kaebamise ähvardust.

„Telefoniga on filmitud näiteks minu kabineti sisu, mind. Sealjuures ähvardades sotsiaalmeediasse postitada. Et noh, et à la „Panen üles. Siis kõik näevad, mis te siin teete ja mis te ei tee.“

Mitu lastekaitsetöötajat tõid kogetud verbaalsest vägivaldast rääkides näiteid, kuidas klient kasutas sihikindlalt väga isiklike rünnakuid, et töötajat häbistada või panna teda tundma ennast ebapädeva või jõuetuna. Seega, lastekaitsetöötajate väitel ei kasutanud kliendid verbaalset vägivalda ainult töötaja häbistamiseks ja tema professionaalsuse kahjustamiseks, vaid ka selleks, et leida üles töötajate nõrgad kohad. Kirjeldati ka juhtumeid, kui ähvarduste ja valesüüdistustega liiguti järjekindlalt edasi töötaja ülemuseni ja isegi kaugemale.

„See pidev kirjutamine, see pidev nõudmine. Kui ta oma tahtmist ei saanud – minu alavääristamine, minu maine rikkumine, minu kolleegide ... minu ülemuste ees valede levitamine.“

Vägivald on ulatuslikud halvad, aga ka mõned head mõjud

Kõik intervjueritavad kirjeldasid vägivald negatiivset mõju, mida võib liigitada vaimseks, nagu häiritud mõtlemine, emotsionaalne väsimus, langenud enesehinnang, depressioon (nii tajutavad sümptomid kui ka kliiniliselt diagnoositud), unetus ja mitmesugused läbipõlemisega seotud nähud. Paljudel vaimsetel mõjudel on ka somaatilised tagajärjed väsimustundest tõsise läbipõlemiseni koos füüsiliste sümptomitega. Intervjuudest selgus, et kliendi vägivald lastekaitsetöötaja vastu võivad olla väga rasked tagajärjed. Nii mõnigi mainis, et tema

endised kolleegid on ametist lahkunud just läbipõlemise tõttu.

„Ma võtangi tegelikult ikkagi väga-väga hinge selliseid asju. Ja see häirib – viib mind tihtipeale rivist välja.“

„See olukord ikkagi mõjutas mind ikkagi nii sellisel määral, kus mul tekkisid, noh ... kõik need läbipõlemise nii-öelda tunnused.“

„Aga see vaimne vägivald on see, mis sind seestpoolt närib kogu aeg niimoodi märkamatult. Ja kui sa korraks seal lased lõdvaks, et sa ei tegele selle probleemiga, et siis tuleb ka see läbipõlemine väga-väga kiiresti.“

„Noh, kodus ongi täpselt see, et ... Noh, eks ma ikka olen häiritud. Nagu mu mõtted on häiritud ja kõik. Et ma ei tea, mina veel päris selles suhtes seda ülivõimet ei ole omastanud, et mul pool viis töö lõpeb ja siis on kõik. Oled ikkagi emotsionaalselt kurnatud, emotsionaalselt väsinud. Et ... ja see tuleb kindlasti ka koju kaasa mingil määral.“

Lastekaitsetöötajate intervjuudest tõusid siiski esile ka mõned positiivsed mõjud. Kõige rohkem mainiti tööga seotud ja isiklikku õppimist, sh ka suutlikkust kliente paremini mõista. Vägivallakogemusest läbitulemine pani inimesi enese eest rohkem hoolitsema, näiteks pidama korralikult pikemaid lõunapause, tegelema rõõmu pakuvate asjadega vabal ajal, lubama endale korralikku puhkust ning aega perekonnaga.

„Jaa ... aga ühesõnaga, ma olen sellest tegelikult tööalaselt tohutult palju õppinud.“

„Midagi halba ei ole nagu ja ma arvan, et see on pigem just nagu juurde andnud mulle ka. Et ma olen kasvanud oma tööga ja oma isikliku eluga.“

Töölane tugi aitab raskete kogemustega toime tulla

Uuringus osalenud lastekaitsetöötajad kirjeldasid nii tööandja toetuse puudumist, kui ka kogetud toetusega seotud positiivseid tundeid.

Lastekaitsetöötajad, kes andsid oma juhtide kohta positiivset tagasisidet, töid esile erinevaid toetavaid meetmeid. Mainiti nii grupi kui ka isikliku supervisiooni võimalust, tööga seotud ja psühholoogilist nõustamist. Intervjuudest tuli esile, kuidas juhi toel keerulise juhtumi lahendamise tarvis üles ehitatud koostöövõrgustik tuli lastekaitsetöötajale kasuks ka hiljem.

„Tööandja oli ka väga palju toeks. Pakkus mulle nii supervisiooni kui ka teraapiat ja nii edasi.“

„Ma tundsin nagu tohutut tuge. Me leidsime väga hea advokaadi, kellest on saanud mulle väga hea võrgustiku liige täna ka teiste juhtumite tarbeks.“

Töökaaslaste kollegiaalset ja inimlikku tuge kirjeldati kui eluliselt tähtsat.

Lastekaitsetöötajad kirjeldasid kaaskolleegide olulisust. Mitme lastekaitsetöötaja lähim töökaaslane on sotsiaaltöötaja. Töökaaslaste kollegiaalset ja inimlikku tuge kirjeldati kui eluliselt tähtsat.

„Me toetame üksteist siin, jah ... ütleme siin sotsiaaltöötajatega kogu aeg. Muidu ei peaks vastu ka. Kolleegid on jumala super.“

Kahjuks rääkisid mitu intervjuueritavat, kuidas juht jättis nad üksi ja kogetud vägivallajuhtumeid töökohal üldse ei käsitletud. Mõned lastekaitsetöötajad kirjeldasid üldist suhtumist töökohal ebasümpaatsena: juhtidel puudus tegelik arusaam nii töötaja töökoormusest kui ka nendest tõsistest tagajärgedest, mida kliendist lähtuv vägivald võib töötajale tekitada. Toodi välja, et juhtkond on suhtunud vägivaldla ükskõikselts, nagu oleks see lihtsalt lastekaitsetöö üks osa.

„Me ei loobu kergesti oma juhtumitest, aga siis ma juba karjusin appi – et ma ei tule toime

enam. Et muga varsti juhtub midagi füüsi ... endal mul – keha ütleb üles. Ma jäin üksi ...“

„Aga samas seda täit mõistmist ei ole, et kui tegelikult ... kui raske see töö on nagu vaimset. Et kuidas see võib sind täitsa ära rikkuda.“

„Et solvangud ja alandused ja kõik on kuskil seal palganumbri sees, eks ole.“

Kuidas saaks olukorda muuta?

Kõik uuringus osalenud lastekaitsetöötajad olid kogunud klientidest lähtuvat vägivaldla: peamiselt vaimset vägivaldla, kuid nimetati ka füüsilist ja seksuaalset vägivaldla. Kirjeldati vägivallala negatiivseid tagajärgi, kuidas see on mõjutanud füüsilist ja vaimset tervist ning üldist heaolu, pereelu ja töövõimet. Esile toodud positiivsed mõjud olid seotud ametikasvu ja isikliku arenguga. Asutuse toetuse kohta võib öelda, et üldiselt lastekaitsetöötajad ei tundnud, nagu juhid toetaksid neid.

Intervjuude põhjal tegin mitu ettepanekut lastekaitsetöötajate heaolu ja turvatunde suurendamiseks töökohal.

- Pöörata riigi tasandil tähelepanu lastekaitsetöötajate töökorraldusele, et see seaks selged piirid klientide sobivale või sobimatule käitumisele.
- Rakendada omaavalitsustes toimivad turvameetmed ja koostada töötajatele turvaplaanid, nt muuta füüsiline töökeskkond turvalisemaks, lisada turvanupud.
- Suurendada juhtide pädevust hallata sotsiaaltöös esinevaid tööga seotud ohte.
- Tagada töötajatele tööalane tugi igas omaavalitsuses, nt abistavad teenused tööturvalisuse ja klientidest lähtuva vägivallaga tegelemiseks, isikliku turvaplaani koostamise koolitused.
- Aktiivselt ennetada klientide vägivaldla lastekaitsetöötajate vastu.
- Käsitleda turvalisuse ja enesekaitse küsimusi lastekaitse ja sotsiaaltöö õpetamisel.

Loodan, et minu uuring tõi klientidest lähtuva vägivalla probleemi lastekaitsetöös senisest selgemini päevavalgele ja tulemused jõuavad ka nendeni, kelle võimuses on olukorda parandada.

Täna kõiki uuringus osalenud lastekaitsetöötajaid, kes jagasid minuga osakest oma igapäevasest tööelust. Täna oma juhendajaid. Eriline tänu Karen-Pauliinile abi eest selle artikli kirjutamisel.

Viidatud allikad

- Andersen, L.P., Elklit, A., Pihl-Thingvad, J.** (2021). Work-related violence and difference? *Int Arch Occup Environ Health*, 94, 1645–1657.
- Antikainen-Juntunen, E.** (2009). Työturvallisuus. Teoses: L. Yliruka, J. Koivisto, S. Karvinen-Niirikoski (toim.) Sosiaalialan työolojen hyvä kehittäminen. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusjulkaisuja*, 6, 40–58.
- Cannavò M., La Torre F., Sestili C, La Torre G., Fioravanti M.** (2019). Work Related Violence As A Predictor Of Stress And Correlated Disorders In Emergency Department Healthcare Professionals. *Clinica Terapeutica*, 170(2):e110-e123. doi: 10.7417/CT.2019.2120
- Chappell, D., Di Martino, V.** (2006). *Violence at Work (3.ed)*. Geneva: International Labour Office.
- Civitta.** (2022). *Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs*. Sotsiaalministeerium.
- Enosh, G, Tzafir, S. S., Gur, A.** (2012). Client Aggression Toward Social Workers and Social Services in Israel. A Qualitative Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(6), 1123–1142. doi: 10.1177/0886260512468230
- Enosh, G., Tzafir S. S.** (2015). The scope of Client Aggression Toward Social Workers in Israel. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 24(9), 971–985.
- Lastekaitseeadus.** (2014). *Riigi Teataja I*, 06.01.20223, 15.
- Littlechild, B.** (2005). The stresses arising from violence, threats and aggression against child protection social workers. *British Journal of Social Work*, 35, 61–82.
- Padyab, M., Ghazinour, M.** (2015). A comparative study of experiences of client violence and its impact among Iranian and Swedish social workers. *European Journal of Social Work*, 18(1), 129–139. doi:10.1080/13691457.2014.883367
- Robson A., Cossar J., Quayle E.** (2014). The impact of work-related violence towards social workers in children and family services. *British Journal of Social Work*, 44, 924–936.
- Sotsiaalministri 9. mai 2005. a määruse nr 66 „Kutsehaiguste loetelu” muutmise.** (2022). *Riigi Teataja I*, 09.12.2022, 17.
- Töötervishoiu ja tööohutuse seadus.** (1999). *Riigi Teataja I*, 30.06.2023, 87.
- Vesa, K.** (2021). *Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakaskohtaamisissa kokemista riski- ja uhkatilanteista* (magistritöö). Lapi Ülikool.
- Winstanley, S., Whittington, R.** (2004). Aggression towards health care staff in a UK general hospital: variation among professions and departments. *Journal of Clinical Nursing* 13(1), 3–10.
- Virkki, T.** (2007). Gender, Care, and the Normalization of Violence. Similarities between Occupational Violence and Intimate Partner Violence in Finland. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 15(4), 220–232. London: Routledge.
- Virkki, T.** (2008). Habitual Trust in Encountering Violence at Work. Attitudes towards Client Violence among Finnish Social Workers and Nurses. *Journal of Social Work*, 8(3), 247–267.

Riina Joamets

Tervise Arengu Instituudi analüütik

Karin Streimann

*Tervise Arengu Instituudi valdkonnaülese
ennetuse valdkonna juht*

Kellele ja milleks on vaja ennetuse teadusnõukogu?

Ennetuspoliitika kujundamisel ja otsuste langetamisel saab Eestis küsida nõu ennetuse teadusnõukogult, kes analüüsib ennetustegevuse mõju tõendatust ning seisab tulemusliku ennetuse eest.

Ennetuse teadusnõukogu moodustati 2021. aastal eksperdikoguna, kus kõrgkoolide esindajatega arutati läbi ennetusvaldkonna vajadused ja lepiti kokku nõukogu eesmärgid ja tegevus. Erinevate erialade esindajatel oli oluline hakata ühtlustama ennetuse, tõendus põhise ja ennetustegevuse tulemuslikkuse mõõtmise käsitlust. Seetõttu on esimestel aastatel ühtlustatud erialadevahelise ennetuse sõnavara, mis aitas jõuda ennetustegevuse tulemuslikkuse tõendatuse hindamise kokkulepeteni.

Ennetustegevuse tõenduspõhisus

Tõenduspõhisusest on Eestis saanud sõna, mida kasutatakse pea iga ennetustegevuse kirjeldamisel. Siiski mõistetakse tõenduspõhisust valdkonniti erinevalt. Tõenduspõhisus peaks tähistama ennetuse kontekstis seda, kas tegevus „toimib“, „ei toimi“ või annab hoopis vastupidise

tulemuse ehk milline on selle mõju oodatavatele tulemustele (Edovald 2015). Aga on ka teisi arvamusi, kuidas tõenduspõhisust ja tõenduse kvaliteeti mõõta.

Tõenduspõhisusele hinnangu andmisel on oluline kriteerium tegevuse mõju. Aegajalt arvatakse, et ennetustegevuse mõju tähendab sama, mis rahulolu ennetustegevusega, ja mida enam on sihtrühm rahul tegevusega, seda enam ka sinna kuuluvate inimeste heaolu või käitumine muutub. Tegevusega rahulolu aga on vähe seotud muutustega osaleja heaolus või käitumises, seega ei piisa mõju hindamiseks osalejate rahulolu uurimisest. Ennetustegevuse kontekstis tähendab mõju tegevuse toimet peamisele tulemusnäitajale. Näiteks kui ennetustegevuse eesmärk on saavutada kehamassi muutus, siis tuleb mõju näitamiseks mõõta kehamassi enne ja pärast tegevust ja kasutada uurimismeetodit, mis võimaldab teha järeldusi põhjus-tagajärg seose kohta

(näiteks juhuslikustatud kontrollkatse). Kui aga selle asemel mõõta kehalist aktiivsust või puu- ja köögiviljade söömise sagedust, siis ei saa väita, et tegevusel on mõju keha-kaalule. Tihtipeale mõju üldse ei mõõdetata ja piirdatakse üksnes tegevusega. Sellisel juhul ei ole võimalik kindlaks teha, kas ja milline muutus osalejate käitumises, hoiakutes või oskustes üldse tekib ning kas sellesse tegevusse tasub vahendeid suunata.

Tõenduspõhisusele hinnangu andmisel on oluline kriteerium tegevuse mõju.

Selleks et ennetustegevuse mõju kohta järeldusi teha, tuleb hinnata varasemate tõendite ehk varem korraldatud uuringute kvaliteeti. Iga uuringutüüp ei võimalda teha järeldusi ennetustegevuse mõju kohta, ka eksperimentaalne uuring (mida enamasti peetakse usaldusväärsemaks mõju kohta järelduste tegemisel) võib olla kehvasti üles ehitatud ja tehtud ning seetõttu mitteusaldusväärne. Üks objektiivne ja struktureeritud võimalus tõendusmaterjali kvaliteedi hinnata on rakendada GRADE-meetodit (ingl *the Grading of Recommendations Assessment, Development and Evaluation*) (Guyatt jt 2008), mida kasutatakse Eestis ja mujal maailmas ravijuhendite koostamisel. Ka ennetuse teadusnõukogu toetub GRADE-meetodile, küll veidi kohandatult: tõendusmaterjali kvaliteeti hinnatakse kolmepallisüsteemis, tõendusmaterjali puudumise korral kvaliteeti ei hinnata. Ennetustegevuse mõjuga seotud näitajate kohta otsitakse infot teadusandmebaasidest ja teistest teadusallikatest ning räähelepanu

all on kõrgema kvaliteediga ja esmaseid tulemusnäitajaid hindavad uuringud.

Mõni ennetustegevus võib olla küll mõjus, kuid selle elluviimise käigus diskrimineeritakse osalejaid, teine võib lisaks kasule kaasa tuua ka kõrval- või mitteootuspärast mõju, mis kahjustab osalejaid. Seetõttu tuleb tegevuse mõjule lisaks arvesse võtta ka muid olulisi näitajaid, nt ennetustegevuse sisu, ülesehituse ja elluviimisviiside asjakohasust, ennetustegevuse toimimise loogikat ning teoreetilisele raamistikule tuginemist, vastuvõetavust ja teostatavust, täpse ja kvaliteetse elluviimise tagamise ja mõõtmise süsteemust ning eetiliste aspektide arvesse võtmist tegevuse elluviimisel. Erinevate tegurite analüüsile tuginedes tekibki hinnang ennetustegevuse tõendatuse taseme kohta.

Milliseid käsitlusi mujalt maailmast leiab?

Teistes riikides on koostatud ennetusprogrammide registreid või andmebaase, et lihtsustada tegevusvõimaluste valikut ja anda ülevaade iga tegevuse tõendatuse tasemest. Ennetustegevuse mõju tõendatuse hindamine erineb riigiti. Üks tuntumaid ennetustegevuse andmebaase on USA Blueprints for Healthy Youth Development (www.blueprintsprograms.org). Sellest hindamissüsteemist käivad läbi ja avalikustatakse ennetustegevuse andmebaasis vaid sellised ennetustegevused, mille mõju on kõrge kvaliteediga uuringutega tõendatud. Tõendatuse kvaliteedi hindamisele toetudes jagatakse ennetustegevus kategooriatesse.

- **Paljulubavad programmid.** Need on tulemuslikkuse¹ uuringu miinimumstandardi kohased, st nende positiivne mõju on tõendatud ühe kõrge kvaliteediga

¹ Ennetusuuringute ühing (Society for Prevention Research) on kokku leppinud ennetustegevuse mõjususe ja tulemuslikkuse uuringu kvaliteedikriteeriumites (Gottfredson jt 2015).

juhuslikustatud kontrollkatsega või kahe kõrge kvaliteediga pooleksperimentaalse uuringuga.

- **Mudelprogrammid.** Positiivne mõju on tõendatud vähemalt kahe kõrge kvaliteediga juhuslikustatud kontrollkatsega või ühe kõrge kvaliteediga juhuslikustatud kontrollkatsega ja ühe kõrge kvaliteediga pooleksperimentaalse uuringuga. Uuringud näitavad tulemuste püsivust vähemalt 12 kuud pärast ennetustegevuse elluviimist. (Mihalic ja Elliott 2015).

Teine näide on Suurbritannia andmebaas Early Intervention Foundation, kus hinnatakse laste heaolu mõjutavate sekkumiste mõju tõendatust ja jagatakse tegevus viiele tasemele.

- Tase 4 – vähemalt kaks uuringut (juhuslikustatud kontrollkatse või pooleksperimentaalne uuring) on näidanud sekkumise vähemalt aasta kestvat positiivset mõju.
- Tase 3 – vähemalt üks uuring (juhuslikustatud kontrollkatse või pooleksperimentaalne uuring) on näidanud sekkumise lühiajalist positiivset mõju.
- Tase 2 – esialgsed tõendid näitavad positiivseid tulemusi sihtrühmas, kuid uuringuliik ei võimalda põhjuslikku seost hinnata.
- Madalam kui tase 2 – teise taseme tingimused on uuringutes täitmata.
- Mõju puudub – vähemalt üks kõrge kvaliteediga uuring näitas positiivse mõju puudumist (EIF 2023).

Kahe näite põhjal on näha, et andmebaasidel on küllaltki sarnased nõuded tõenduse kvaliteedi standardile, kuid tasemete loomisel ja kirjeldamisel on omad eripärad, nt mõnes andmebaasis tuuakse välja vaid positiivse mõjuga tegevus ja teine annab

ülevaate ka tegevusest, mille mõju ei ole tuvastatud. Sarnaseid andmebaase ja registreid peetakse ka teistes Euroopa riikides ja mujal maailmas, mõni nõuab enam kõrge kvaliteediga tõendust kui teine, mõni on jälle kasutajasõbralikum, kuid eesmärk on kõigil sarnane: anda ülevaade ennetustegevusest, selle mõju tõendatusest.

Kuidas ennetustegevust hinnatakse Eestis?

Kui 2022. aastal alustati Eestis ennetustegevuse tõendatuse taseme hindamist, võeti välismaised näited abiks, et välja töötada Eesti jaoks sobiv süsteem. Sarnaselt Blueprints ja Early Intervention Foundationi andmebaasidega paigutatakse Eestis ennetustegevus tõendus põhise arengujoonele. Madalamatele tasemetele jääb arendusjärgus ennetustegevus, mis on enamasti hiljuti kasutusele võetud ja püüab mõjutada probleeme uudsel viisil. Seetõttu vajab see aega ja tuge ideede testimiseks, toimimisloogika läbimõtlemiseks, andmete kogumiseks ning mõju tõendamiseks.

Ennetustegevuse mõju tõendatuse hindamine erineb riigiti.

Kõrgematele tasemetele jõuab väljakujunenud ennetustegevus, mis on enamasti pikemat aega tagasi välja töötatud ja selge toimimisloogikaga; selle tegevuse vastuvõetavust ja teostatavust, elluviimise kavakohasust ning tulemuslikkust on jõutud uurida. Ennetuse teadusnõukogu hindamissüsteem on loodud erinevate erialade esindajatega koos ja sobib seetõttu eri valdkondades kasutamiseks, nt rahvatervishoid, haridus, sotsiaaltöö, õigusteadus ja siseturvalisus (Ennetuse teadusnõukogu 2023).

Ennetustegevus, mida hakatakse hindama, jõuab ennetuse teadusnõukoguni Tervise Arengu Instituudi veebilehe kaudu. Ennetusnõukogu töörihm valib ettepanekutest välja tegevusvõimalused, mida järgnevate kuude jooksul hindama hakatakse. Ühel aastal hinnatakse umbes 12 ennetustegevuse tõendatuse taset, igale tegevusele määratakse selleks kaks erineva pädevusega retsensenti. Retsensendid on konkreetse ennetustegevuse temaatikaga hästi kursis, kuid ei paku ennetustegevusele konkurentsi. Eesti on ometigi väike, mistõttu võib huvide konflikt tekkida.

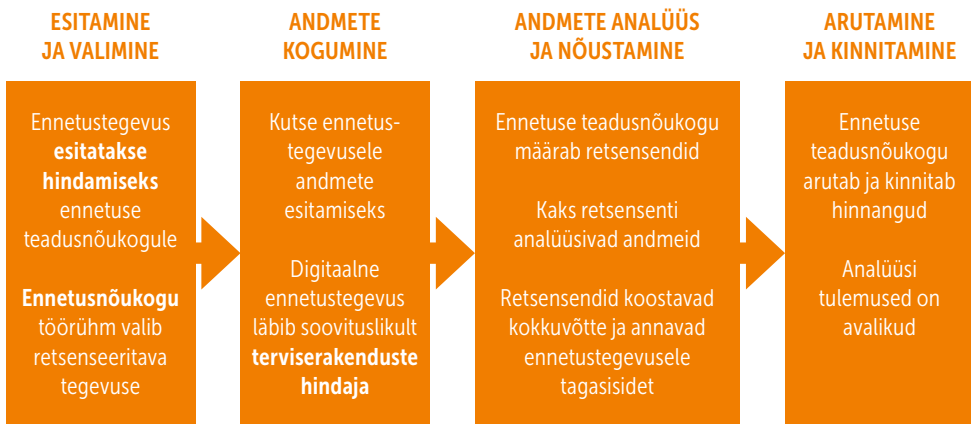
Ühel aastal hinnatakse umbes 12 ennetustegevuse tõendatuse taset.

Retsensendid tutvuvad ennetustegevuse varasemate uuringutega, kohtuvad ennetustegevuse omanikuga parema ülevaate saamiseks ja soovitude andmiseks ning esitavad ennetuse teadusnõukogule ennetustegevuse hinnangu eelnõu. Ennetuse teadusnõukogu

langetab seejärel otsuse ennetustegevuse tõendatuse taseme määramiseks või edastab hindajatele suunised lisainfo kogumiseks. Otsuse põhjal saab ennetustegevuse jagada kahte rühma: arendusjärgus ennetustegevus ja väljakujunenud ennetustegevus.

Ennetuse teadusnõukogu otsustab andmetele tuginedes, millisele viiest tasemest ennetustegevus asetub, sh iga järgnev tase eeldab eelmise taseme tingimuste täitmist.

- Tase 1 – kirjeldatud on ennetustegevuse eesmärk, sihtrühm, ülesehitus ja sisu, kuid mõju kohta pole andmeid kogutud.
- Tase 2 – ennetustegevuse toimimise loogika lähtub teoreetilisest raamistikust, kuid mõju kohta pole andmeid kogutud.
- Tase 3 – tehtud on vähemalt üks kohalik või rahvusvaheline uuring, mis näitab positiivseid tulemusi sihtrühmas, kuid uuringuliik ei võimalda põhjuslikku seost hinnata.
- Tase 4 – tehtud on vähemalt üks kohalik või rahvusvaheline (pool)eksperimentaalne uuring, mis näitab tegevuse positiivset mõju peamistele tulemusnäitajatele sihtrühmas.

Joonis 1. Ennetustegevuse hindamine. Allikas: ennetuse teadusnõukogu 2023

- Tase 5 – tehtud on vähemalt üks kohalik ja rahvusvaheline (pool)eksperimentaalne uuring, mis näitab positiivset mõju peamistele tulemusnäitajatele sihtrühmas (Ennetuse teadusnõukogu 2023).

Hindamisel on oluline partner ennetustegevuse omanik. Ennetustegevuse omanikuks peetakse asutust, ühendust või inimest, kes tegevust ellu viib ja vastutab seatud eesmärkide saavutamise eest. Temal tasub protsessis osaleda, sest saadud hinnang on avalik kvaliteedimärk, mis lihtsustab koostööd nii tegevuse kui ka uurin-gute võimalike rahastajate ja elluvijatega. Protsessis osalemine annab ka võimaluse koos teadlastega läbi arutada tegevuse mõjumehhanismid ja toimimisloogika, võimalikud eetilised probleemid jms, millele varem võib-olla pole mõeldud, ning saada arengut toetavat tagasisidet protsessi lõpus. Ennetustegevuse omanike ja teadlaste koostöö tagab parema arusaama ennetustegevuse uurimis- ja arendusvajadustest, aitab muuta tegevust mõjusamaks ning ära hoida probleemide väljakujunemist, edasiarenemist ja kordumist. Tulevikus pakutakse ennetustegevusele ka täiendavaid arenguvõimalusi (nt koolitused, uurimisvõimalused jms), mis aitavad tõenduspõhise arenguhoonel edasi liikuda.

Kuidas ennetustegevuse hindamine Eestile kasulik on?

Ennetustegevust ei hinnata ainult hindamise pärast. Eelkõige tunnevad selle info vastu huvi ennetustegevustega ametialaselt iga päev kokku puutuvad inimesed, kelle üheks suuremaks ajaröövlikuks võib pidada andmete laialipaisatust nii kohaliku omavalitsuse, ministriumide kui ka ennetustegevuse omanike tasemel. Kui on vaja leida mõne ennetustegevuse kohta andmeid, on

esiteks vaja leida allikaid, kust infot kätte saaks. See on teinekord keeruline, tihti n-ö tuuseldatakse kõikvõimalikud veebileheküljed läbi, kust on vähegi lootust teavet leida. Praegu puudub ülevaade erinevate probleemide ennetamiseks loodud või kohandatud ja eri keskkondades, tasanditel ning eri sihtrühmadele suunatud ennetustegevusest. Infoallikana kasutatakse ka tuttavaid, kelle kaudu teavet nii uue ennetustegevuse kui ka selle kasutamise kogemuse kohta saab. Just kasutajakogemuse tõttu on tutvused senini ennetustegevuse kohta infot otsides olnud laialt levinud praktika.

Ennetustegevuse omanikuks peetakse asutust, ühendust või inimest, kes tegevust ellu viib ja vastutab seatud eesmärkide saavutamise eest.

Mujal maailmas, sh USA-s ja Suurbritannias, aga ka Saksamaal, Norras, Soomes, Hollandis ja mujal on ennetustegevuse efektiivsuse tõendatuse hindamine tavapärane, sest andmetele toetudes saab ellu viia tegevust, mis tõenäolisemalt kutsub esile soovitud muutusi. Need hinnangud on avalikult kättesaadavad andmebaasides, mis hõlbustab iga päev ennetustegevusega kokku puutuvate inimeste tööd.

Ka Eestis on järgmine eesmärk luua siin rakendatava ennetustegevuse andmebaas. Koondades info ennetustegevusest koos selle mõju tõendatuse ja kasutajakogemuse andmetega ühte kohta, on võimalik mõista, millistele sihtrühmadele on ennetustegevust vaja arendada ja millise tegevuse elluviimist tasub laiendada.

Kindlasti tuleb rõhutada, et ennetustegevuse tõendatuse taseme hindamine ei näita, kui „hea“ või „halb“ mõni

ennetustegevus on. Hinnatakse ikkagi soovitud mõju saavutamise tõendatust ja seda, millises arenguetapis ennetustegevus on. Hinnangud võiksid suunata edaspidiste uuringute korraldamist ja ennetustegevuse kasutamist: arendusjärgus ennetustegevus eeldab üldiselt rohkem uurimis- ja arendustööd, väljakujunenud ennetustegevuse korral saab tähelepanu pöörata kvaliteetsele elluviimisele ja kasutamise laiendamisele. Kokkuvõttes võiksid tasemed aidata

otsustada kohalikul ja riigi tasandil, kuhu vahendeid suunata.

Ennetuse teadusnõukogu hakkas ennetustegevuse efektiivsuse tõendatust hindama poolteist aastat tagasi. Hindamise on läbinud kümme ennetustegevust, mille analüüsi kokkuvõtlikud tulemused leiab Tervise Arengu Instituudi kodulehelt www.tai.ee/tervis-ja-heaolu/ennetuse-teadusnoukogu. Samal leheküljel saab teada anda ennetustegevusest, mis võiks hindamisprotsessi läbida.

Tegevused, mille tõendatuse tase on määratletud

- Programm „Dialog laste nimel” lapsevanematele, kellel on käsil või seljataga keeruline lahkuminek
- Lapsevanemate suhtlemiskoolitus „Gordoni Perekool”
- KiVa kiusamisvastane programm
- „VEPA Käitumisoskuste Mäng” I ja II kooliastme õpilastele
- Vanemlusprogrammi „Imelised Aastad” põhiprogramm 2–8-aastaste laste vanematele
- „STEP-programm”, mis aitab õigusrikkumise toime pannud noori tööle ja õppima.

Arendusjärgus ennetustegevused

- Kooliõpilaste vaimse tervisega tegelev „Helge kool”
- Vaimse tervise mäng „Triumfland Saga”
- „Ringist Välja” intensiivne võrgustikutöö mudel
- Programm „Puhas Tulevik” esmakordse narkosüütega politseisse sattunud alaealiste.

Viidatud allikad

- EIF (2023). *EIF evidence standards*. <https://guidebook.eif.org.uk/eif-evidence-standards> (31.07.2023).
- Ennetuse teadusnõukogu (2023). *Ennetustegevuste tõendatuse taseme hindamine*. Tervise Arengu Instituut. <https://tai.ee/et/tervis-ja-heaolu/ennetuse-teadusnoukogu> (01.08.2023).
- Gottfredson, D. C., Cook, T. D., Gardner, F. E., Gorman-Smith, D., ... Zafft, K. M. (2015). Standards of Evidence for Efficacy, Effectiveness, and Scale-up Research in Prevention Science: Next Generation. *Prevention science*, 16(7), 893–926. doi:10.1007/s11121-015-0555-x
- Mihalic, S. F., Elliott, D. S. (2015). Evidence-based programs registry: Blueprints for Healthy Youth Development. *Evaluation and Program Planning*, 48, 124–131. doi:10.1016/j.evalprogplan.2014.08.004.
- Edovald, T. (2015). Tõenduspõhine sekkumine – vaenlane või abimees töös laste ja peredega. *Sotsiaaltöö*, 4, 63–70.
- Guyatt, G. H., Oxman, A. D, Vist, G. E., Kunz, R., ... Schüneman, H. J. (2008). GRADE: an emerging consensus on rating quality of evidence and strength of recommendations BMJ, 336, 924 doi:10.1136/bmj.39489.470347.AD

Judit Strömpl*Tartu Ülikooli sotsiaaluuringute kaasprofessor*

Ilmus eestikeelne elulooraamat asendushooldusel ja lapsendatud lastele

Elulooraamat on mitmeotstarbeline lapsesõbralik vahend, mis aitab toetada lapse subjektsust, autonoomiat ja identiteeti.

Ajakirjas Sotsiaaltöö 3/2022 ilmus minu artikkel¹ traumateadliku elulootöö metoodikast asendushooldusel kasvavate laste identiteedi toetamiseks. Tutvustasin osalus-tegevusuuringu esimese kahe etapi tegevust. Nüüdseks on ilmunud kolmandal etapil koostatud elulooraamat.

Esiteks on see päevik, mida täites laps fikseerib pidevalt enda kohta olulist teavet. Elulooraamatu täitmine ei ole ühekordne tegevus, vaid eeldab järjepidevaid sissekan-deid, kus peegeldub lapse areng aja jooksul. See aitab lapsel end tundma õppida ja toetab tema eneseteadlikkust. Ta võib tagasi vaadata ja võrrelda ennast sellega, kes ta oli mõni päev, nädal, kuu või aasta tagasi. Täites elulooraamatu harjutusi, saab ta kogeda, et inimene, tema ise, muutub ajas. See on oluline lapse enesehinnangu ja eneseusu arendamiseks.

Teiseks on elulooraamat vahend, mis

võimaldab lapsel ja tema vahetul hooldajal omavahel suhelda, tegeledes lapse jaoks oluliste küsimustega mänguliselt ja väljaspool argirutiini. Seega toetab elulooraamatu täitmine lapse ja hooldaja usalduslike suhete arendamist. See aga eeldab, et hooldaja saab aru, et elulooraamat ei ole koolitöö moodi kohustus, vaid laps saab ise valida, millal, kuidas ja kas üldse elulooraamatut täita.

Hooldaja, kes vastutustundlikult seab eesmärgi kasvatada last võimalikult hästi, võib unustada lapsega sõbralike suhete loomise, mida laps tegelikult kõige rohkem vajab. Lapse kasvatamine ei piirdu ainult kohustuste täitmise ega kodukorrast kinni pidamise jälgimisega. Lapsel peab olema inimene, kellega ta saab turvaliselt rääkida oma hirmudest, kahtlustest, iga-sugustest emotsioonidest: nutta ja naerda südamest. Täiskasvanu ei tohi lapse sellist

¹ Artikli pealkiri on „Traumateadlik elulootöö asendushooldusel kasvavate laste identiteedi toetamiseks: osalusuuringu esimese kahe etapi tulemused ja kolmanda etapi plaanid“.

eneseavamist kuidagi ära kasutada ega lapse vastu pöörata isegi siis, kui täiskasvanule tundub, et see on lapse huvides.

Asendushooldusel lapsed kannavad kaasas kõige raskemat koormat: usalduse kaotust nende heaolu eest vastutatavate täiskasvanute vastu. Pärast sellist kogemust on väga raske lapse usaldust võita ja see usaldus on nii habras, et selle võib kergesti kaotada. Elulooraamat on hea vahend, mille abil usalduslike suhteid luua ja lapse usaldust maailma vastu uuesti avada ja tugevdada.

Elulooraamatu täitmine toetab lapse ja hooldaja usalduslike suhete arendamist.

Kolmandaks informeerib elulooraamat last tema õigusest omada infot enda ja oma elusündmuste kohta. Selleks et laps kasvaks endast teadliku, ennast usaldava vastutustundliku subjektina, peab tal olema tõene info selle kohta, mis on temaga juhtunud. Olgu see info kui tahes raske, teadmine on alati parem kui mitteteadmine. Seda enam, et alati on keegi, kes teab tõde ja ikka leidub keegi, kes ütleb selle välja võib-olla selleks mitte sobival ajal ja kohas.

Tõe varjamine kahjustab usaldust inimeste vastu. Kuid lapse informeerimine peab olema väga põhjalikult läbi mõeldud ja ette valmistatud. Lapse elu faktid on kohaliku omavalitsuse (KOV) lastekaitsetöötajate käes. Nad peaksid need kirja panema lapsesõbralikult ja lapse hooldajatega jagama. Lastekaitsetöötaja, kes on sageli ka lapse eestkostja esindaja, peab oskama suhelda lapsega nii kirjalikult kui ka suuliselt ning tekitama lapses usalduse enda vastu. Laps peab teadma, kes on tema eestkostja ja julgema pöörduda tema poole igal juhul, kui tal on tekkinud küsimused või probleemid.

See hoiab ära võimalikku väärkohtlemist hooldusperes või asenduskodus. Üks oluline osa elulooraamatust puudutab suhteid lapse, tema hooldaja ja KOV-i lastekaitsetöötaja vahel. Nad saavad minevikusündmusi last säästval sõbralikul viisil koos mõtestada.

Elulooraamatu osad ja sisu

Elulooraamat koosneb kiirkõitjaga kokku pandud A4 lehtedest, mida laps saab täita ise või koos hooldajaga vastavalt vanusele ja küpsusele. Lehtedel on ruumi, et joonistada või kirjutada lapse elu teemadest. Lehtedel on illustratsioonid ja kaunistused, mida laps saab soovi korral edasi arendada.

Raamat jaguneb kolmeks osaks. Esimene osa „Kõik minust“ tegeleb lapse olevikuga. Teemad on paigutatud nii, et lihtsamad ja kergemad on alguses, keerulisemad hiljem. Selle osa täitmisel saab laps tegeleda oma lemmikutega, oma isikuga: kes ma olen, mis mind iseloomustab. Kõik need teemad aitavad lapsel saada teadlikuks, kes ta on teiste keskel.

Perest eraldatud lastel on sageli väga madal enesehinnang, nad ei usu eriti, et on milleski head. Seepärast pakutakse lapsele võimalust mõelda ka nende inimeste arvamustele, kes suhtuvad temasse väga hästi ja märkavad ning kiidavad tema väiksemaidki saavutusi.

Tähtis on meeles pidada, et paljudel perest eraldatud lastel on raskusi eneseväljendamise ja jutustamisega ning paljudel on kõnehäire. Elulooraamatu täitmine võimaldab lastel arendada väljendusoskust, harjutades seda iga päev pisikeste sammudega. Pakutud on käelisi (joonistamine), verbaalseid (jutustamine) ja kirjalikke väljendusvõimalusi. See ei ole koolitöö, mida hooldaja tohib hinnata ja lasta lapsel ümber teha või parandada. Kui laps näitab, mida ta on lisanud elulooraamatusse, siis teda võib selle eest vaid kiita ja julgustada jätkama. Kui laps ei soovi oma

elulooaamatut hooldajale näidata, siis ka seda otsust tuleb austada.

Elulooaamatu teine osa „Kõik sinust“ tegeleb lapse minevikuga. Ka siin on põhimõte lihtsamatest teemadest keerulisemate suunas. Elulooaamatu lehti saab eraldada, mistõttu võib elulooaamatu seda osa hoida kuskil mujal turvalises kohas ja jagada lapsega siis, kui ta esitab küsimusi oma mineviku kohta. Lehti võib lisada kiirkõitjasse üksshaaval, mitte kõiki korraga. Teisisõnu, infot tuleb lapsega jagada väikeste osade kaupa ning oodata, kuni laps on info läbi töötanud ehk selle enda jaoks mõtestanud.

Näiteks võib alustada lapse sünnikoha infost: kus, mis haiglas, millal, mitmenda lapsena peres ta sündis, missugune oli sünnikaal, kus viibis esimesed kuud. Lastekaitsetöötaja või hooldaja võib otsida või teha fotod sünnitusmajast, kus laps on sündinud, otsida fotod sünnipere liikmetest jne. Elulooaamatu see osa sisaldab nii faktilisi andmeid kui ka lugusid sünniperest.

Lugude juures tuleb alati otsida midagi positiivset, kui on vähegi võimalik. Koostades lugusid lapse mineviku kohta tuleb alati küsida ka lapse käest, mida ta ise mäletab. Lastel on palju mälestusi, nii häid kui ka halbu, ja neid ei tohi ignoreerida, sest mälestused võivad ilmuda arusaamatute pildikesena, mida on vaja mõtestada. Laste maailm on enesekeskne – kõige toimuva eest kipub laps nägema enda süüd. Sellepärast on tähtis lapsele mineviku sündmusi lahti seletada nii, et see ei paneks teda ennast süüdistama. Hooldaja põhiülesanne ongi aidata lapsel neid

mälestusi mõtestada. Selle kaudu õpib laps ka ise mõtestama oma elu sündmusi, neid analüüsima ja mõistma, kuidas üks või teine sündmus minevikus kujundab elu olevikus.

Raamatu kolmas osa on ilus suur ümbrik, kus võib hoida lapsele olulisi materjale: dokumente, fotosid, kaarte.

Tugi raamatut kasutavale täiskasvanule

Elulooaamatu juurde kuulub eraldi vihik, kus on esitatud elulooaamatu eesmärgi teoreetiline põhjendus, ülevaade täitmise mõjust lapsele ning juhendid lastekaitse spetsialistile, asutuspõhise asendushoolduse töötajatele, hooldusperele, lapsendajale ja eestkosteperele, kes võtab elulooaamatu täitmise ette. Selles osas on lisatud elulootöö muu tegevuse kirjeldused, mida hooldajad võivad kasutada.

Agnes Kulmar jagab vihikus oma töökogemusi Suurbritannias, kus ta lastekaitsetöötajana koostaski perest eraldatud lastele elulooaamatuid. See osa sisaldab ka eri vanuses lastele mõeldud näidislugusid, mille abil lapsesõbralikult selgitada raskeid otsuseid ja keerulisi olukordi lapse elus.

Elulooaamatu täitmine eeldab, et täiskasvanud toetavad last selles tegevuses teadlikult ja vastutustundlikult. Seetõttu töötatakse välja koolituskava lastekaitsetöötajatele ja hooldajatele, kes on elulooaamatu täitmisest huvitatud. Koolitustel saab harjutada elulooaamatu täitmist, elulootööd proovida ja kõige olulisema osana harjutada lapsesõbralikku keelekasutust rasketest küsimustest rääkides.

Elulooaamatu andis välja MTÜ Oma Pere sotsiaalministeeriumi 2020.–2022. aasta strateegilise partnerluse projekti „Koostöös laste ja perede heaks“ raames ning seda on toetatud ETAG PRG700 programmist. Koostajad on Kadi Annuk, Tiina Kivirüüt, Agnes Kulmar, Kirsti Mägi, Liis Saarna, Siiri Urbas ja Judit Strömpl, illustraator ja kujundaja on Maite Kotta, teksti toimetaja Meelike Saarna.

Taimi Tulva, Mare Torm, Milla Mägi
endised kolleegid, sotsiaaltöö ajaloo uurijad

Asta Kiitam: sotsiaaltöö on kultuuri küsimus

„Sotsiaaltöö on kultuuri küsimus, see on teadmine ja tundmine“ – nii on sotsiaaltööd mõtestanud Tallinna Sotsiaal- ja Kodundusinstituudi vilistlane, sotsiaalassistent Asta Kiitam, kelle elu oli pühendatud lastekaitsele ja hoolekandele, sotsiaalprobleemide kajastamisele meedias ning Eesti sotsiaaltöökoolituse toetamisele.

Asta Kiitami (6.10.1923–5.03.2016) sajandal sünniaastapäeval oleme seadnud fookusesse selle targa ja imetlusväärse kolleegi mitmekülgse tegevuse kajastamise ning tema põhitõdede avamise nooremale põlvkonnale. Väärtuslikku abi Asta Kiitami tegevuse iseloomustamiseks on andnud tema poeg, Tallinna Tehnikaülikooli emeriitprofessor Andres Kiitam, kelle käsikirjalise materjali (2023) kasutamise eest oleme tänulikud.

Esimesed elukulu tähised

Asta Kiitam (s Männik) sündis Läänemaal Vigala vallas Tiduvere külas Veski talus. Isa Aleksander oli taluperemees, ema Kai-Katharina koduperenaine. Vend Haraldist sai põllumees, õde Anitast mesinik. Peru algkooli lõpetas Asta 1937. aastal, seejärel õppis kolm aastat Tallinna IV Reaalkoolis ja jätkas õpinguid samas hoonetuses Tallinna Linna Tütarlaste

Asta Kiitam 1982. aastal Nõukogude Naise toimetuses. Foto: erakogu

Kommertsgümnaasiumis. Täna tegutseb selles hoones Tallinna Inglise Kolledž.

Gümnaasium oli kutsekeskkool, kus lisaks üldainetele õpetati raamatupidamist, masinakirja ja majandusteadust. Kooli kauaaegne direktor Aleksander Veiderma on põhjalikult kirjeldanud õpetamist ja õppimist selles koolis (Veiderma 1993). Lisaks keskharidusele andis kool naisele sobiva kontoritöötaja, raamatupidaja, kantseleijuhataja, sekretäri või stenografi elukutse. Kommertsgümnaasium oli tuntud ka nõudliku kasvatuses poolest. Muretseti õppevahendid ja loodi tingimused tütarlaste kõigekülgseks arendamiseks: õpetati tantsimist, töötasid laulukoorid ja kunstiringid. Õppeaeg jagunes kursusteks ja õppeainete järjekorra sai õpilane ise valida. Rõhku pandi võõrkeele õpetamisele, nii et gümnaasiumi lõpetamisel said õpilased vähemalt ühe võõrkeele selgeks.

Kodumajanduse Instituudi rajamisel lähtuti Põhjamaade, Saksa ja isegi USA sellelaadsest õppekorraldusest ja pedagoogilisest mõttest.

Leiti, et koolimaja sisustus peab mõjuma esteetiliselt. Avaras vestibüülis tervitasid tulijaid Weizenbergi skulptuurid „Ema” ja „Edevus”, aulas seisid Kristuse ja Linda kujud. Laes rippusid võimsad kroonlühtrid. Kooli hümnisõnad kirjutas 25. juubeliks õpilane Silvia Hüpponen-Rannamaa ja viisi Johannes Jürgenson (Juhan Jürme). „Kommertskooli vaim lehvib ja tegutses nii koolis kui väljaspool, oli tuntud ja

tunnustatud hakkajalikkuse, vaimuse ning hüvelisuse poolest,” meenutab Asta (Männik-Kiitam 1992, 40). Gümnaasiumi lõpetas Asta 1943. aastal *cum laude*.

Õpinguaastad Sotsiaal- ja Kodundusinstituudis

Gümnaasiumi lõpetamise järel sooritas Asta sisseastumiseksamid sotsiaal- ja kodundusinstituuti ja asus õppima „just seda süsteemset sotsiaalset abi, inimese abi inimesele, et ta elu oleks võimalikult väärtuslik“ (Kiitam 1996, 24)

Eesti Naisliit (ENL) alustas 1 augustist 1935 uuetüübilise kolmeaastase õppeajaga kõrgema astme kooli loomist. ENL Kodumajanduse Instituudi¹ rajamisel lähtuti kunstiajaloolase Mirjam Peili (1989) kinnitusele kooli ülesehituses Soome ja teiste Põhjamaade, Saksa ja isegi USA sellelaadsest õppekorraldusest ja pedagoogilisest mõttest. Lähtuti põhimõttest, et kodukultuur on rahva majanduslikku edukust ja kultuuri määrav alus ning naise haritus selle nurgakivi. Õpilastesse sisendati neid rahvuslikke ja üldinimlikke väärtusi, mida sooviti näha oma rahva kodudes. Teadvustati kodu kultuuri hoidvat väärtust ja sotsiaalset tähendust. Rõhutati Kesk-Euroopas laialdaselt levinud sotsiaalpedagoogilist suunda.

Koolis õpetati ühiskonnateaduse aineid (sotsioloogia, majandusõpetus, riik ja õigus), rõhuasetus oli erialastel teadmistel: sotsiaalintervühoid, sotsiaalpedagoogika ja psühholoogia, sotsiaalkindlustus, hoolekanne ja selle ajalugu, demograafia koos statistikaga jne.

Asta on meenutanud kooli õppejõude, kellest paljud olid oma aja kultuuri kandjad

¹ Kool on kandnud eri aegadel nimesid Eesti Naisliidu Kodumajanduse Instituut (1936–1940); riiklik õppeasutus Tallinna Sotsiaal- ja Kodundusinstituut (1940–1944); Lastekasvatavate ja Eritoitlustuse Instituut (1944–1945); Tallinna Õpetajate Seminar (1945–1947) jt.

(Kiitam 1998). Instituudi esimene direktor, naisliikumise ideoloog **Marie Reisik** oli Asta sõnul sugestiivne ja selgemõtteline kultuuriinimene. Tunnustavalt on Asta välja toonud sotsioloog **Dagmar Jürgensoni** panuse – ta kasvas missioonitunnetust, veenis õpilasi liikuma, reisima, et võimalikult palju näha maailma. Patronaazi õppejõud **Ella Kirsipuu** vahendas emade ja laste kaitset ning juhendas praktikume. Soojalt meenub Astale lastekasvatuse õppejõud **Lea Nurkse**, kes oli nii lasteaednik kui ka kirjanik. Süüvivald suhtus sotsiaaltöösse hoolekande ideoloog **Minni Kurs-Olesk**. Teadliku toitlustamise aluseid jagasid **Hilda Ottenson** ja **Salme Masso**. Berliinis erikoolituse saanud **Stella Ernesaks** õpetas võimlemist ja kehalise kasvatuse teooriat maandamaks sotsiaaltöötajate sagedast vaimset ülepinget. Sotsiaalkindlustuse aluseid selgitasid **Peeter Margna** ja **Viktor Maimik**. Kodumajapidamist aitasid noortel neidudel selgeks saada USA-s õppinud **Alma Martin** ning kunstiteadlane **Juta Särgava**. Inimese ja ühiskonna arengulugu tutvustasid pedagoogikateadlased **Elts Mägi** ja **Edgar Oissar**.

Teoreetiline õpe oli tihedalt seotud praktikaga. Kannatlikku armastust on Asta pidanud missioonitunde aluseks ja sääraseid olid tookord ka töötajad, kes ühtlasi praktikante juhendasid. Need olid Maire Pella, Aino Voosalu, Erika Rõngelepp, Helje Aus, Liivia Maltis, Ingrid Kaarma, Evi Päts, Ella Turu, Helmi Kimmel jpt.

Asta diplomitöö teemaks kujunes „Kas segatüübiline lastekodu või eri lastekodud eelkooliealistele ja kooliealistele lastele“. Diplomitööd juhendas TÜ filosoofiaharidusega Elts Mägi. Komisjonis polnud kõik rahul uuendusmeelse lõppjärelusega, et parem on üldkodu, kus orb kasvab täiskasvanuks saamiseni. Kahjuks organiseeriti

lastekodud ümber üldtüübilisteks alles 1987. aastal.

Oma koolist on Asta Kiitam kõnelenud nõnda: „...mis instituudis eriti imponeeris, oli loovus. Erialaseminarideks hakati ju peagi andma ülesandeid nii sotsiaaltöö üldkorralduse kui ka juhtimistöö osas. Loomulikult pidi kõigepealt läbi töötama sellealase kirjanduse, peamiselt võorkeelse, end kurssi viima küsimusse puutuva seadustiku ja määrustikuga, hankima teavet uuritava probleemi kohta ja sa pidid ilmingimata kujundama oma seisukoha, oma nägemuse ja lahenduse probleemile. See oli huvitav ja nõudlik õpiviis, mis vastupandamatult kaasa haaras. Ja kõige üldisemalt öeldes seisnes instituudi kordumatus selles, et ta avas naise südame ja silma, meele ja mõistuse sootsiumi olemusele.“

Asta Kiitam oli üks aktiivsemaid initsiaatoreid Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu taasloomisel 1992. aastal.

Sotsiaaltöös on Asta käsituses missioonitundega tegijaid toetanud naiste tugev solidaarsus. Asta järgi kujutas instituudi tegevus tervet epohhi sotsiaaltöös. „Sotsiaalprobleemid on eksisteerinud läbi aegade. Kelle silm ja süda on õpetatud neid nägema, see näeb ja suudab vajadusi-probleeme esile tuua.“ (Kiitam 1998, 16)

Vajatakse lastekaitsekultuuri

Asta sai Tallinna Sotsiaal- ja Kodundusinstituudi lõpetanuna 1946. aastal sotsiaal-assistendi kutse ning ta suunati tööle Eesti NSV haridusministeeriumi, kus ta töötas lastekaitseinspektorina eriülesandega tegelda laste patronaaziga, st orbude kasvatada andmisega perekondadesse. Tegeleda tuli

Ajakirja Nõukogude Naine toimetus 05.05.1982. Esimene rida, vasakult: keeleteoimetaja Elvi Paas, osakonnatoimetajad Valve Rimmelgas, Milla Mägi, Asta Kiitam ja keeleteoimetaja Ellen Orgmets. Teine rida vasakult: peatoimetaja asetäitjad Maia Kivik, Viivi Härmaste, tehniline toimetaja Mari Aas, peatoimetaja Silvia Kuulpak, vastutav sekretär Öie Algvere, sekretär Viivika Otsjärv, kunstiline kujundaja Hugo Aas, fotograaf Gustav German. Foto: erakogu

ka lastekodudega. Majandamisel olid abiks lastekodude abimajandid, hiljem töökojadki (Kiitam 2003)

Patroneerijateks olid vanavanemad, aga ka teised sugulased. Patroneeritavate laste arv suurenes järsult peale 1949. aasta küüditamist. Lastekodus olid lapsed riiklikul ülalpidamisel, kasvatatelt nõuti pedagoogilist haridust, levisid A. Makarenko põhimõtted kollektiivsest kasvatusest. Nõukogude pedagoogikas oldi seisukohal, et kollektiivis on õigem lapsi kasvatada kui perekonnas. Neid seisukohti silmas pidades tekkisid internaatkoolid. Lastekodude laste „rännutamist“ peeti õigeks, kuid aastate jooksul see seisukoht murenes. Probleemide lahendamisel ilmnnes ametnike kultuursus või sageli kultuuritus. Eesti Vabariigi aegne kultuur oli visa taastuma.

Lastekaitsetööd tegi Asta kuus aastat, misjärel hakkas tegelema sotsiaalprobleemidega ja nende vaevarohke lahendamisega meedia toel.

35 aastat ajakirjanikuna

Toimetajate ajakirjas Eesti Naine (vahepeal Nõukogude Naine) algas 1952. aastal. Seda tööd on Asta pidanud pingerikkaks, samas huvitavaks ja loovaks, kuna see oli seotud naistega ja nende probleemidega (Kiitam 1996). Osakonnajuhataja ametit pidas Asta aastatel 1952–1987, kusjuures Astal oli keerulisel sovjetiajal selles tegevuses kande roll.

Töö kõrvalt lõpetas Asta 1967. aastal kaugõppes Tartu Ülikooli eesti filoloogina.

Asta tõlkis ajakirjale infot välisajakirjadest. Vene keelest tõlkis ka kogumiku „Õpetajale arenemishälvetega lastest“ ning oli ka kogumiku „Kodu ja perekond“ autoreid.

2009. aastal andis Asta Kiitam Tallinna Ülikooli seminaril Taimi Tulvale üle oma sotsiaal- ja kodundusinstituudi lõpusõrmuse. Foto: erakogu

Asta suutis jääda kindlameelseks ega astunud parteisse, kuigi seda nõuti. Astat iseloomustas ajakirjanikuna töökus ja vaimsus.

Asta suutis kaasata autoriteks kõrgkoolide õppejõude ja teadlasi. 1985. aastal sai Asta Kiitam teenelise ajakirjaniku aunimetuse. Aastast 2015 sai Astat Eesti Ajakirjanike Liidu auliige.

Sotsiaaltöökoolituse toetaja

Ametitöö lõppes 1987. aastal, mil Asta jäi pensionile, aga tegevus jätkus ühiskondlikel alustel. Noppeid hilisema aja ühiskondlikust tegevusest: nõustamine sotsiaaltöökoolituse õppekavade koostamisel, Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu (EANÜ) Tallinna osakonna taasloomine, Alice Kuperjanovi hauale mälestuskivi paneku algatamine, mitmete naisliikumistegelaste haudade hooldus (Marie Reisik jt), Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi vilistlas-kogu juhtimine.

Sotsiaaltööõppe taastamisel (1991) kujunes Astat nõuandja koolitusküsimustes ja õppekava koostamisel – ta on aidanud eriala ning selle väärtusi mõtestada. Asta Kiitam on pidanud arvukalt ettekandeid konverentsidel, loenguid tookordse Tallinna Pedagoogikakooli, hilisema Tallinna Ülikooli üliõpilastele lasteasutuse töö korraldamisest ning sotsiaaltöötaja kutse-eetikast, kirjutanud publitsistikat ja olnud kaastegev mitmete erialaste kogumike koostamisel, kirjutanud sotsiaaltöötajate koolitamisest raamatu „Südame ja mõistusega” (1998).

Aastal 2009 tähistati Tallinna Ülikoolis Asta Kiitami 85. sünnipäeva seminariga „Eesti sotsiaaltöö ajas ja muutumises.” Sellel seminaril andis Asta Taimi Tulvale üle sotsiaal- ja kodundusinstituudi lõpusõrmuse, kinnitamaks sotsiaaltöökoolituse järjepidevust. Sõrmusel on kujutatud sotsiaallasistentide patrooni, koldejumalannat Vestat.

Asta Kiitam oli üks aktiivsemaid initsiaatoreid 1926. aastal asutatud Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu taasloomisel 1992. aastal. Eesti Vabariigi ajal kuulus Asta koos Ly Jannusega kodutütarde ridadesse ja sealt saadud mõtted ja meeleolud püsisid elu lõpuni. Juhatuse liikmena oli Asta esmalt kroonika kirjutaja ja hiljem pikaagegne Tallinna osakonna tegevuse suunaja.

Isiklik elu

Asta abikaasa Albert Kiitam oli matemaatikaõpetaja, poeg Andres on tehnikateadlane ja tütar Aili oli lasteaiakasvataja. Minia Maire ja pojapoeg Urmo on kardioloogid, teine pojapoeg Ivar astus isa jälgedesse ning on tehnikateadlane. Sirgumas on Asta lapselapselapsed Brianna ja Armin.

„Erksa vaimuga, ka kõrges eas. Huvitus ühiskonnaelust, väga hingelähedased olid naiste probleemid kodus, tööl ja sootsiumis, samuti haridus, vaimsed väärtused ning kirjandus (lemmikuks oli Tammsaare).

Oli abiks noortele, sh väga hoolitsev ja tähelepanelik lapselaste tegemiste suhtes. Kuigi elu oli Asta Kiitami suhtes mitmeti karm ja vast ka ebaõiglane, säilis temas ikka soov abistada ja toetada neid, kes seda abi ja toetust vajasisid,“ – nii on Asta eluhiakute kohta kirjutanud tema poeg Andres Kiitam.

Kokkuvõtvalt

Asta Kiitam oli kõrge vaimsusega, tasa-kaalukas ja samal ajal suursuguselt tagasihoidlik akadeemiline naine. Asta vaimsus pärineb tema kodust ja vanematelt, aga ka koolidest, kus ta õppis. Tubliks toeks on olnud suur lugemus ja aktiivne osalemine naisliikumises.

Ta andis hindamatu panuse Eesti sotsiaaltöökoolituse arendamisse, ajakirjanikuna sotsiaaltöö kajastamisse ning sotsiaaltöö ideede väärtustamisse. Asta Kiitami mõju on olnud pika aja jooksul tähendusrikas ning pakkunud rohkesti mõtteid ka tänastele sotsiaaltöö tegijatele.

Viidatud allikad

- Kiitam, A.** (1996). Asta Männik-Kiitam. Teoses: T. Tulva (koost.) *Eesti sotsiaaltöö ajas ja muutumises* (24–31). Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Kiitam, A.** (1998). *Südame ja mõistusega: meenutusi Tallinna Sotsiaal- ja Kodundusinstituudist*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Kiitam, A.** (2003). Lastekaitse on kultuuri küsimus. *Sotsiaaltöö*, 4, 32–33.
- Kiitam, A.** (2023). *Asta Kiitam. Eluloolist infot*. Käsikirjaline materjal.
- Männik-Kiitam, A.** (koost.) (1993). *Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasium e. Kommertskool 1937–1948 (1954)*. Tallinn.
- Peil, M.** (1989). Kõrgem koduharidus. *Sirp ja Vasar*, 12. mai.
- Piip, H., Mägi, M.** (2003). Asta Kiitam: 35 aastat toimetuses. *Meie Eesti Naine*, 163.
- Russak, S.** (toim.) (2006). *Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing 80. Tegevus taasasutamisest 1991. aastal tänapäevani*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Veiderma, A.** (1993). Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi ja Kaubanduskooli direktorina 1928–1944. Kogumikus: A. Männik-Kiitam (koost.) *Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasium e. Kommertskool 1937–1948 (1954)*. (5–12). Tallinn.

Foto: Robert Kneschke / Canva.com

Ühetaolised hindamisvahendid ühtlustavad omavalitsuste sotsiaaltööd

Kevadel valminud Praxise uuring kinnitas, et **abi- ja toetusvajaduse hindamisvahend**, mida on seni kasutatud ISTE projektis, sobib kasutamiseks kohalikes omavalitsustes täisealiste abivajaduse hindamise puhul. See sobib hästi esmaseks hindamiseks, et osutada inimesele vajaduspõhiseid teenuseid.

Praxis töötas projekti käigus välja ka **omastehooldajate hoolduskoormuse hindamisvahendi**. See aitab välja selgitada, milline on hooldaja koormuse tase ja toetusvajadus: mis on tema peamine tegevus, sellele kuluv aeg ja kuidas see mõjutab hooldaja toimetulekut, tervist ning ühiskonnas osalemise võimalusi.

Mõlemat hindamisvahendit on vaja veel täiendada ja katsetada, kuid need on juba kasutamiseks kättesaadavad sotsiaalministeeriumi ja sotsiaalkindlustusameti

kodulehtedel. Hindamisvahenditega käivad kaasas ka metoodilised juhised.

Abi- ja toetusvajaduse ning hoolduskoormuse hindamisvahendit on võimalik kasutada ka lõimitult, eelkõige omavahel seotud teemade ja küsimuste puhul.

Sotsiaalministeerium korraldab hanke, et leida partner, kes hakkaks veel sel aastal korraldama koolitusi, mis toetavad omavalitsuse spetsialiste hindamisvahendite kasutuselevõtul. Koolitustel saadud tagasisidet hindamisvahenditele ja juhistele kasutakse ka nende edasisel arendamisel.

Selleks et hindamisvahendid oleksid kasutajatele mugavad, plaanitakse täisealiste abivajaduse hindamine edaspidi üle viia sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistrisse (STAR). Arenduse valmimine on kavandatud 2025. aastaks.

VEEBILOOD

Sotsiaalpoliitika. Euroopa Liidu Nõukogu soovib tagada juurdepääsu kvaliteetsetele pikaajalise hoolduse teenustele. *Eha Lannes, Kerti Kupper*

Analüüs. Abi- ja toetusvajaduse ning hoolduskoormuse hindamisvahendite kasutamise kogemused ja soovitud tulevikuks. *Priit Purge, Anni Kurmiste, Katrin Tsuiman, Gerli Paat-Ahi.* Kommentaar *Kadri Mets*

Uurimus. Võlanõustamise kättesaadavus kohalikes omavalitsustes. *Anna-Liisa Arukask*

Õigus. Nõuete aegumistähtjad ja aegumiste taotlemine. *Anna-Liisa Arukask, Evelyn Eichhorst*

Huvikaitse. Puuetega inimesed kogeavad raskusi abi saamisel. *Katrin Tsuiman*

Statistika. Varjupaigategenus 2018.–2022. aastal. *Sotsiaalministeeriumi statistika- ja analüüsiosakond*

Sündmus. Kuidas olla jätkusuutlik sotsiaaltöötaja? CIF-i rahvusvaheline konverents Saksamaal. *Margit Randaru*

Sündmus. Põhjamaade konverents keskendus sotsiaaltööle kiirete muutuste keskel. *Kairiin Nuudi*

Registreerimine aasta suurimale sotsiaalvaldkonna konverentsile on lõppenud, ajakava: www.eswa.ee/programm-2023

Konverents

„Sotsiaal(t)öö – kuhu ja kellega liigub?“

11.–12. oktoober
Tartu V Spa

SOTSIAALMINISTEERIUM

